2/16

Czasopis

Białoruskie pismo społeczno-kulturalne, poświęcone zagadnieniom współczesności, historii, literatury i sztuki, miejsca człowieka w świecie.
Nr 2 (294). Люты – luty 2016. http://czasopis.pl ■ *Cena 5 zł* *(w tym 5% VAT)*

Uroczystości rocznicowe w Bielsku, podobnie jak w Zaleszanach, zgromadziły dużo więcej osób niż w latach poprzednich. Ważnym akcentem był wieniec, złożony przez... *(str. 15)*

Мікола Быхаўцаў – даследчык Ваўкавышчыны. Шмат гадоў ён шукае звесткі і піша гісторыю свайго раёна. Некалькі разоў на год за свой ула... str. 17)

Przygodą stały się dla mnie fotografie Izaaka Serbova – białoruskiego etnografa i archeologa, który fotografował białoruskie Polesie w latach 1911-1912, czyli chwilę przed wyb... (str. 24-30)

Роднае слова! З малых дзён чуем мы цябе з матчыных вуст. Ты нам тлумачыш усе дзівы свету, якія дзіцячае вока бачыць навокал сябе першы раз. І табе выказв... (str. 33)

- ***Tamara Bołdak-Janowska. Luli, luli. 3.*** A masło?! – Właśnie. Masło. A jaka maślanka! – U was też było nieudane... **str. 4**
- ***Minął miesiąc. W regionie***. 30 grudnia polska Straż Graniczna nie wpuściła do Polski białoruskiej aktorki Swietłany... **str. 6**
- ***Dotacje samorządu województwa.*** 29 stycznia 2016 r. Zarząd Województwa Podlaskiego przyznał dotacje – w... **str. 13**
- ***Bez poczucia krzywdy?*** W Zaleszanach i Bielsku Podlaskim odbyły się uroczystości związane z 70. rocznicą pacy... **str. 15**
- ***„Калі б не было краязнаўцаў у постсавецкіх краінах – дагэтуль не было б сапраўднай гісторыі”***... **str. 17**
- ***Odszedł ostatni łowczy białowieski.*** **Od momentu zniesienia przez ustawę o lasach z 1991 roku służby łowiec**... **str. 22**
- ***Fotograf dawnego Polesia***. **Lubimy stare fotografie. Możemy dzięki nim nie tylko zobaczyć, jak fizycznie wy**... **str. 24**
- ***Даўняе Палессе ў фотаздымках*** (укладка).. **str. 27-30**
- ***Календарыюм. Люты – гадоў таму.*** **3700** – пачатак панаваньня ў 316 г. князя Гедыміна – будаўніка стараб... **str. 31**
- ***Алёізьа с Пашкевічаў Кейрысовая («Цётка»). + 4/5 лютага 1916 г.***. З іменьнем «Цёткі» злучаюцца... **str. 32**
- ***Плённыя кантакты журналіста з прафесарам. 2.*** (Pocztówka Kraków – Wawel – Kurza Stopka, wysł... **str. 34**
- ***Konstanty Kalinowski (Kastuś Kalinoŭski) w świadomości Białorusinów w Polsce. 3.*** Latem 19... **str. 37**
- ***Прыгадаем Пятра Першукевіча.*** **Культурна-грамадскі і літаратурны месячнік „Летапіс Таварыства**... **str. 40**
- ***Маё жыццё пад пушчай. 2.*** Ужо чуць было водгукі вайны. Штодзень было гучней – чуваць, што ў... **str. 42**
- ***Успаміны з 1998 г. 1.*** **Польшча.** У першай палове 1998 г. ад 31 кастрычніка 1997 года, пасля прам’ер-мініст... **str. 44**
- ***Рэцензіі, прэзентацыі.*** **Вяртанне Блюдніка ў будучыню.** – Можна быць найлепшым паэтам сярод маста... **str. 48**
- ***Две рôдны мовы.*** Памятаю як недзе ў 2002 годзе ў час беларускага рэйду па Беласточчыне начаваў ля мяжы, у Мастаўлянах. Гаварыў тады думна на сваёй беларушчыне... **str. 51**
- ***Чарнушка-нігела. Лечыць усе, акрамя смерці.*** Тое, што нашы продкі ведалі, сучасныя навукоўцы пацв... **str. 53**

Фота на вокладцы Міхася Іванюка

Юрка Хмялеўскі

Ад Рэдактара. Прызнаючы датацыю на выдаванне нашага штомесячніка ў гэтым годзе міністэрства запатрабавала павысіць крыху колькасць тэкстаў на беларускай мове. Дагэтуль складалі яны прыблізна трэцюю частку, а цяпер павінна быць іх як мінімум 40 прац. Я і мае рэдакцыйныя калегі і без гэтага ўвесь час намагаемся, каб у Часопісе беларускамоўнага слова было як мага больш. Нават свае адрэдактарскія фельетоны ад нейкага часу стаў пісаць я амаль выключна па-беларуску. Дасканала прытым ведаючы, што прачытае іх значна менш чытачоў, чымсьці калі б былі на польскай мове. На жаль, непаўстрыманая асіміляцыя нашага насельніцтва давяла да таго, што ў друку польскае слова стала больш камунікатыўным і зразумелым чымсьці беларускае нават для найбольш сведамых і шчырых беларусаў. Тым не менш, трэба нам усім намагацца, каб наша мова ў пісаным варыянце не астывала. Таму вельмі заахвочваю нашых аўтараў і чытачоў, каб больш пісалі і чыталі ў Часопісе па-беларуску. Тым больш, што наша мова надта багатая, прыгожая і смакавітая таксама ў пісаным варыянце, чаго не трэба, думаю, нікому даказваць.

Зберагчы і захоўваць сваю тоеснасць павінны мы яшчэ і таму, што жывой беларушчыны засталося ўжо няшмат і ў самой саветызаванай і русіфікаванай Беларусі. „Сапраўдны беларус у Польшчы пражывае” – спяваў яшчэ чвэрць стагоддзя таму Генусь Шэмет са сваім гуртом „Грамада”, які між іншым таму і перабраўся з сям’ёю з прырасійскага Віцебска ў Польшчу. На жаль, з тагу часу і ў нас жывая беларушчына прыціхла. Хтосьці звонку, скажам, прыезжы, ён можа і не заўважыць, што на Беласточчыне пражывае яшчэ няпольскае насяленне. Прытым улады Падляшскага ваяводства, а ўслед павятовыя і гмінныя моцна прапагандуюць „шматкультурнасць” нашых зямель. Чаму, аднак, не прымяняюць слоў „беларускі” і „беларусы”, і не надта ахвотна ўзгадваюць праваслаўных, якія прысутныя тут часта даўжэй за карэнных палякаў? Таму, што ў публічнай прасторы няма свядомасці і дазволу, каб адкрыта і нармальна пра гэта гаварыць. Сярод так польскай як і нашай беларускай грамадскасці пакутуюць яшчэ комплексы няпоўнавартаснасці і крыўды з мінулага. А за шматкультурнасць усе так ахвотна схапіліся, бо з’явілася яна – так менавіта, агульна, акрэслена – у прыярытэтах Еўрапейскага Саюза. У праектах і заяўках на дафінансаванне з гэтых фондаў пабудовы дарог і ўсякай камунальнай інфраструктуры самаўрады падымаюць такі козыр, але чыста фармальна, без унутранага пераканання. Толькі на паперы, бо ніхто шчыра і адкрыта пра беларусаў і праваслаўных не гаворыць.

Такі сухі падыход да свайго наглядаю ў нашых самаўрадах здаўна. Калі працаваў я дырэктарам дому культуры ў Гарадку, заўсёды адкрыта гаварыў пра тутэйшую сапраўдную шматкультурнасць. Напісаў я таксама шмат „унійных” праектаў, у якіх ніколі не хаваўся з беларускасцю і праваслаўем. І мабыць таксама таму амаль усе яны атрымалі дафінансаванне. У такі спосаб між іншым удалося абсталяваць увесь дом культуры новай мэбляй, камп’ютарамі і музычнай апаратурай. Цяпер, калі працую ў магістраце ў суседнім Міхалове, таксама стараюся, каб тутэйшая шматкультурнасць існавала не толькі ў тэорыі.

Козырам нашых абезлюднелых гмінаў ёсць таксма памежнае расплажэнне, прытым на ўскраіне Еўрасаюза. Аднак, ніхто і нідзе не гаворыць, што гэтая мяжа раздзяляе адзін гістарычны народ, у якога аднолькавае мінулае і быў даўней супольны лёс. Цяпер ці не ўсе нашы гміны маюць падпісаныя дагаворы аб транспамежным супрацоўніцтве з гарадамі або раёнамі ў Беларусі. Але не з увагі на супольныя карані, толькі найперш для грошай з „унійнай” праграмы Польшча – Беларусь – Украіна. На жаль, у папярэднім перыядзе з гэтага скарысталі толькі некаторыя нашы гміны. Мабыць і таму, што ўся дакументацыя прымаецца там толькі на англійскай мове.

Дагэтуль транспамежнае супрацоўніцтва нашых гмінаў з беларускімі партнёрамі зводзілася да культурнага абмену музыкальных калектываў або дэлегацый падчас мясцовых мерапрыемстваў. Але калі едуць прадстаўнікі, напрыклад, гміны Нараўка ў Свіслач, там прымаюць іх як палякаў, а не беларусаў. Я пераканаўся аб гэтым неаднойчы, працуючы як дырэктар

дома культуры ў Гарадку. Прыходзілася мне даволі часта ездзіць з гарадоцкімі калектывамі ў Беларусь. Помню, неяк два гады таму былі мы ў пасёлку пад Кобрынам. У мясцовы дом культуры вяскоўцы тлумна прыбылі на „концерт поляков”. Яго кіраўнік пакуль прывітаў гасцей, паясніў публіцы, што перад імі выступяць не палякі, але беларусы, якія пражываюць у Польшчы. Вяскоўцы пра такое дзіва пачулі, мабыць, упершыню...

У палове студзеня пабываў я з рабочым візітам у Ваўкавыску дзеля падрыхтоўкі гмінай Міхалова трансгранічных праектаў у рамках той жа праграмы ў новай ужо фінансавай перспектыве. У Бруселі крыху з гэтым зацягнулі, бо прыём заявак пачнецца не хутчэй чымсьці ў канцы года. Але рыхтавацца трэба ўжо цяпер. Для Ваўкавыскага раёна, як партнёра, запрапанавалі мы шэсць інвестыцыйных дзеянняў у Міхалоўскай гміне дзеля прыдумання падобных у іх, бо такая ёсць ідэя гэтай праграмы. На тыдзень перад выездам паслалі мы партнёру ўвесь падрабязны спісак, у якім былі пералічаны нашы планы, такія як стварэнне трансгранічнага турыстычнага шляху з пабудовай гатэлю і даканчэннем пабудовы пляжа над Семяноўскім вадасховішчам, ці аднаўленне старадаўняга парку ў Ялоўцы. Прадбачваем тут таксама пакупку пажарных машын. З шасці нашых прапаноў мы запатрабавалі выбраць дзве найбольш нам і ім патрэбныя, і рэальныя для рэалізацыі. Мяне крыху здзівіла, што амаль усё з гэтага спіска дакладна падышло патрэбам і планам ваўкавыскага боку. Праўда, іх пакуль не цікавяць, скажам, сонечныя батарэі, паколькі падыход да электраэнергіі не надта ў іх яшчэ памяняўся як у Еўрасаюзе.

Тэму супольных праектаў на месцы ў Ваўкавыску нам удалося абмеркаваць вельмі спраўна і рашуча. Заўважылі тое і нашы партнёры. Старшыня райвыканкама, знаёмы мне яшчэ з Бераставіцы (партнёра Гарадка) сказаў, што супрацоўніцтва з намі праходзіць вельмі добра, „ад душы”. А ў Ваўкавыска апрача Міхалова ёсць яшчэ некалькі іншых гарадоў-пабрацімаў, у Польшчы, Расіі і Украіне. Сапраўды, нягледзячы на палітычныя і цывілізацыйныя розніцы паміж намі, нам даволі лёгка супрацоўнічаць. Падчас сустрэчаў з імі я па сваёй натуры гавару па-беларуску, хаця і па-польску яны нават добра разумеюць. З намі размаўляюць пераважна, вядома, па-руску, але – за маім прыкладам – намагаюцца і пабеларуску. Так што такое супрацоўніцтва карыснае яшчэ і для захавання нашай мовы, з чым у сённяшняй Беларусі вялікая ж праблема. ■

Tamara Bołdak-Janowska

Luli, luli. 3. A masło?!

– Właśnie. Masło. A jaka maślanka!

– U was też było nieudane masło, zwane krótkim?

– U nas nieudane masło nazywało się głupim masłem. Jeśli zbyt szybko było ubijane, to wychodziły białe kłaki, których nie mnożna było rozsmarować.

– A u nas to bywało krótkie masło. Niesmaczne. Koty je jadły albo kury. Kura potem wycierała sobie dziób o trawę, tak bardzo to masło oblepiało. Długo wycierały, porządnie. Dobre masło było żółte i po schłodzeniu twarde. Jeśli nie było lodówki, a dawniej nie było, to się je zalewało zimną posoloną wodą. Teraz nie ma twardego prawdziwego masła.

– Było naczynie do ubijania masła.

– U nas też. Wysoka wąska beczułka czy raczej konew z drewnianych klepek, z żelaznymi obręczami i nazywało się to – *bojka*. Ubijało się *bi-*

jokiem (*bijok*), czyli kołkiem z płaskim kółkiem na końcu, a w nim były w dziurki. A żeby nie pryskało, to był też specjalny dekiel z dziurką.

– U nas jeszcze na ten dekiel i na kołek wsuwało się wierzchnie kółko.

– To chyba nie był typowy dekiel, to miało inną a nazwę. U nas była specjalna wierzchnia część bojki, ale nie pamiętam, jak się nazywała i tylko mgliście sobie przypominam, że chyba był to *wiarszok*, ale to niefachowa nazwa. O ile *bojka* zwężała się ku górze, to ta wierzchnia część dołem była węższa, żeby rozpryskujące się mleko było zbierane do *bojki*. I do tej górnej części wkładało się to kółko, o jakim mówisz, to był *jaszczyk*. Sama ubijałam masło, i ojciec ubijał. Nigdy nie ubijała matka. Bolały ją ręce. Pamiętam najczęstszą skargę spracowanych kobiet: *ruki balać*. Potem lała się następna skarga: *nohi balać, chadzić ciażko, i jakuś sidzieć ciażko*. Na nas z ojcem spadała nudna robota ubijania masła. Ojciec chciał jak najszybciej ubić, to wtedy wychodziło to krótkie niesmaczne, niejadalne masło. Matka mówiła: *nu, Żmicier, masło trebo bić. Siadaj i rabi*. Ojciec jak szalony walił *bijokiem*, no i mieliśmy krótkie masło.

– Głupie masło. Nie pamiętam, co z nim robiliśmy.

– A u nas kury i kot, jak mówię, miały używanie. Kot to raczej tylko spróbował, a potem długo mył pyszczek i wąsy. A kury zawsze wchodziły w gęstszą trawę, aby wytrzeć dziób. Kogut nie tknął. Pamiętam jeszcze, że kiedy na *jaszczyku* zaczęły się zbierać grudki masła, to trzeba było wtedy zmienić rytm ubijania, na krótszy, ostrożniejszy i łagodnie bić w tylko powierzchnię maślanki, aby nie rozbić masła, tylko je z płynu wydobyć, zebrać, scalić. Czasem masło ubiło się szybko, a czasem nie chciało się ubić. A gdzie i jak przechowywaliście masło, kiedy jeszcze nie było lodówek?

– Było jak u was. Zalane posoloną wodą stało w piwnicy. Było twarde, więc brało się je plastrami i nakładało na chleb, bez rozsmarowywania. Tak już nie ma. Teraz sklepowe masła są miękkie, wszystkie. Znowu ułatwienie. I gorzej. Przyjeżdża Rainer z Niemiec, kupuje masło, a potem patrzy, że to margaryna i złości się z powodu nieuczciwych opakowań, na których jest informacja, że to masło, i opakowania są identyczne, jak te z prawdziwszego masła.

– I musimy mu tłumaczyć, że w Polsce tak jest, że chodzi o to, aby nabrać klienta, żeby uważał, dokładnie czytał skład. I za każdym razem Rainer wygłasza ten sam tekst: u nas w Niemczech jest to nie do pomyślenia. I musimy mu tłumaczyć, że u nas mamy margarynę, opakowaną jak masło, i że masło jest tylko prawdziwsze, a nie najprawdziwsze. Najprawdziwsze to na rynku znajdzie. Osełkę najprawdziwszego masła. Ale to w określone dni, w targowe. Zapamiętałam zabawne słowo: *paplamlany*. *Ad bojki i tak czaławiek ustawaŭ cеły paplamlany, bo i tak napryskało maślanki*. W dorosłości moje słowa opuszczają mnie. Niektóre przypominam sobie z trudem. Niektóre się tłoczą, bo jedno natychmiast lepi się do pokrewnych. Pamiętam matczyne pytanie: *na czom padskwarywać, na sali ci na maśli?* Nic nie przebije słowa „całuszka”. Tamtą *całuszkę* prosto z pieca bym zjadła.

– Rainer kupił też miód w bardzo podobnym słoiku, z podobną etykietą, jak na tym prawdziwym miodzie, a tu się okazuje, że to sztuczny. Może myślał, że słowo „sztuczny” pochodzi od „sztuki”? Że to coś specjalnego, wyższy sort? I złości się, że nabrano go znowu.

– Etykiety, opakowania służą u nas do oszustw. To kuriozum naszej „wolności”. Na fb ktoś wrzucił obrazek, gdzie są porównywane wielkości opakowań. Okazuje się, że do byłych demoludów wkłada się mniej ciastek, sypie się mniej kawy, orzeszków. A śmietana? Nie z mleka. Czego tam w niej nie ma! Modyfikowana kukurydza, żelatyna zwierzęca, guma quar, no nie. Cała lista ulepszaczy. Tylko firma „Maluta” robi śmietanę z mleka. Fb okazuje się pożyteczny nie pierwszy raz. Ktoś niezadowolony z GMO i wieprza w śmietanie nareszcie znalazł prawdziwą śmietanę „Maluty” i podał to do wiadomości na fejsie. Od tego czasu szukam tylko tej śmietany. Prawdziwa śmietana kwaśnieje, a nie gorzknieje i zielenieje, jak ta z wieprzem, gumami i kukurydzą czy soją, z GMO. A kakao? 14% kakao w kakao, a reszta to modyfikowana kukurydza. Bezskutecznie poszukuję prawdziwego kakao. Nie mogę od dłuższego czasu znaleźć takiego. Prawdziwe jest jasne, a tu mam same czarne, i z tym GMO. Są zakusy, aby zakazać wędzenia kiełbas, a tymczasem napycha się je bezkarnie rakotwórczymi fosforanami. Takie towary jak dla trzeciego świata. Mieliście bańkę do schładzania mleka? Zbierała się w niej śmietana.

– Nie mieliśmy. Śmietanę zbieraliśmy z wiadra.

– A my mieliśmy bańkę, taką z kranikiem, a nad kranikiem znajdowało się podłużne wąskie szklane okienko, żeby przez nie można było widzieć, czy już mleko zeszło. Wymawialiśmy ją twardo – *banka*. To było mleko *spad banki*, nie piliśmy go. Tak było odcedzone od śmietany, że aż sinawe. Tylko ja piłam takie mleko. I matka była niezadowolona: *a ty pjesz małako tolki spad banki*. Świeże mleko było dla mnie za tłuste i zbyt pachniało krową. *Bankę* spuszczało się na łańcuchu do studni, żeby odstała się śmietana. W pewnym momencie kolej zakazała chłodzenia mleka w studni, więc przestawiliśmy się na kocioł, w którym często trzeba było zmieniać wodę na zimną, prosto ze studni. Potem kupiliśmy centryfugę, z którą było więcej zachodu niż z *banką*.

– Bo trzeba było ją rozbierać, myć. A przy składaniu uważać, aby nie pomylić kolejności miseczek, bo jak się pomyliło, to urządzenie mogło się od wewnątrz połamać.

– Uciążliwe to było. Zbierać, rozbierać, myć, składać i znowu to samo. Ale szybciej robiła się śmietana, której gęstość można było regulować.

Mieliśmy stałych klientów w mieście. Kupowali śmietanę i sery. Nawet rodzina mego ojca z Warszawy kupowała te produkty od nas. Ser mojej matki miał beżowe pasemka śmietany. Matka znała też sposób suszenia serów, aby nie był ani za twardy, ani za miękki. Narzekała: *ty ni jesz maich seraŭ, a jany takija dobryja*. Dopiero na studiach odkryłam i doceniłam ich smak. Trzeba coś stracić, aby docenić. Tego mechanizmu nikt i nigdzie nie zmieni. Jeśli coś tracimy indywidualnie, ale to coś trwa jeszcze wszędzie obok nas czy nawet daleko od nas, to nie jest źle, to możemy do tego wrócić, a przedtem opisać naszą stratę, wskazać wszystkie jej pozytywne strony. Jeśli jednak, tak jak ja, tracę wszystko, a odzyskanie możliwe nie jest, to mamy dramat. Poprzednie życie odeszło na zawsze, wraz z mymi ludźmi z naszych wiosek, z ich sposobem życia, z tamtymi przedmiotami. Może muzea kultury ludowej pozbierają tamte przedmioty, *bankę* z kranikiem znajdą i pokażą jako „bańkę". Sery robiły się w klinkach. Przyciskało się je dużym płaskim kamieniem, pod którym znajdowała się deseczka. Wszystko musiało być nadzwyczaj czyste. Sączyła się z nich serwatka, potem bardzo pożyteczna do mycia twarzy. Łagodzący cerę kosmetyk. To wszystko było procesem, którego nie wolno było pozbawić ani jednego elementu. Nie można było skracać procesu. Jeszcze było *cedziłko* do cedzenia mleka, Z bielutkiego, niezmiennie czystego płótna. Było ze trzy *cedziłka* na zmianę. Suszyły się na płocie. Kiedy już na dobre przeszła je woń mleka i nie dało się wyprać, to się je wyrzucało. Zużyte, dostawało stałego kwaśnego zapachu. Przypomniało mi się nasze powiedzenie o maśle: *Bahatamu i czort da kaszy masło kidaja*.

– Jeśli się przypomni smak prawdziwego masła, to chce się powiedzieć – życie biegło wtedy jak po maśle. Kiedy człowiek był małym dzieckiem, to myślał, że należy mu się dobre życie.

– Ależ to ująłeś! Dziecko myśli, że należy mu się dobre życie. Ja też tak myślałam.

– Co do skracania procesu. We wczesnym dzieciństwie podarowano mi skrzypce, a ja byłem przekonany, że wystarczy je wziąć do rąk, odpowiednio ułożyć i od razu będę na nich grać, bez żadnych ćwiczeń. Naprawdę tak myślałem. No i okazało się, że nie umiem, że trzeba włożyć dużo pracy, aby grać. Naiwność dzieciństwa jest tak kolosalna, tak siedzi w człowieku, tak wybiega w przyszłość, że człowiek nawet w naszym wieku jeszcze nie całkiem jest świadomy strat, klęsk w życiu. Wciąż czegoś dobrego pragnie.

– U nas mówiło się, jeśli dziecko miało już plany życiowe: *heta jaszcze doŭhaja pieśnia. A u nas z toboju pieśnia karocieńka.* Przypominają mi się następne skargi matki, w miarę starzenia się: *siaredzina balić. Żywot staŭ baleć, jak tolki sztoś zjem, a szto ja tut jem, samaja prastoja – małako, ser. Kaleno adniało, zaraz i nogi adnimia*. To samo teraz powtarzam po matce, tyle że w języku polskim. I te słowa matki*: czaławiek dażywajacca da pustoho kanca. Ja dażywajusa. My aboja dażywajamsa da pustoho kanca.* Bardzo często powtarzam tę ostatnią *pahaworkę*.

– Coś sobie przypomniałem w związku z masłem. Na bazie robienia masła była wychowawcza opowiastka dziadka. Opowiadał o pesymistce i optymistce. Wyjaśniał znaczenie słów i postawy. Oto opowieść: do wiadra ze śmietaną wpadły dwie żaby. Jedna próbowała wyskoczyć, ale szybko dała za wygraną i utopiła się. To była pesymistka. Od razu czarno widziała przyszłość. Druga żaba przebierała łapkami tak długo, aż ubiła kulę masła, po której łatwo wydostała się z wiadra. To była optymistka. Ciężko pracowała, przeżyła, wyskoczyła. Słuchając tej opowieści dziadka myślałem o tym, ileż trzeba wysiłku, i to nudnego, aby zrobić masło. No i zdałem sobie sprawę z różnicy i znaczenia pesymizmu i optymizmu. ■

Minął miesiąc

W regionie. 30 grudnia polska Straż Graniczna nie wpuściła do Polski białoruskiej aktorki Swietłany Anikiej, stale współpracującej z białostockim Teatrem Dramatycznym, grającej m.in. główną rolę w „Sońce" na podstawie powieści Ignacego Karpowicza. Aktorka została cofnięta z przejścia granicznego w Kuźnicy, ponieważ nie miała wymaganych polskimi przepisami 500 zł w gotówce (potwierdziła to Straż Graniczna). Nie pomogła karta kredytowa, ani próba przekazania Swietłanie Anikiej gotówki przez innego białoruskiego aktora Alesia Malcanaua. Nic nie dały wyjaśnienia o współpracy z białostockim teatrem. Polscy funkcjonariusze zakazali aktorce jakichkolwiek kontaktów i kazali wsiąść do busa wracającego do Grodna. Postawą Straży Granicznej oburzona jest dyrektor teatru Agnieszka Korytkowska-Mazur.

Transparenty z napisami „Bury nasz bohater" i „Chwała Buremu", upamiętniające rocznicę egzekucji najsłynniejszego na Podlasiu tzw. żołnierza wyklętego, którego oddział w 1946 r. zamordował prawie 80 osób – prawosławnych Białorusinów – rozwiesili działacze ONR (Odrodzenie Narodowe Polski) w Bielsku Podlaskim i Hajnówce. Miasta wybrano nieprzypadkowo – to w ich pobliżu znajdują się wsie, gdzie doszło do wspomnianych zbrodni. Przypomnijmy, że IPN, w ustaleniach końcowych śledztwa w sprawie rajdu „Burego", ocenił, że działania Narodowego Zjednoczenia Wojskowego w okolicach Bielska Podlaskiego były de facto czystką etniczną, wymierzoną

w prawosławnych Białorusinów i nie miały nic wspólnego z walką o niepodległą Polskę. Wręcz przeciwnie – nastawiając ludność przeciw podziemiu niepodległościowemu były na rękę ówczesnym komunistycznym władzom.

4 stycznia w zakładach karnych i aresztach w Białymstoku i Hajnówce odbyły się spotkania wigilijne w sumie dla kilkudziesięciu prawosławnych skazanych. Jak co roku ich inicjatorami byli więzienni kapelani. W Białymstoku paczki dla osadzonych ufundował Prawosławny Ośrodek Miłosierdzia „Eleos”.

6 stycznia, w wigilię Bożego Narodzenia, zmarł o. Grzegorz Sosna, wieloletni proboszcz prawosławnej parafii w Rybołach, publicysta i historyk, doktor nauk teologicznych. Pozostawił po sobie dorobek naukowy w postaci licznych książek i publikacji, głównie o historii prawosławia na Podlasiu, był prekursorem opracowywania bibliografii na ten temat. Przed laty współpracował z „Czasopisem”. Za swoją działalność został odznaczony m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu odrodzenia Polski, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Orderem Marii Magdaleny II stopnia z ozdobami. Ojciec Grzegorz Sosna urodził się 30 kwietnia 1939 r. w Szerniach koło

Такога святара больш не будзе

У Каляду, 6 студзеня б.г., на 77-ым годзе жыцця памёр пасля працяглай хваробы айцец Рыгор Сасна – настаяцель праваслаўнай парахвіі Кузьмы і Дзям’яна ў Рыбалах. Беласточчына страціла ветлівага душпастыра і перадусім выдатнага даследчыка гісторыі Праваслаўнай Царквы ў Польшчы, а што за тым ідзе таксама нас, тутэйшых беларусаў. Пакінуў па сабе каля 30-ці кніжак і сотні артыкулаў. У свой час друкаваўся таксама ў нашым штомесячніку. Дарэчы, з самога пачатку камплектаваў усе нумары Часопіса, выкарыстоўваючы шмат артукулаў у сваіх публікацыях. Наогул, за сваё жыццё накапіў вельмі вялікі і вартасны архіў – шмат унікальных даўніх фатаграфіяў нашых храмаў, у тым ліку ўжо неіснуючых, дакументаў і розных гістарычных звестак. У прыхадскім доме ў Рыбалах меў усё гэта ўпарадкаванае, у папках для паасобных парахвіяў. Спісваючы падзеі праваслаўных прыходаў удакументаваў і гісторыю нашых мясцовасцяў.

Фота Мацея Халадоўскага

Св. пам. а. Рыгор Сасна

Айцец Рыгор Сасна заўсёды лічыў сябе свядомым беларусам. Таму сваю даследчую і навуковую працу ў галіне гісторыі Царквы праводзіў неад’емна з замацаваннем беларускай нацыянальнай тоеснасці на Беласточчыне. Разам з матушкай Антанінай стварыў яшчэ, па-суседску ў быўшай вясковай школе, этнаграфічны Музей Малой Бацькаўшчыны. Захоўваюцца ў ім экспанаты, сабраныя ў Рыбалах і навакольных вёсках – даўнія сельскія прылады і хатнія прадметы. Каб не а. Рыгор, яны проста прапалі б, так як прапала і прападае усё з колішняга абсталявання беларускіх сяліб на Беласточчыне.

Айцец Рыгор Сасна таму так клапаціўся пра гісторыю нашага Праваслаўя і беларускую тоеснасць, бо сам быў тутэйшы свядомы беларус. Нарадзіўся ў 1939 г. у Шарнях непадалёк Орлі. Душпастырскую працу пачаў у 1960 г. ажно на поўдні Польшчы, у Кальнікове каля Пярэмышля. Тады, як пабачыў, які лёс напаткаў тамашнія царквы і вернікаў – лэмкаў ды ўкраінцаў, вырашыў даследаваць гісторыю праваслаўя ў Польшчы, а перадусім на роднай Беласточчыне, каб замацаваць гэта ў гістарычнай памяці ды каб ніхто не запярэчыў і не сфальшаваў сапраўднага нашага мінулага. Асабліва клапаціўся пра гэта, калі вярнуўся на Падляшша. Спярша служыў у Кодні, потым у Сямятычах і апошнія 27 гадоў у Рыбалах. Безумоўна, настойлівасць а. Рыгора каб зберагчы гістарычную праўду пра праваслаўе на Беласточчыне, спрычынілася да таго, што няўдалымі аказаліся намаганні некаторых навукоўцаў (у тым ліку са званнем прафесараў) перайначыць гісторыю ў карысць каталіцызму і польскасці.

На развітанне з выдатным і незвычайным душпастырам 9 студзеня ў царкве ў Рыбалах сабралася шмат вернікаў, сяброў і паклоннікаў памерлага, перадусім з нашага беларускага асяроддзя. Пасля жалобнага набажэнства айцец Рыгор Сасна быў пахаваны на праваслаўных могілках у Бельску-Падляшскім. Яго сям’і блізкім перадаем словы шчырага спачування. *Вечная Вам памяць, ойча Рыгор!*

Юрка Хмялеўскі

Фота Мацея Халадоўскага

Сёлетні агляд „Гвязда і калядка” ў Беластоку як штогод пачаўся ад „Неба і зямля” ў шматлюдным выкананні ўдзельнікаў

Orli. Święcenia kapłańskie przyjął w 1960 r. Pełnił posługę w parafii Kalników koło Przemyśla, następnie w parafii w Kodniu nad Bugiem, później w Siemiatyczach. Od 1987 r. był proboszczem parafii prawosławnej w Rybołach. Tam też 9 stycznia odbyły się cerkiewne uroczystości pogrzebowe, po czym pochowano ciało na nowym cmentarzu prawosławnym w Bielsku Podlaskim. *Czyt. str. 7*

Globalizacja i sekularyzacja oraz gorszenie młodego pokolenia zjawiskami patologicznymi, a także niszczenie fundamentów zdrowego życia prawosławnej rodziny – to najważniejsze zawarte w tegorocznym orędziu bożonarodzeniowym niebezpieczeństwa współczesnego świata, przed którymi przestrzega sobór biskupów Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Posłanie to tradycyjnie było odczytane przez duchownych podczas nocnego nabożeństwa rozpoczynającego Święto Bożego Narodzenia. Poza słowami wyjaśniającymi znaczenie narodzin Jezusa dla chrześcijan i całego świata, w posłaniu można było usłyszeć również o tragedii bieżeństwa, którego setną rocznicę obchodziliśmy w 2015 r.

Ruszył subserwis muzyka.cerkiew.pl. Powstał on w ramach projektu „Muzyka cerkiewna – nieodkryte piękno”, który został zrealizowany dzięki środkom z budżetu Miasta Białegostoku oraz Stowarzyszenia OrthNet. Jak podają autorzy serwisu, muzyka.cerkiew.pl ma na celu poszerzanie wiedzy o muzyce cerkiewnej oraz ułatwienie dostępu do materiałów nutowych i multimedialnych.

7 stycznia w Muzeum Podlaskim w Białymstoku otwarto wystawę fotograficzną „Polesia czar. Fotografie Izaaka Serbova z wypraw etnograficznych z lat 1911-1912”, prezentującą prace wykonane podczas wypraw etnograficznych do zachodniej i wschodniej części Polesia oraz południowo-wschodniej części środkowej Białorusi. Pokazywane fotografie na co dzień przechowywane są w zbiorach Narodowego Muzeum Historycznego Republiki Białoruś. Izaak Abramowicz Sierbow, uznawany za pierwszego fotografa dokumentalistę Polesia, urodził się 25 maja 1871 r. w miejscowości Kulszycze w powiecie propojskim (obecnie obwód sławhorodzki powiatu mohylewskiego) w rodzinie białoruskiego małorolnego chłopa. W 1892 roku ukończył Seminarium Pedagogiczne w Połocku, w roku 1901 – Instytut Archeologiczny w Moskwie. Wykładał i kierował wydziałem etnografii na Białoruskim Uniwersytecie Państwowym, a od 1929 r. był sekretarzem naukowym wydziału etnografii w Katedrze Etnografii i Folkloru Instytutu Historii Akademii Nauk. Zmarł 21 stycznia 1943 r. w Tambowie. Wystawa czynna będzie do 28 lutego. *Czyt. str. 24*

10 stycznia w Klubie 18. Pułku Rozpoznawczego w Białymstoku Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne zorganizowało XVII Prezentacje Zespołów Kolędniczych „Гвязда і калядка” (fot. obok). Jak co roku impreza cieszyła się bardzo dużym zainteresowaniem wykonawców i publiczności. Na scenie wystąpiło kilkadziesiąt zespołów, łącznie kilkaset osób. Przegląd został zorganizowany przy wsparciu finansowym Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Kulturalnego Centrum Białorusi w Polsce.

10 i 14 stycznia w Operze i Filharmonii Podlaskiej w Białymstoku odbyły się doroczne koncerty prawosławnych kolęd i pastorałek. Wystąpiły na nich chóry parafialne i szkolne oraz zespoły wokalne z Polski i Białorusi. W tym roku odbyła się już 34. edycja przeglądu kolęd prawosławnych, organizowanego przez prawosławną diecezję białostocko-gdańską.

W dniach 11-12 stycznia odbyła się kolejna edycja Festiwalu Hajnowskie Spotkanie z Kolędą Prawosławną. Zaprezentowało się na nim 26 zespołów kolędniczych (w sumie około 470 artystów) z Hajnówki, powiatu hajnowskiego i Białegostoku. Śpiewały grupy przedszkolne, ze szkół podstawowych, parafii, domów kultury. Organizatorami Spotkań byli: Dekanalny Instytut Kultury Prawosławnej, Hajnowski Dom Kultury przy współpracy Stowarzyszenia Miłośnicy Muzyki Cerkiewnej i parafii Świętej Trójcy w Hajnówce. 16 stycznia odbył się koncert galowy, podczas którego zaprezentowały się nagrodzone i wyróżnione zespoły. Podobne koncerty odbyły się w wielu miejscowościach regionu.

Z 13 na 14 stycznia na balach w lokalach i prywatkach tradycyjnie świętowano nadejście nowego roku według kalendarza juljańskiego. Bawiono się oczywiście przy swojskiej mu-

zyce białoruskiej, ukraińskiej i rosyjskiej. Takie piosenki rozbrzmiewały też w specjalnych wielogodzinnych koncertach życzeń w Radiu Racja i Polskim Radiu Białystok. Tej nocy, podobnie jak dwa tygodnie wcześniej na Sylwestra, nie obowiązywał też zakaz odpalania fajerwerków. Niestety niemal zapomnieniu uległy już dawne tradycyjne nazwy tej szczególnej nocy – *Bahaty Wieczar, Hohotucha, Małanka,* czy po prostu *Nowy Hod.* Funkcjonują za to całkiem mijające się z rzeczywistością określenia typu *Prawosławny Sylwester...*

„Przegląd Prawosławny" przyznał nagrody im. księcia Konstantego Ostrogskiego za 2015 rok. Laureatami zostali: Libańczyk Souheil Farah, matka Siergija Bujczyk z Białorusi, archimandryta dr hab. Warsonofiusz (Bazyli Doroszkiewicz), metropolita poczajowski z Ukrainy Włodzimierz oraz – działające w województwie podlaskim – Stowarzyszenie Rodzin Ofiar Pomordowanych przez Zbrojne Podziemie w 1946 roku. Nagrody im. księcia Ostrogskiego przyznawane są za zasługi w rozwoju myśli, kultury

70-я гадавіна жудасных падзеяў на Беласточчыне

З 29 студзеня па 2 лютага споўнілася 70 гадоў ад пацыфікацыі вёсак Вулька Выганоўская, Заляшаны, Шпакі, Зані і Канцавізна, а таксама забойства 30 вазакоў каля Пухалаў Старых. Злачынства на 79 мірных жыхарах здзейсніў аддзел польскага ўзброенага падполля пад камандаваннем Рамуальда Райса, псеўданім „Буры". Адмысловыя паніхіды ў памяць ахвяраў прайшлі 29 студзеня ля крыжа ў Заляшанах, затым 31 студзеня ў манастыры святой Кацярыны ў гэтай мясцовасці. Таксама 31 студзеня такая маніхіда прайшла ў Пакроўскай царкве ў Бельску Падляшскім. Пасля набажэнства радныя горада склалі кветкі ля магілыпомніка на камунальных могілках.

Фота Міхася Іванюка

Пасля паніхіды ля крыжа ў Заляшанах

70-ю гадавіну крывавых падзеяў адзначылі таксама Гарадская рада ў Бельску-Падляшскім ды Рада Гайнаўскага павета. У прынятай 26 студзеня на паседжанні Гарадской рады заяве бельскія радныя напісалі м.інш.:

„(...) W 70. rocznicę tamtych tragicznych wydarzeń Rada Miasta Bielsk Podlaski z zadumą pochyla się nad losem ofiar, oddając im hołd oraz pokładając nadzieję, że podobne tragedie nigdy więcej się nie powtórzą. Różnorodność kulturowa, etniczna i religijna Bielska Podlaskiego, Ziemi Bielskiej i całego regionu jest naszym wspólnym bogactwem i dziedzictwem, a wzajemne poszanowanie wspólną wartością. Będąc wierni tej postawie z całą stanowczością piętnujemy wszelkie działania – te z przeszłości, jak i mające miejsce współcześnie – godzące w harmonijne funkcjonowanie naszej społeczności".

У заяве прынятай 28 студзеня Радай Гайнаўскага павету гаворыцца м.інш.:

„(...) Obecnie jesteśmy świadkami organizowanych przez środowiska nacjonalistyczne akcji, mających na celu przedstawienie – wbrew oczywistym historycznym faktom – oprawców jako bohaterów polskiego podziemia niepodległościowego. Podejmowanie takich akcji obraża pamięć niewinnych ofiar i nie przynosi chwały tym wszystkim „żołnierzom wyklętym", którzy nie uciekali się do aktów ludobójstwa. Mówimy wprost: „Bury" to nie nasz bohater! Usprawiedliwianie czynów, których w tym przypadku nie da się usprawiedliwić, jest niczym innym jak pochwalaniem zbrodni. Rada Powiatu Hajnowskiego, protestując przeciwko próbom gloryfikacji zbrodniczych działań oddziału „Burego", oddaje hołd ofiarom wydarzeń z przełomu stycznia i lutego 1946 roku".

Абедзве заявы не былі прыняты аднагалосна. У Бельску супраць прагаласавала трох радных, а двух устрымаліся. У Гайнаўцы супраць быў адзін радны, двух устрымаліся.

Жудаснае злачынства „Бурага" шырока вядомае. На жаль, публічна амаль не згадваюцца такія злачынствы ў 1944-47 г.г. амаль у кожнай вёсцы ва ўсходняй Беласточчыне. Паводле некаторых падлікаў з рук груповак нібыта польскага падполлья згінула тады 4-6 тысяч мірных жыхароў – беларусаў, праваслаўных. Далейшыя звыш 10 тысяч пад прымусам і ад страху падаліся ў г.зв. рэпатрыяцыю ў савецкую Беларусь. Чаму пра пасляваенны генацыд іншых вёсак, апрача тых спаленых 70 гадоў таму „Бурым", наогул не гаворыцца? Гэта несправядлівае.

i duchowości prawosławia oraz działalność na rzecz jednoczenia chrześcijan i wręczane laureatom w maju, w czasie Hajnowskich Dni Muzyki Cerkiewnej w Hajnówce. Laureatów wybiera rokrocznie kapituła skupiona przy redakcji miesięcznika „Przegląd Prawosławny”.

22 stycznia na Uniwersytecie w Białymstoku odbyła się dyskusja pod hasłem „Zrozumieć Białystok. Debata na marginesie książki Marcina Kąckiego „Biała siła, czarna pamięć”. W swojej wydanej jesienią książce Kącki sportretował Podlasie i jego stolicę, opisując m.in. środowiska podlaskich narodowców, wypieranie z historii regionu elementów żydowskich, udawaną, fasadową wielokulturowość, patriotyzm postrzegany z jednego, narodowo-polskiego, punktu widzenia, nawiązujący do zbrojnego powojennego podziemia, uosabianego m.in. przez „Burego”, który pacyfikował białoruskie wsie. Pomysłodawczyniami spotkania były Danuta Zawadzka, Katarzyna Nizołek i Katarzyna Sawicka z Fundacji UwB oraz Zespołu Badań Regionalnych.

26 stycznia w białostockim kinie Forum odbyła się premiera filmu „Siaroża” w reżyserii Jerzego Kaliny. Tytułowy bohater – Sergiusz Niczyporuk – mieszka we wsi Budy w Puszczy Białowieskiej. Jarosław Iwaniuk, dziennikarz Radia Białystok, pojechał zrobić o nim audycję dokumentalną – towarzyszyła mu ekipa filmowa Telewizji Biełsat. W ten sposób powstał 45-minutowy dokument.

32 książki zgłoszono w sumie do Nagrody Literackiej Prezydenta Miasta Białegostoku im. Wiesława Kazaneckiego. Spośród nich cztery otrzymały nominacje. Są to: „Simona. Opowieść o niezwyczajnym życiu Simony Kossak” Anny Kamińskiej, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2015, „Droga 816” Michała Książka, Fundacja Sąsiedzi, Białystok 2015, Jerzy Plutowicz za całokształt dotychczasowej twórczości, z uwzględnieniem książki „Jesień 2014”, Fundacja Sąsiedzi, Białystok 2015 oraz „Przeszłości” Janusza Taranienko, Stowarzyszenie Schola Humana, Białystok 2015. Laureata poznamy 4 marca.

Prawosławni to tylko 0,7 proc. obywateli Polski

Główny Urząd Statystyczny opublikował wyniki ubiegłorocznego badania tzw. spójności społecznej. Dotyczyły one m.in. przynależności wyznaniowej polskich obywateli. Wyniki badania potwierdziły liczbę prawosławnych w Polsce, którą wykazał ostatni spis powszechny, a hierchowie Cerkwi uznali za zaniżoną. Ubiegłoroczne badania ankietowe ponownie wykazały, że niemal wszyscy Polacy to katolicy. Przynależność do tego wyznania zadeklarowało aż 92,8 proc. osób. 3,1 proc. nie czuje się związanymi z żadnym wyznaniem, a wierni innych Kościołów i związków wyznaniowych stanowią ułamki procenta. Jako prawosławni zadeklarowało się jedynie 0,7 proc. osób. Uwzględniając granice błędu statystycznego odpowiada to liczbie 156 tys. prawosławnych, która wykazał ostatni spis powszechny. Głównym skupiskiem wiernych Cerkwi prawosławnej w Polsce jest Białostocczyzna, co sprawia, że w naszym województwie odsetek prawosławnych jest znaczący.

W kraju. Bezpośrednio po Bożym Narodzeniu w wielu miastach Polski odbywały się koncerty kolęd, w których uczestniczyły miejscowe chóry oraz zespoły zapraszane z innych regionów. Od 9 do 15 stycznia można było posłuchać prawosławnych kolęd m.in. w Gorzowie Wielkopolskim, Warszawie, Sandomierzu i Lublinie.

15 stycznia w Sejmie odbyło się pierwsze czytanie obywatelskiego projektu nowelizacji ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. Zakłada on dopisanie do obecnej listy czterech mniejszości etnicznych – karaimskiej, łemkowskiej, romskiej i tatarskiej – piątej, śląskiej. Mający sejmową większość posłowie PiS zapowiedzieli, że projektu nie poprą, ale „szanując prawo każdego komitetu obywatelskiego do wyczerpania procedury sejmowej, kierują projekt do komisji mniejszości narodowych, komisji kultury i komisji spraw wewnętrznych”.

17 stycznia ulicami Warszawy przeszedł marsz w obronie Puszczy Białowieskiej. Jego organizatorzy – Partia Zielonych i stowarzyszenia ekologiczne – nie zgadzaja się na wycinkę niemal pół miliona drzew w najstarszym lesie Polski. Takiej redukcji chcą dokonać Lasy Państwowe ze względu na inwazję kornika drukarza, która ich zdaniem stanowi zagrożenie dla całego drzewostanu. Ekolodzy zapewniają, że natura sama da sobie radę.

W Republice Białoruś. Rok 2016 będzie w Białorusi „rokiem kultury”. Stosowny dekret w tej sprawie podpisał prezydent Aleksander Łukaszenka. Rządowi i władzom lokalnym polecono opracowanie planu przedsięwzięć, obejmujących wszystkie sfery działalności. Wymieniono m.in. kulturę produkcji i uprawy ziemi, kulturę stosunków rodzinnych. Szczególną uwagę polecono zwrócić na przedsięwzięcia w sferze sztuki, podkreślając że jest ona „jednym z głównych środków wpajania młodzieży patriotyzmu i szacunku dla Ojczyzny”.

31 grudnia Rada Ministrów przyjęła postanowienie o wprowadzenie systemu elektronicznej kolejki na 15 białoruskich przejściach granicznych do 2018 r. Elektroniczna kolejka ma działać na wszystkich sześciu przejściach granicznych z Polską, gdzie jest możliwy ruch samochodo-

wy. Zarezerwowanie miejsca dla samochodu ciężarowego, autobusu czy traktora ma kosztować według obecnych cen 210 tys. białoruskich rubli (45 zł). Tyle samo wyniesie opłata dla innych pojazdów w dni świąteczne i poprzedzające święto. W zwykłe dni za pozostałe pojazdy trzeba będzie zapłacić 168 tys. (36 zł). Poza kolejką na przejściach, gdzie będzie obowiązywać elektroniczny system, mają być przepuszczane m.in. osoby przekraczające granicę w związku ze śmiercią lub ciężką chorobą bliskich krewnych, a także białoruskie delegacje rządowe i parlamentarne, dyplomaci państw obcych oraz autobusy rejsowe, karetki pogotowia czy wozy strażackie.

Od 1 stycznia weszło w życie rozporządzenie rektora Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego w Mińsku, dotyczące wprowadzenia opłat za egzaminy. I tak, aby spróbować zdać za drugim razem egzamin u profesora, student zapłaci 53 tys. rubli (równowartość 11 zł), u docenta – 50 tys., a u wykładowcy bez stopnia naukowego – 47 tys. rubli. Nieco taniej wyceniono powtórne zaliczenia. Ustalono też cennik na powtórne obrony prac – drugie podejście do magisterium będzie kosztować ponad 3,7 mln rubli (ponad 780 zł). Plany wprowadzenia odpłatności wzbudziły protesty – 2 grudnia odbyła się pierwsza od 10 lat akcja uliczna, zorganizowana przez białoruskich studentów – uczestniczyło w niej około stu osób.

Białoruska organizacja społeczna „Perspektywa", skupiająca drobnych przedsiębiorców, wystąpiła do prezydenta i Rady Ministrów z ostrą krytyką obowiązującego od 1 stycznia 2016 r. dekretu, dotyczącego certyfikacji towarów. Od tego dnia przedsiębiorcy są zobowiązani sprzedawać towary przemysłu lekkiego państw Unii Celnej tylko pod warunkiem posiadania dokumentacji potwierdzającej, że pochodzą z legalnego źródła i są bezpieczne dla konsumentów. Sprzedawcom, którzy nie mają certyfikatów, grożą zaś kary i konfiskaty. Według „Perspektywy" od początku roku wstrzymało przez to pracę 90 proc. punktów handlowych i targowisk w Białorusi oraz nastąpiło załamanie detalicznego rynku konsumenckiego. Wymóg certyfikacji miał początkowo obowiązywać od 1 stycznia 2013 r., ale w związku z niezadowoleniem przedsiębiorców jego wejście w życie odraczano.

Zgodnie z opublikowanym 7 stycznia postanowieniem Rady Ministrów opłaty za gaz i prąd zwiększono o wysokość podatku VAT, czyli o 20 proc. Zapowiedziano również podwyższenie wkrótce opłat za usługi komunalne do 80 proc. ich rzeczywistych kosztów – od 2017 r. odbiorcy usług komunalnych mają pokrywać już 100 proc. ich wartości. Działania białoruskich władz wymusza m.in. Międzynarodowy Fundusz Walutowy, który uzależnia od nich ewentualne udzielanie kolejnych kredytów.

11 stycznia Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich (BAŻ) zwróciło się z apelem do administracji prezydenta Aleksandra Łukaszenki w związku z falą prześladowań niezależnych dziennikarzy, którzy współpracują z zagranicznymi mediami. Chodzi m.in. o trójkę reporterów z obwodu homelskiego, wobec których wszczęto sprawy administracyjne w miejscowym sądzie. BAŻ zdecydowanie potępiło te praktyki, dodając iż szkodzą one ocieplającemu się wizerunkowi państwa i prezydenta.

13 stycznia sąd w Homlu skazał pochodzącą z tego miasta niezależną dziennikarkę Łarysę Szczyrakową na grzywnę w wysokości 6,6 mln rubli białoruskich (prawie 1000 zł) za przygotowanie materiału dla nadającej z Polski telewizji Biełsat. Zarzucono jej, że „nielegalnie przeprowadzała wywiady z mieszkańcami wioski Uryckaje", po czym przygotowała materiał poświęcony problemom pewnego młodego człowieka, wyemitowany następnie w Biełsacie. Sędzia podkreślił, że zgodnie z białoruską ustawą o mediach, wywiady z obywatelami Białorusi mogą przeprowadzać tylko akredytowani dziennikarze.

Jak poinformowało 14 stycznia Radio Swaboda, lider opozycyjnego ruchu „Razem" Wiaczasłau Siuczyk został skazany na karę grzywny za udział w dwóch akcjach związanych z wyborami prezydenckimi w październiku 2015 r. Sąd uznał go winnym udziału w zorganizowa-

Фота Юркі Хмялеўскага

Цэнтр Ваўкавыска. Студзень 2016 г.

nej bez zezwolenia władz akcji 10 października, kiedy to kilka tysięcy osób przeszło ulicami Mińska w marszu na rzecz wolnych wyborów, oraz w mniejszej akcji protestu przeciwko fałszowaniu ich wyników dzień później. Siuczyk ma zapłacić 6,3 mln rubli białoruskich, czyli równowartość 1,3 tys. zł.

10 tys. podpisów przeciw dekretowi prezydenta Białorusi Alaksandra Łukaszenki o zapobieganiu pasożytnictwu społecznemu przekazano 15 stycznia do administracji prezydenta. Były one zbierane przez trzy miesiące przez działaczy Białoruskiej Partii Socjaldemokratycznej (Hramada) w 16 miastach Białorusi. Według Hramady dekret uderza nie tylko w niezarejestrowanych bezrobotnych, ale przede wszystkim w gospodynie domowe, a także niezależnych pracowników. Przypomnijmy, że zgodnie z dekretem obywatele Białorusi oraz cudzoziemcy mieszkający w Białorusi na stałe, którzy od 1 stycznia 2015 r. nie uczestniczyli w finansowaniu wydatków państwowych lub uczestniczyli w nim mniej niż 183 dni kalendarzowe w roku, są zobowiązani do wniesienia opłaty wysokości 4,2 mln rubli białoruskich (868 zł). Osoby, które nie wniosą opłaty, będą karane grzywną oraz aresztem, a także obowiązkiem wykonania prac społecznych.

15 stycznia białoruski urząd statystyczny Biełstat podał dane na temat kondycji gospodarki w 2015 r. I tak, produkcja przemysłowa Białorusi spadła w ubiegłym roku o 6,6 proc., zaś produkcja rolna o 2,8 proc. Białoruś po raz pierwszy od długiego czasu weszła w 2015 r. w recesję. Spadek PKB w ciągu pierwszych 9 miesięcy zeszłego roku wyniósł 3,7 proc. Bank Światowy prognozuje, że w tym roku recesja w Białorusi się utrzyma i wyniesie 0,5 proc. W bardzo złej kondycji jest też białoruska waluta – w ciągu nieco ponad trzech miesięcy straciła jedną czwartą swojej wartości, a w ciągu ostatnich 13 miesięcy osłabła o 50 proc.

W dniach 20-21 stycznia w Mińsku odbyło się polsko-białoruskie forum rybactwa śródlądowego z udziałem przedstawicieli instytucji państwowych i środowisk naukowych oraz przedsiębiorców. Obie strony planują współpracę w tej dziedzinie. Strona polska liczy przede wszystkim na, jak to określono, „świetnie rozwiniętą gospodarkę stawową, tradycyjną, ale doprowadzoną do perfekcji, z maksymalnym wykorzystaniem pokarmu naturalnego, ze sterowaniem środowiska". Strona białoruska chce natomiast skorzystać z pomocy Polski w powiększaniu możliwości rozwijania hodowli ryb. Obie strony liczą na rozpoczęcie wspólnych projektów w tej dziedzinie.

21 stycznia opozycyjna kampania „Mów Prawdę!" wystąpiła z apelem do władz Białorusi o rozpoczęcie reform, których celem będzie stworzenie równych warunków konkurencji dla wszystkich przedsiębiorstw. Według kampanii należy natychmiast zaprzestać wspierania nierentownych przedsiębiorstw i zwiększyć zasiłki dla bezrobotnych. Równolegle powinien wystartować program wspierania małych przedsiębiorstw poprzez dostępne kredyty. „Mów Prawdę!" postuluje również zmniejszenie wydatków na kadrę kierowniczą i struktury siłowe oraz aparat ideologiczny i sfinansowanie programów, które będą tworzyć nowe miejsca pracy.

24 stycznia weszła w życie ustawa o walce z korupcją. Przewiduje ona, że urzędnicy winni łapownictwa będą pozbawieni emerytur za wysługę lat. Pozostanie im tylko ta, która należy się z racji wieku. Ponadto będzie im konfiskowane mienie, którego wartość przewyższa ich legalne dochody o 25 proc. Skorumpowani urzędnicy nie będą mogli zajmować stanowisk kierowniczych oraz pracować w urzędach państwowych, jeżeli wcześniej popełnili ciężkie lub bardzo ciężkie przestępstwo na szkodę administracji publicznej. W najnowszym rankingu antykorupcyjnym, który ogłosiła organizacja Transparency International, Białoruś nadal zajmuje odległe, 119 miejsce na świecie.

Jak poinformował Państwowy Komitet Graniczny, ewentualne wprowadzenie małego ruchu granicznego na granicach z Polską i Litwą wymagałoby zainwestowania biliona rubli białoruskich (ok. 210 mln zł). Tak duża kwota wynika z potrzeby przebudowy infrastruktury przejść i dostosowania ich do nowej roli. Na podjęcie tego rodzaju działań potrzeba, zdaniem białoruskich władz, co najmniej dwóch lat. Białoruś liczy w tej kwestii na fundusze unijne w ramach programów współpracy transgranicznej na lata 2014-2020. Tego rodzaju opinie w sprawie małego ruchu granicznego mogą świadczyć o zmianie nastawienia białoruskich władz do problemu. Już bowiem w 2010 r. została zawarta umowa o małym ruchu granicznym między Polską i Białorusią. Do jej wejścia w życie potrzebna jest jednak wymiana not dyplomatycznych między dwoma krajami – czego do tej pory nie uczyniono.

Wszystkie polskie konsulaty w Białorusi wydały w zeszłym roku 402 tys. wiz – wynika z informacji opublikowanej na stronie internetowej Ambasady RP w Mińsku. To o 16 proc. więcej niż rok wcześniej. Wzrósł zarówno odsetek wiz biznesowych, jak i turystycznych. Największy wzrost liczy wydanych wiz – o ponad 23 proc., do 162 tys. – zanotowano w mińskim okręgu konsularnym (w dwóch pozostałych: brzeskim i grodzieńskim odpowiednio o 15 proc. i 8,3 proc.), przy czym odsetek wiz biznesowych wzrósł o ponad 70 proc., a turystycznych o prawie 8 proc.

Na świecie. 6 stycznia minister energetyki Litwy Rokas Masiulis w liście do swoich odpowiedników z

Polski, Łotwy, Estonii i Finlandii zaapelował, by państwa te nie kupowały energii elektrycznej z siłowni atomowych budowanych w Białorusi i w obwodzie kaliningradzkim. Wskazał on, że należy ujednolicić zasady handlu prądem wytwarzanym w elektrowniach znajdujących się na pograniczu UE. Litwa już wcześniej niejednokrotnie wyrażała zaniepokojenie z powodu budowanych z naruszeniem norm międzynarodowych elektrowni atomowych w Białorusi i w obwodzie kaliningradzkim. Białoruska elektrownia atomowa w obwodzie grodzieńskim, położona w pobliżu miasta Ostrowiec, w odległości 23 km do litewskiej granicy i 40 km od Wilna, ma byś stopniowo uruchamiana w latach 2018-20. Natomiast w okolicach miejscowości Nieman w obwodzie kaliningradzkim ma powstać Bałtycka Elektrownia Atomowa.

Jak poinformowało w nocy z 14 na 15 stycznia biuro prasowe prezydenta Aleksandra Łukaszenki, Chiny wystrzeliły białoruskiego satelitę telekomunikacyjnego. Przywódcy obu państw wymienili się przy okazji kurtuazyjnymi gratulacjami z okazji tego wydarzenia. Satelita Biełintersat-1 ma przekazywać sygnał radiowy i telewizyjny oraz zapewniać dostęp do Internetu. Przewiduje się, że okres jego pracy potrwa 15 lat.

Analitycy amerykańskiej agencji prasowej Bloomberg zbadali, w których krajach mieszkańcy najbardziej rujnują swoje organizmy przy pomocy hazardu i używek. Podliczyli, ile wypija się na głowę mieszkańca alkoholu oraz ile wypala papierosów. Oszacowali też ilość zażywanej amfetaminy i marihuany oraz straty poniesione wskutek gier hazardowych w stosunku procentowym do produktu krajowego brutto. Na liście znalazło się 57 państw. Na czele niechlubnej listy znaleźli się… Czesi, za to najbardziej szanują swoje zdrowie obywatele Zambii. Białorusini wylądowali na 9. miejscu – w 2015 r. wypili najwięcej alkoholu na świecie. Na głowę statystycznego obywatela przypadło ok. 19 litrów, do tego 2200 papierosów. Z narkotykami Białorusini uważali nieco bardziej – uplasowali się w okolicach średniego poziomu europejskiego. Jeśli chodzi o sąsiadów Białorusi, to „lepsi" okazali się tylko Rosjanie, którzy zajęli 8. miejsce. Ukraińcy znaleźli się na 13., Łotysze – na 26., Polacy – na 29., a Litwini – na 34. O tym, że Białoruś jest światowym liderem pod względem spożycia alkoholu na głowę mieszkańca 2015 r., poinformowała już wcześniej Światowa Organizacja Zdrowia. ■

Dotacje samorządu województwa

29 stycznia 2016 r. Zarząd Województwa Podlaskiego przyznał dotacje – w ramach otwartego konkursu ofert – na realizację w 2016 roku zadań w sferze kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, w sferze upowszechniania i ochrony wolności i praw człowieka oraz swobód obywatelskich, a także działań wspomagających rozwój demokracji oraz w sferze działalności na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego. Wśród dofinansowanych projektów jak co roku znalazły się też działania na rzecz kultury białoruskiej w regionie. Większość z nich to działania cykliczne.

Złożono w sumie 273 oferty, z czego 24 nie spełniły wymogów formalno-prawnych. Łączna wartość wnioskowanego dofinansowania wyniosła ponad 4,5 mln zł. Do podziału było jednak sześć razy mniej środków, bo tylko 718 tys. zł. Ta pula co roku jest podobna, dlatego przyznane dotacje są stosunkowo niewielkie i wynoszą zwykle od dwóch do siedmiu tys. zł.

Poniżej publikujemy wykaz dotacji na realizację projektów, złożonych przez organizacje ze środowiska białoruskiego. W przypadku przedsięwzięć cyklicznych w nawiasie podano wysokość dofinansowania w roku ubiegłym.

Niektóre wnioski zostały odrzucone, gdyż nie spełniały wymogów formalnych. Z tego względu dofinansowania nie otrzymał corocznie wspierany przez marszałka festiwal piosenki białoruskiej, organizowany przez BTSK. Przyczyną było to, iż eliminacje rejonowe, stanowiące integralną część przedsięwzięcia, zostały zaplanowane przed terminem, wskazanym w ogłoszeniu konkursu ofert.

Wymogów formalnych nie spełniło też Stowarzyszenie Miłośnicy Muzyki Cerkiewnej, ubiegające się tak jak co rokuj o dofinansowanie festiwalu Dni Muzyki Cerkiewnej w Hajnówce. Powodem był brak dwóch wymaganych oświadczeń.

Z podobnych przyczyn odrzucone zostały też wnioski muzeum białoruskiego w Hajnówce, dotyczące wydania słownika gwary podlaskiej, a także Fundacji im. Księcia Konstantego Ostrogskiego (na zadanie pn. „Cyrylickie drukarstwo na Podlasiu"), Muzeum Małej Ojczyzna w Studziwodach (na kontynuację przygotowania do druku tłumaczenia na język polski „Księgi Pamięci bielskich Żydów").

Ze względu na brak środków i niewystarczającą ilość punktów dotacji nie przyznano:

– Szczytom – Związkowi Na Rzecz Edukacji i Promocji Kultury Białoruskiej na festiwal „Bardauskaja Vosień 2016" i cykl „Tradycja, współczesność, przyszłość",

– stowarzyszeniu OrthNet na projekt „Szlakiem drewnianych cerkwi Podlasia”,

– BTSK na V Festiwal Kultura Bez Granic – Siemiatycze 2016, Dożynki Białoruskie i konkurs „Śpiewające rodziny”,

– parafii prawosławnej św. Jana Teologa w Białymstoku na spotkania literackie „Moja tożsamość”,

– Fundacji Villa Sokrates na „Annus Albaruthenicus 2016”, a także na XVII Trialog w Krynkach,

– tygodnikowi „Niwa” na wydanie wkładki z kalendarzem białoruskim na 2017 r.,

– muzeum białoruskiemu w Hajnówce na „Przygraniczny Alians Etniczny”,

– Muzeum Małej Ojczyzna w Studziwodach na cz. 2 śpiewnika z płytą „Cerkiewnosłowiańskie i starobiałoruskie kolędy z Podlasia”.

Na wiosnę zostanie ogłoszony jeszcze jeden otwarty konkurs ofert, ale pula środków będzie w nim już niewielka. Jest też możliwość składania wniosków o dotacje poza konkursem.

- Święto Kultury Białoruskiej (Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne) – 6 000 zł (3 500 zł)
- Kupalle (Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne) – 4 000 zł
- Działalność białoruskich amatorskich zespołów artystycznych (Towarzystwo Kultury Białoruskiej) – 5 000 zł
- Jubileuszowy XXXV Międzynarodowy Festiwal Muzyki Cerkiewnej – „Hajnówka 2015” w Białymstoku (Fundacja „Muzyka Cerkiewna” w Hajnówce) – 30 000 zł (28 000 zł)
- „VIDOVDAN V” Festiwal kultury serbskiej w Białymstoku (Parafia Prawosławna św. Apostoła Jana Teologa w Białymstoku) – 8 000 zł (8 000 zł)
- XXI Festiwal Wielu Kultur i Narodów „Z wiejskiego podwórza” (Stowarzyszenie Miłośników Kultury Ludowej w Czeremsze) – 12 000 zł (10 000 zł)
- „Białoruskie Zeszyty Historyczne” nr 45, 46 (Białoruskie Towarzystwo Historyczne) – 3 000 zł (4 000 zł)
- Uzupełnienie zbiorów biblioteki Białoruskiego Towarzystwa Historycznego (Białoruskie Towarzystwo Historyczne) – 3 000 zł (4 000 zł)
- Polityka Republiki Litewskiej wobec Białorusinów a Kwestia białoruska w Polsce 1918-1940 – książka. (Białoruskie Towarzystwo Historyczne) – 6 000 zł
- Festiwal Etnograficzny „Kultura na schodach Muzeum” (Stowarzyszenie Muzeum i Ośrodek Kultury Białoruskiej w Hajnówce) – 3 500 zł
- Alfabet Sztuki (Stowarzyszenie Muzeum i Ośrodek Kultury Białoruskiej w Hajnówce) – 8 000 zł
- Modernizacja stałych ekspozycji Muzeum Białoruskiego w Hajnówce (Stowarzyszenie Muzeum i Ośrodek Kultury Białoruskiej w Hajnówce) – 6 400 zł
- XIII Podlasko-Poleskie Spotkania w Tradycji „Tam po majowuj rosi” (Stowarzyszenie Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach) – 4 000 zł (5 000 zł)
- Prolog. Dni Piśmiennictwa i Kultury Słowiańskiej („Stowarzyszenie „Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach”) – 4 000 zł
- Majovyja Sustreczy u Szczytach 2016 (Szczyty - Związek Na Rzecz Edukacji i Promocji Kultury Białoruskiej) – 3 000 zł
- Aksamitny Letni Wieczar, czyli Trzecia Białoruska Potańcówka w Białymstoku (SZCZYTY – Związek na rzecz Edukacji i Promocji Kultury Białoruskiej) – 4 000 zł (4 500 zł)
- Światowy Dzień Młodzieży Prawosławnej (Bractwo Młodzieży Prawosławnej Diecezji Białostocko-Gdańskiej) – 7 000 zł (5 000 zł)
- Warsztaty tradycyjnego białoruskiego śpiewu obrzędowego „Od obrzędowości do tożsamości” (Stowarzyszenie na rzecz dzieci i młodzieży uczących się języka białoruskiego „AB-BA”) – 7 000 zł (7 500 zł)
- Porozmawiajmy o… (Klub dyskusyjny AB-BY), (Stowarzyszenie na rzecz dzieci i młodzieży uczących się języka białoruskiego „AB-BA”) – 2 500 zł (3 000 zł)
- Letnie Warsztaty Etnograficzne „Tutaj się urodziłem. Я нарадзіўся тут” (Stowarzyszenie na rzecz dzieci i młodzieży uczących się języka białoruskiego „AB-BA”) – 5 000 zł
- Jubileusz 60-lecia Tygodnika Białorusinów w Polsce „Niwa” (Rada Programowa Tygodnika Niwa) – 5 000 zł
- XIX Polsko-Białoruskie Warsztaty Literackie „Biazmieżża” (Rada Programowa Tygodnika Niwa) – 2 500 złotych
- Obwieszcza, Wychwala, Nawołuje – VII Międzynarodowy Festiwal Cerkiewnego Dzwonienia – Supraśl 2016 (Fundacja „Oikonomos”) – 9 000 zł
- XX Białostockie Dni Muzyki Cerkiewnej Prawosławna Diecezja Białostocko - Gdańska) – 4 000 zł
- ZaTopieni w historii II (Parafia Prawosławna p.w. św. Mikołaja Cudotwórcy w Topilcu) – 9 000 zł (7 000 zł)
- Galeria Krynki 2016 (Fundacja Villa Sokrates) – 12 000 zł
- Edukacja teatralna dzieci i młodzieży z powiatów bielskiego i hajnowskiego (Fundacja Teatr Czrevo) – 3 500 zł
- III Festiwal Teatralny Ode (Fundacja Teatr Czrevo) – 5 500 zł
- Bogurodzica. Szlakiem podlaskich ikon. (Stowarzyszenie Orthnet) – 8 000 zł
- Różnogłosie – cykl prezentacji muzycznych białoruskiej mniejszości narodowej (Towarzystwo Przyjaciół Białowieży) – 4 000 zł

Bez poczucia krzywdy?

W Zaleszanach i Bielsku Podlaskim odbyły się uroczystości związane z 70. rocznicą pacyfikacji białoruskich wsi i zabójstwa furmanów dokonanych przez oddział 3. Wileńskiej Brygady NZW-PAS pod dowództwem kpt. Romualda Rajsa „Burego". Rada miasta Bielsk Podlaski i rada powiatu hajnowskiego wystosowały oświadczenia w sprawie uczczenia tej tragedii. Rocznicowym obchodom towarzyszyła premiera najnowszego filmu Jerzego Kaliny „Siaroża", opowiadającego o losach pochodzącego z Zaleszan przedsiębiorcy Sergiusza Niczyporuka.

Wieloletnią tradycją w Zaleszanach stała się już wizyta duszpasterska z modlitwą o. Mikołaja Kiełbaszewskiego, proboszcza parafii w Kleszczelach, akurat 29 stycznia. Odwiedziny u wiernych, choć niewielu ich już pozostało, duchowny kończy zawsze panichidą w centrum wsi pod krzyżem upamiętniającym ofiary pacyfikacji. Najwyższy krzyż został ufundowany w 2011 roku przez Eugeniusza Czykwina.

W tym roku wśród zgromadzonych, poza mieszkańcami i rodzinami ofiar, byli również przedstawiciele inteligencji białoruskiej, lokalnych władz i więcej niż zwykle dziennikarzy. Burmistrz Kleszczel, Aleksander Sielicki, mówił o pamięci i podjął temat odszkodowań, które należą się rodzinom ofiar (synowi „Burego" zostało ono wypłacone). Krótka homilia o. Kiełbaszewskiego nawiązywała do chrześcijańskiego pojednania, co niektórzy przyjęli z pewnym zaskoczeniem.

Mieszkańcy zaprosili wszystkich zgromadzonych na poczęstunek do świetlicy, gdzie podzielono się chlebem. Podejrzewam, że w ten sam, gościnny sposób, ich rodzice i dziadkowie postąpili 29 stycznia 1946 roku, przyjmując na odpoczynek przyszłych oprawców. Mimo że ów pobyt opłacili pożogą i śmiercią, nie wyczuwałem wśród zgromadzonych poczucia krzywdy. Siaroża Niczyporuk wypowiedział za stołem ważne słowa o tym, iż żadne złoto nie wróci życia jego rodzinie, dlatego domaganie się odszkodowań jest żenujące. Został nagrodzony za to oklaskami, podobnie jak pan Zygmunt z Czeremchy, który mówił o konieczności pielęgnowania własnej historii, nawet jeśli jest tak tragiczna. Mieszkańcy Zaleszan to prości ludzie, którzy nie rozumieli polityki siedemdziesiąt lat temu, nie rozumieją jej również dzisiaj.

Pewna osiemdziesięcioletnia kobieta opowiedziała mi o niewielkim busie, który latem podjechał do wsi od strony Saków. Wysiadło kilku ogolonych chłopaków w paramilitarnych strojach. Po krótkim salucie zabrali się do roboty. Okleili obelisk, przystanek autobusowy, drzwi świetlicy a także znaki przy wjeździe do wsi napisami, których mieszkańcy nie zrozumieli. Przeczuwając coś złego, zanieśli je do proboszcza. Ten nakazał naklejki zerwać, przeżegnać i spalić. Były na nich określenia gloryfikujące „Burego" i jego żołnierzy.

Grobem furmanów opiekuje się dzisiaj parafia Opieki Matki Bożej w Bielsku Podlaskim. Odkąd w 1997 roku na bielski cmentarz wojenny przeniesiono szczątki pomordowanych pod Puchałami Starymi, uroczystości odbywają się w Bielsku. Takie było życzenie rodzin ofiar. Teraz przyjeżdżają i spotykają się tutaj przynajmniej raz w roku.

70. rocznica egzekucji furmanów przypadła akurat w niedzielę. Po liturgii *w pokrowskiej cerkwi* odprawiono panichidę i odczytano imiona wszystkich ofiar tragedii. Na cmentarzu przed pomnikiem o. Jan Szmydki odprawił krótką *litiję* w intencji pomordowanych.

Fot. Michał Iwaniuk

Przemawia Sergiusz Niczyporuk

Uroczystości rocznicowe w Bielsku, podobnie jak w Zaleszanach, zgromadziły dużo więcej osób niż w latach poprzednich. Ważnym akcentem był wieniec, złożony przez przewodniczącego bielskiej rady miasta Igora Łukaszuka i radnych. Burmistrz Jarosław Borowski wraz z wicestarostą Piotrem Bożko złożyli również wieniec od Koalicji Bielskiej. Taki hołd pamięci oddany przez przedstawicieli lokalnych władz nie był wpisany do programu uroczystości, która miała charakter prywatny.

Na styczniowej sesji rady miasta bielscy radni przyjęli uchwałę, upamiętniającą wydarzenia sprzed 70 lat. Choć nie została podjęta jednogłośnie, to biorąc pod uwagę obecne uwarunkowania polityczne, można ją uznać za istotny głos sumienia lokalnej społeczności, broniącej wielowiekowej tutajkoegzystencji różnych narodów i wyznań.

Stanowisko radnych powiatu hajnowskiego zabrzmiało mocniej, choć szkoda, że nie zostało skonsultowane z historykami. Radni zdecydowanie potępili próby gloryfikacji kpt. Romualda Rajsa „Burego" przez niektóre polskie środowiska.

W marcu ubiegłego roku zapowiedziano odsłonięcie pamiątkowej tablicy w hajnowskim soborze Świętej Trójcy. Szkoda, że plan nie zrealizowano. W moim przekonaniu nie jest to kwestia odwagi i nadstawiania policzka, a wiary w siebie i własny naród.

Po uroczystości na cmentarzu zorganizowano pokaz filmu „Siaroża" w reż. Jerzego Kaliny. Jego bohater, Sergiusz Niczyporuk, po projekcji odniósł się do ważnych spraw związanych z tą historią. Mówił, że ci młodzi ludzie, którzy dziś są zafascynowani tragiczną postacią „Burego", nigdy na wojnie nie byli i nie wiedzą, czym jest okrutna śmierć najbliższych. Dlatego też niezrozumiałe są motywy działania hajnowskiego radnego PiS, Bogusława Łabędzkiego, który wystosował do premier Beaty Szydło petycję, domagając się ochrony prawnej Romualda Rajsa „Burego" przed tymi, którzy uważają go bandytę.

Pamiętam jak rok temu, w lutym, na Mazurach z państwowymi honorami chowano szczątki żołnierzy „Burego". Biskup ełcki Jerzy Mazur podczas homilii nazwał ich prawdziwymi bohaterami, o których pamięć miała zostać wytarta, jednak nadal trwa. Mówił tak m.in. o NN „Modrzewiu", dwudziestokilkulatku spod Lwowa, któremu UPA wymordowała całą rodzinę. Chłopak zapisał się do Pogotowia Akcji Specjalnej podziemnego Narodowego Zjednoczenia Wojskowego, bo poza krwawą zemstą już nic mu nie pozostało. Pewnie dlatego bez oporów wziął udział w egzekucji furmanów, bo prawdopodobnie wziął ich za Ukraińców. Tak później zeznawano w śledztwie. Jeden z kompanów, Marian Maliszewski ps. „Wyrwa" twierdził, że „Modrzew" „wyżywał się i miał coś nie w porządku". Z kolei towarzysz broni z bitwy pod Orłowem Stanisław Myśliwiec, ps. „Orzech" tak opisywał ostatnie chwile życia partyzanta: „Biegł razem z jakimś erkaemistą. W pewnym momencie ten dostał, a „Modrzew" złapał jego erkaem i tak na stojąco zaczął strzelać do nacierających Ruskich. Zaraz jednak złapał się za brzuch, pewnie i on dostał. Stał jeszcze, gdy wyjął spluwę i strzelił sobie w głowę". Żołnierz wyklęty przez los, stracony przez Boga, zyskany przez diabła.

W Białymstoku, kiedy radni podjęli uchwałę o nadaniu jednemu z rond w mieście imienia „ Żołnierzy Wyklętych" większych sprzeciwów nie było. Mówiono, że kto chce może uznać, że taki patron nie obejmuje Rajsa. Z całej mocy nie zostali napiętnowani też ci, którzy pod koniec minionego roku prowokacyjnie w Bielsku (między innymi na ogrodzeniu zespołu szkół z dodatkową nauką języka białoruskiego) i Hajnówce umieścili transparenty gloryfikujące „Burego".

Temat „Burego" ponownie powrócił do głośnego dyskursu publicznego równo dziesięć lat po zakończeniu przez białostocki IPN śledztwa, w którym uznano, iż doszło w tym przypadku do zbrodni o znamionach ludobójstwa, to znaczy takiej, w której zabija się ludzi tylko ze względu na ich narodowość, rasę czy religię – prokurator Dariusz Olszewski. Motywem działań oddziału była chęć wyniszczenia grupy ludzi należących do konkretnej grupy narodowościowej i wyznaniowej. Mimo to w ostatniej opinii konsultacyjnej podpisanej przez obecną dyrektor oddziału IPN, Barbarę Bojaryn-Kazberuk, sporządzonej na prośbę bielskiego urzędu miasta, napisano, że motywy tej tragedii miały podłoże polityczne, a nie narodowe czy wyznaniowe, czyli zaprzeczono wnioskom z własnego śledztwa.

Za obronę dobrego imienia „Burego" wzięli się historycy tacy jak Piotr Szubarczyk, związany z gdańskim oddziałem IPN oraz Michał Ostapiuk, przygotowujący biografię (czy może hagiografię) Rajsa. Niedawno Wojciech Muszyński, również pracownik naukowy IPN, redaktor naczelny półrocznika naukowego „Glaukopis", na stronie kresy.pl w komentarzu do nowego filmu Jurka Kaliny napisał nieprawdę, że mieszkańcy pacyfikowanych wsi mieli broń, a gdy pojawił się tam oddział „Burego", doszło do walk...

Wciąż niepewne jest wydanie przez białostocki IPN książki Anny Moroz z Hajnówki, której promotorem jest aktualny wicepremier prof. Piotr Gliński. Książka opowiada o prawie do pamięci i sporo miejsca pozostawia rodzinom ofiar oraz społeczności białoruskiej.

70 lat to bardzo wiele. Nie wszyscy dożywają takiego wieku. Mieszkańcy Zaleszan, Wólki Wygonowskiej, Szpaków, Zań i Końcowizny od siedemdziesięciu lat żyją z piętnem tej tragedii. Kilkadziesiąt wsi wokół żyło przez te lata w strachu, który bez wątpienia przyczynił się do zahamowania rozwoju kultury i społecznego życia Białorusinów. Ten strach został chyba jednak wreszcie przezwyciężony. Odbudowane Zaleszany są nadal gościnne – także dla obcych.

Tomasz Sulima ■

Мікола Быхаўцаў:
„Калі б не было краязнаўцаў у постсавецкіх краінах – дагэтуль не было б сапраўднай гісторыі”

Мікола Быхаўцаў – даследчык Ваўкавышчыны. Шмат гадоў ён шукае звесткі і піша гісторыю свайго раёна. Некалькі разоў на год за свой уласны кошт ездзіць у архівы і бібліятэкі Польшчы, Літвы, Санкт-Пецярбурга, у беларускія архівы і шукае ўсё, што звязана з гісторыяй Ваўкавышчыны. Напісаў ужо сем кніг, кожная з якіх прысвечана адпаведнаму адрэзку гісторыі Ваўкавышчыны. Пра ўсё гэта мы з ім і гутарым.

Мікола Быхаўцаў

Спадар Мікола, раскажыце трохі пра сябе.

– Нарадзіўся я 25 лютага 1954 года ў Ваўкавыску. Мае бацькі родам з іншых мясцін, але яны таксама з беларускіх сялянскіх сем'яў. Бацька Іван Кузьміч родам з Гомельшчыны, да вайны вывучыўся ў Гомелі на фельдшара, а маці з-пад Беластока – пры Польшчы скончыла польскую пачатковую школу. У 1945 годзе сям'я маці перасялілася ў Ваўкавыск, а бацька ў 1947 годзе вяртаўся з Германіі дамоў. У Ваўкавыску сустрэліся. У 1970 годзе я закончыў 10 класаў сярэдняй школы № 5 Ваўкавыска і адразу паступіў у Мінскі электратэхнікум сувязі, які скончыў у 1973 годзе. У гэтым жа годзе пайшоў служыць у Савецкую армію, з якой вярнуўся дамоў у Ваўкавыск восенню 1975 года. Пасля арміі завочна атрымаў вышэйшую тэхнічную адукацыю. Працоўны стаж складае 43 гады, з якіх апошнія 33 гады адпрацаваў у арганізацыі міжгародняй кабельнай сувязі, адкуль у 2014 годзе пайшоў на пенсію. Маю двух сыноў.

Калі ў Вас з'явілася цікавасць да краязнаўства?

– Яшчэ з маленства пачаў праяўляць вялікую цікавасць да кніг, а таму быў сталым чытачом ва ўсіх бібліятэках горада. Гэта адмоўна адбівалася на вучобе ў школе, бо на хатнія ўрокі не заставалася часу. Ужо тады мяне вельмі цікавіла не толькі мастацкая літаратура, а, найперш, дакументальная, гістарычная. А калі ў часы перабудовы Гарбачова пачалі друкавацца раней забароненыя кнігі, то для аматараў пазнання сапраўднай гісторыі наступілі залатыя часы. Напрыклад, кнігу Аляксандра Салжаніцына „Архіпелаг ГУЛАГ”, якая моцна паўплывала на мае погляды аб савецкай уладзе, я перачытаў некалькі разоў. А кнігі Аляксандра Суворава (Рэзуна) перавярнулі мае погляды на Вялікую Айчынную вайну. Гэта любоў да кніг захавалася на ўсё жыццё. Таму лічу, што без атрыманай праз іх веды, краязнаўцам не стаў бы. А без вострага адчування справядлівасці, без разумення ўсей злачыннасці бальшавізму і сталінізму, не напісаў бы таго, што напісаў.

Калі Вы пачалі даследаваць гісторыю Ваўкавышчыны?

– У 1993-1998 гадах у Беларусі выходзіў папулярны гістарычны часопіс „Беларуская мінуўшчына”, які ў 1997 годзе праводзіў віктарыну „Ці ведаеце вы гісторыю Беларусі?”. Усіх пераможцаў віктарыны, у тым ліку і мяне, намеснік галоўнага рэдактара, журналіст і краязнавец Святаслаў Асіноўскі запрасіў у Мінск, дзе нам перад камерамі апаратараў тэлебачання ўручылі ўзнагароды. Тады ж Асіноўскі запытаў, хто з нас піша гістарычныя

артыкулы. Калі даведаўся, што ніхто, то сказаў, што пісаць абавязкова будзем. Не ведаю, як іншыя, але са мной так і атрымалася. Для таго, каб пачаць пісаць, трэба было атрымаць нейкі штуршок, пляцоўку для старта. Для мяне такой пляцоўкай у 2001 годзе стала незалежная ад мясцовых уладаў газета ў Ваўкавыску пад назвай „Местная газета", дзе пачаў я працаваць пазаштатным супрацоўнікам. Пачынаў з маленькіх артыкулаў, а праз два гады ўжо друкаваў вялікія і сур'ёзныя артыкулы па гісторыі Ваўкавышчыны. Усяго ў газеце з'явілася каля 80 маіх артыкулаў. Многія з іх былі з працягамі ў некалькіх нумарах. Тады яшчэ жылі сведкі цікавых гістарычных падзей, пачынаючы з 1920-х гадоў. Менавіта працуючы ў газеце, я запісаў успаміны каля 150 чалавек, якія потым вельмі спатрэбілася. Цікавасць да маіх гістарычных артыкулаў з боку чытачоў была вельмі вялікая, бо дагэтуль сапраўднай гісторыі Ваўкавышчыны ніхто не даследаваў і не пісаў.

А Вітальд Карпыза з Польшчы?

– Гэта адзінае выключэнне – польскі краязнавец і былы жыхар Ваўкавыскага павета Вітальд Карпыза, які ў 1945 годзе выехаў у Польшчу. Там публікаваў артыкулы ў польскім друку. Дарэчы, я да яго тры разы ездзіў у горад Гожуў-Велькапольскі, які знаходзіцца далёка за Варшавай. Бо людзей, якія займаюцца агульнай творчай справай, лёс заўжды цягне адзін да аднаго. Ён у гэты час знаходзіўся ў доме апекі, а я з яго дазволу працаваў з яго архівам, які захоўваецца ў мясцовым музеі. Адзначу, што ў „Местной газете" большай часткай пісалі не прафесіяналы, а падобныя мне аматары. І газета мела поспех, рос яе наклад. Адначасова раённая праўладная газета, дзе працавалі прафесіяналы, губляла сваіх чытачоў. І гэта была адна з прычын ліквідацыі „Местной газеты" ўладамі.

Як, наогул, у Ваўкавыску ідуць справы з краязнаўчым рухам?

– У лютым 2000 года было створана Ваўкавыскае рэгіянальнае краязнаўчае таварыства, якое ў тым жа годзе выпусціла першы нумар часопіса „Краязнаўца". Але для плённай дзейнасці любога руху павінен быць лідэр, які можа наладзіць справу. На жаль, такога чалавека не знайшлося, а таму таварыства распалася само па сабе. Да таго ж мясцовая ўлада не выказвала зацікаўленнасці ў развіцці краязнаўства.

Адмоўнае стаўленне да краязнаўства даўняя традыцыя савецкай улады. Напрыклад, пры Сталіне яшчэ ў 1930-я гады бальшавікі лічылі краязнаўцаў небяспечнымі для сваёй улады, а таму па загаду Сталіна іх арыштоўвалі і фізічна знішчалі. У той час, калі прафесійныя дзяржаўныя гісторыкі па загаду бальшавіцкіх павадыроў стваралі міфы, краязнаўцы пісалі праўду, а праўдзівая гісторыя для любога таталітарнага рэжыма, як святая вада для чорта. У тыя ж 1930-я гады пры Польшчы ў Заходняй Беларусі, у тым ліку і ў Ваўкавыскім павеце, краязнаўчы рух быў даволі моцным. Гэты рух вельмі сур'ёзна падтрымліваўся нават на дзяржаўным узроўні, не кажучы пра мясцовыя ўлады. Менавіта дзякуючы гэтай падтрымцы ў Ваўкавыску ў 1930-я гады чальцамі Ваўкавыскага краязнаўчага таварыства праводзіліся краязнаўчыя выставы ў зале магістрата, пісаліся артыкулы, рабіліся фотаздымкі, збіраліся каштоўныя старажытныя рэчы, была выдадзена мапа горада Ваўкавыска і Ваўкавыскага павета. Для параўнання – першая мапа Ваўкавыска і раёна была выдадзена савецкай уладай толькі падчас свята „Дажынкі" ў 2004 годзе. Менавіта, дзякуючы падтрымцы польскімі ўладамі, мясцовы працаўнік чыгункі Георгій Пех стварыў у Ваўкавыску краязнаўчы музей, правобраз сёняшняга Ваенна-гістарычнага музея.

Пасля знішчэння ў Ваўкавыску незалежнай газеты мясцовымі чыноўнікамі ў канцы 2005 года, я ўжо не мог спыніцца, працягваючы пошукі матэрыялаў па гісторыі Ваўкавышчыны. Калі іх назбіралася даволі шмат, пачаў выдаваць аматарскі краязнаўчы часопіс, першы нумар якога пад назвай „Ваўкавышчына" выйшаў у траўні 2007 года. Накладам у 100 асобнікаў яго бясплатна друкавала грамадская арганізацыя ў Гародні. Усяго было выдадзена 24 нумары часопіса з амаль 150 артыкуламі розных аўтараў. Калі ўлічыць, што ў сярэднім у нумары каля 70 старонак, то ў часопісе надрукавана болей за 1500 старонак гісторыі роднага краю, што з'яўляецца сапраўдным скарбам. Частка накладу часопіса раздавалася бясплатна ўсім аматарам роднай гісторыі, а другую частку сам разносіў ва ўсе бібліятэкі горада, у тым ліку і школьныя. Большасць бібліятэкараў- жанчын адносілася да часопісу з павагай, але былі і такія, што адмаўляліся яго прымаць, баючыся адмоўных наступстваў з боку дзяржаўных ідэолагаў.

І што канкрэтна сабрана і напісана Вамі за гэтыя амаль 15 гадоў па гісторыі Ваўкавышчыны?

– Напачатку сваёй працы над гісторыяй Ваўкавышчыны я цікавіўся гісторыяй XX стагоддзя, а менавіта 1920-1945 гадамі, бо пра гэты перыяд жыцця маглі распавядаць людзі, якія перажылі гэтыя гады. Але з цягам часу адчуў неабходнасць „капаць глыбей" у пазнанні сваёй гісторыі, а таму пачаў грунтоўна працаваць у архівах і бібліятэках. Гэтая праца падштурхнула заняцца таксама гісторыяй XIX – пачатку XX стагоддзяў. Дзе я за гэтыя гады толькі не працаваў: у Польшчы, Расіі, Літве, ну і, вядома ж, у Беларусі. У Гародні па некалькі разоў на год сядзеў у розных архівах, а ў адным з іх – гістарыч-

ным архіве, стаў пастаянным наведвальнікам. Архіўныя пошукі мяне так зацікавілі, што ў архівы цягнула як магнітам. Тым больш, што маім частым паездкам у архівы і бібліятэкі спрыяла мая праца зменным інжынерам у сувязі. Пасля начной змены я меў двое з паловай сутак адпачынку, далучаў да іх адгулы і на некалькі дзён за свой кошт ехаў у добраахвотныя „камандзіроўкі”. На паездкі са згоды жонкі прыходзілася выдаткоўваць грошы са свайго хатняга бюджэту. Бывала і такое, што каб сэканоміць сродкі, неаднойчы прыходзілася начаваць на вакзалах або, зімой, у халодным лецішчы ў Польшчы, у вялікім цэху зачыненага завода сярод прыехаўшых на працу таджыкаў, як гэта было ў Пецярбургу…

На што найперш накідваліся ў архівах і бібліятэках?

– У архівах і бібліятэках найперш выпісваў або капіраваў усе звесткі з дакументаў, перыядычных выданняў і кніг, якія тычыліся гісторыі Ваўкавыскага павета ў межах да 1940 года. Бо на пачатку гэтага года бальшавікі перакроілі мапу Заходняй Беларусі, зрабіўшы з аднаго павета па некалькі раёнаў. Да мяне часта траплялі дакументы і ўспаміны з хатніх архіваў. Гэта таксама багатая крыніца, з якой чэрпаю арыгінальныя звесткі па гісторыі края. Дарэчы, дасведчаны чытач, беручы ў рукі новую кнігу па дакументальнай гісторыі, спачатку цікавіцца крыніцамі, якія аўтар кнігі выкарыстоўваў для яе напісання. Калі гэтыя крыніцы большай часткай арыгінальныя або рэдкія, дык і кніга будзе цікавай. Дык вось, хачу адзначыць, што ў маіх кнігах большасць крыніц менавіта такія. Я скажу так, калі б не было краязнаўцаў, гэта значыць незалежных гісторыкаў, у постсавецкіх краінах – дагэтуль не было б сапраўднай гісторыі.

Спадар Мікола, раскажыце трохі падрабязней пра пошукі ў архівах.

– Шкадую, што не занатоўваў свае пошукі ў архівах, бо атрымаліся б свайго роду „паляўнічыя замалёўкі”. Праца ў архівах вельмі цікавая і захапляльная, калі да апошняга моманту не ведаеш, якую жамчужыну невядомай гісторыі адшукаеш у той або іншай справе. Даволі часта бывала, што справамі з дакументамі да цябе ніхто з даследчыкаў не карыстаўся, а таму ў тыя моманты адчуваў сябе першапраходцам. Але бывала і, наадварот, праглядзіш некалькі спраў і ніводнай цікавай для сябе звесткі не знойдзеш.

Самы багаты на дакументы архіў па гісторыі Ваўкавышчыны – гэта Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі ў Гародні, дзе захоўваюцца дакументы да 1915 года. І гэта нягледзячы на тое, што вельмі шмат дакументаў з гэтага архіва загінула ў гады дзвюх сусветных войнаў. У Гарадзенскім абласным архіве, дзе захоўваюцца дакументы з 1919 года, наадварот, па Ваўкавыскаму павету за перыяд з 1919 па 1939 гады мала што засталося. Справа ў тым, што за гэты перыяд большасць дакументаў захоўвалася ў самым Ваўкавыску, і яны былі знішчаны напачатку вайны 1941 года, калі цэнтр Ваўкавыска поўнасцю згарэў.

Бывае, што пошукам у архівах перашкаджае адсутнасць геаграфічнага або асабовага даведніка, які павінен быць у канцы кожнага вопісу. Напрыклад, у Дзяржаўным гістарычным архіве ў Вільні самы вялікі фонд канцылярыі Віленскага, Ковенскага і Гродзенскага генерал-губернатара 1768-1915 гадоў. У гэтым фондзе пад нумарам 378 маецца 205 вопісаў з 151324 справамі. Вопісы былі напісаныя яшчэ пры Расійскай імперыі ад рукі, і з-за адсутнасці даведніка практычна немагчыма знайсці патрэбную даследчыку справу.

Але бывае што справы ў архівах

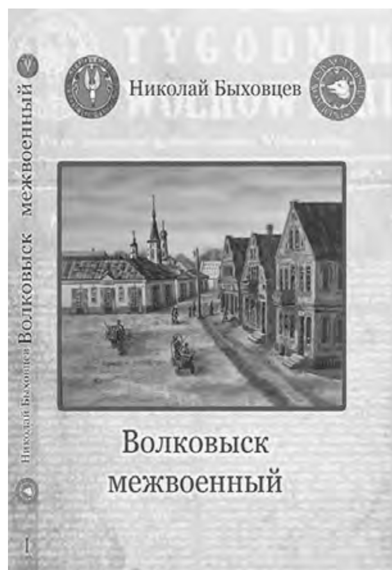

даследчыку проста не выдаюць. Такіх спраў вельмі многа ў былым архіве камуністычнай партыі Гарадзенскай вобласці, які зараз называецца архіў грамадзянскіх арганізацый. Напрыклад, немагчыма праглядзець асобныя справы чальцоў КПЗБ, успаміны і іншыя рэчы. Ды што там асобныя справы – некалькі гадоў таму для даследчыкаў быў забаронены доступ да цэлага фонда 6195 пад назвай Беластоцкі абласны камітэт камуністычнай партыі (бальшавікоў) Беларусі, уключаючы 4044 спраў і ахопліваючы перыяд 1939-1941 і 1943-1944 гадоў. Гэта багацейшая крыніца па адназму з драматычных перыядаў нашай гісторыі, якую выкарыстоўвалі не толькі беларускія даследчыкі, а таксама даследчыкі з Польшчы. Супрацоўнікі архіва растлумачылі закрыццё фонда рэстаўрацыяй спраў. Але, калі я перад гэтым карыстаўся справамі з гэтага фонда, усе яны былі ў ідэальным выглядзе. Ды калі і рэстаўрыруюць, дык асобныя справы, а не цэлы фонд.

Не дзейнічае і закон, па якому судовыя справы могуць быць даступныя для даследчыкаў праз 75 год, асабліва тыя, якія захоўваюцца ў архівах КГБ. Мяне нават не пусцілі на парог архіва МУС у Гародні, дзе я хацеў праглядзець справы па нямецкіх ваеннапалонных, лагер якіх знаходзіўся ў Ваўкавыску ў 1944-1948 гадах.

Краязнаўцам забараняюць не толькі людзі ў пагонах, але і чыноўнікі. Напрыклад, мне спатрэбілася праглядзець успаміны былых партыйных дзеячаў і партызан, якія дзейнічалі на тэрыторыі былой Беластоцкай вобласці, у якую ўваходзіў Ваўкавыскі павет. Даведаўся, што яны чамусьці захоўваліся ў кабінеце загадчыка аддзела ваеннай гісторыі Інстытута культуры ў Акадэміі Навук А.М. Літвіна. Але мае намаганні былі марнымі – ён іх мне не паказаў. Усе падобныя забароны даследчыкам робяцца наўмысна, каб перашкодзіць ім у напісанні праўдзівай гісторыі. Вось толькі пару прыкладаў, што па меркаванню ініцыятараў забароны не павінны ведаць даследчыкі, а значыцца і народ, для якога пішуць даследчыкі. У тым жа Гарадзенскім архіве грамадзянскіх арганізацый даследчыку прыносяць справы, дзе некаторыя лісты закладзеныя чыстай паперай са скрэпкамі. Аднойчы я не вытрымаў і паглядзеў, што там за сакрэты хаваюць. Аказалася, што гэта месячная працоўная ведамасць партыйных (камуністычных) працаўнікоў Ваўкавыскага раёна за 1940 год. У Гарадзенскім абласным архіве ўжо не дазволілі праглядзець справу аб разліках з калгаснікамі за 1949 год, зрабіць копію з дакумента за 1942 год, напісанага на нямецкай мове, праглядзець справы за 1948 год па раскулачванню сялян. Некалькі год таму меў гутарку з супрацоўнікам чытальнай залы Гарадзенскага абласнога архіва. Ён распавёў, што кожны год у архіў наведваецца чалавек з адпаведных „органаў". Шукае ў архіўных фондах, якія справы для даследчыкаў трэба яшчэ забараніць. Не адчыніць, а менавіта забараніць!

Ды і каб трапіць у беларускія архівы трэба прынесці загадчыку архіва даведку-прашэнне ад якойнебудзь установы, якая хадайнічае і паручаецца за цябе. У Літве і Польшы проста трэба ў чытальным зале паказаць супрацоўніку архіва свой пашпарт. У тым жа гістарычным архіве ў Вільні можна бясплатна фатаграфаваць дакументы, што вельмі эканоміць час і дазваляе камфортна працаваць над імі ў сваей хаце. У Беларусі за гэта трэба заплаціць даволі вялікія грошы.

На фасадзе нацыянальных архіваў ЗША напісана вельмі важная рэч: „Дэмакратыя пачынаецца тут". У тым сэнсе, што яна пачынаецца з вольнага доступу да інфармацыі. На нашых жа архівах трэба напісаць адваротнае, бо калі няма дэмакратыі ў дзяржаве, яе не можа быць у любой дзяржаўнай установе, у тым ліку і культурнай.

Я хачу дачакацца тых часоў, калі ў Беларусі нарэшце з'явіцца кіраўнік, які выдаткуе для культуры грошы, каб зрабіць лічбавыя копіі ўсіх архіўных дакументаў, якія захоўваюцца за межамі Беларусі: Расіі, Літве, Польшчы і ў іншых краінах. Бо працаваць даследчыкам у гэтых краінах далёка не кожнаму па кішэні, што вельмі адбіваецца на колькасці і якасці новых публікацый і кніг. У наш час вялікіх магчымасцей лічбавай тэхналогіі не мець электронных копій такіх дакументаў – гэта сорамна для паважаючай сябе краіны.

Недастаткова выдаткоўваецца дзяржавай грошай і на папаўненне фондаў бібліятэк. Кожны раз працуючы ў Нацыянальнай бібліятэцы ў Мінску заўважаў, што па той або іншай тэмах па гісторыі Беларусі адсутнічаюць шэраг неабходных кніг і перыядычных выданняў. Напрыклад, адсутнічаюць копіі „Гродзенскіх губернскіх ведамасцей", якія выдаваліся да 1915 года, і шмат іншых рэгіянальных выданняў. Многія выданні няпоўныя. Але пры жаданні гэта ўсё можна набыць у копіях, бо ў Расіі захоўваюцца ўсе арыгіналы. Таму даследчыку прыходзіцца „круціцца", губляючы час і грошы. Напрыклад, каб пазнаёміцца з публікацыямі польскіх гісторыкаў па Заходняй Беларусі, мне некалькі разоў прыходзілася ездзіць у бібліятэку ў Беласток, бо ў Мінску многіх кніг і перыядычных выданняў няма. Я нават не маю на ўвазе старыя кнігі, а якія выдаваліся ў Польшчы ў апошнія 20 гадоў.

Так. Тут праблем, спадар Мікола, сапраўды вельмі многа. А як Вы пачалі выдаваць свае кнігі?

– Калі часопіс „Ваўкавышчына" вычарпаў сябе, вярнуўся да мэты аб напісанні кнігі. Такую мэту выношвае ў сябе кожны творчы чалавек, які піша тэксты. Тым болей, што многія артыкулы пасля публі-

кацыі ў часопісе „Ваўкавышчына" былі мною перапісаны, бо значна папоўніліся новымі дакументамі і матэрыяламі. Для ілюстрацыі будучых кніг мною была сабрана вялікая колькасць фотаздымкаў і іншых графічных матэрыялаў. Сабранага матэрыялу аказалася дастаткова для напісання каля 10 кніг. Але для выдання кніг трэба яшчэ мець грошы, бо на ўласныя сродкі сёння выдаць кнігу вельмі цяжка. Таму па дапамогу звярнуўся да мясцовых прадпрымальнікаў, але аказалася безвынікова. Гэта не той гатунак людзей, якія маюць духоўную патрэбу нешта зрабіць дзеля нашай спадчыны.

А ці звярталіся да чыноўнікаў?

– Да цяперашняй мясцовай улады я нават не звяртаўся, бо загадзя ведаў і ведаю, што гэта ніякіх вынікаў не дасць. Яны лічаць мяне апазіцыянерам, а вы ж ведаеце, як адносіцца сённяшняя ўлада да людзей, якія маюць іншы светапогляд. Тым болей, што мае погляды на гісторыю адрозніваюцца ад афіцыйнай гісторыі кіруючай улады. Так, напрыклад, у сваіх артыкулах слова „вызваліцелі" ў адносінах да Чырвонай арміі верасня 1939 года я бяру ў двукоссе і прыводжу вельмі многа прыкладаў паводзін такіх „вызваліцеляў" як сапраўдных акупантаў. Або распавядаю пра змаганне Арміі Краёвай, пра якую ў Ваўкавыскім ваенна-гістарычным музеі нават не жадаюць узгадваць. Што казаць пра мяне, калі афіцыйныя ўлады Беларусі за іншы светапогляд ігнаруюць нават лаўрэата Нобелеўскай прэміі па літаратуры беларуску Святлану Алексіевіч.

Ішоў час і аказалася так, што выдаўцы самыя знайшлі мяне. У 2012 годзе да мяне звярнуўся вядомы ў Беларусі выдавец і пісьменнік Анатоль Тарас з прапановай выдаць за грошы выдавецтва кнігу аб падзеях 1939-1941 года на Ваўкавышчыне, з матэрыяламі аб якіх ён пазнаёміўся ў краязнаўчым часопісе „Ваўкавышчына", усе нумары якога захоўваюцца ў Нацыянальнай бібліятэцы ў Мінску. Дзве наступныя кнігі таксама былі выдадзены за кошт выдаўцоў, а ўжо апошнія 5 кніг я выдаў за ўласныя грошы.

Хто з'яўляецца чытачамі Вашых кніг?

– Таму, што я апісваю ў сваіх кнігах гісторыю акрэсленага рэгіёну Беларусі, большай часткай іх чытачамі з'яўляюцца аматары гісторыі роднай Ваўкавышчыны. Сярод іх розныя людзі: маладога і сталага ўзросту, працоўныя і інтэлігенцыя. Попыту на розныя кнігі, акрамя падручнікаў, не спрыяе іх высокі кошт і малыя заробкі насельніцтва. Напрыклад, у ваўкавыскіх кнігарнях за дзень бывае так, што гандляры не прададуць ніводнай кнігі наогул. Таму зараз у галоўнай ваўкавыскай кнігарні палову гандлёвай плошчы застаўлена іншым таварам. Гэта – сапраўдная катастрофа для кніжнага гандлю. Мала таго, што само выданне кніг у Беларусі каштуе даражэй, чым у суседніх краінах, дык у гэтым годзе дзяржаўныя кнігарні ўзнялі гандлёвую нацэнку з 30 да 70 адсоткаў. Дарэчы, у часы рынкавай эканомікі існаванне дзяржаўных кнігарняў – гэта анамалія. Сам жа аўтар, які не з'яўляецца прадпрымальнікам, сваімі кнігамі гандляваць не мае права, інакш штрафы і канфіскацыя тавару. Нават у дзень горада я не магу яго жыхарам прапанаваць кнігі аб гэтым жа горадзе з аўтографам аўтара, якія б каштавалі амаль у два разы танней, чым у кнігарні.

Мае кнігі распаўсюджваюцца праз дзве кнігарні Ваўкавыска і краму „Акадэмічная кніга" ў Мінску. Кнігі з кнігарні „Акадэмкніга" набываюць многія бібліятэкі. Ведаю, што яны трапілі нават у бібліятэкі Расіі і ЗША. Толькі вось у бібліятэках Ваўкавыска мае кнігі адсутнічаюць. Калі я падараваў сваю першую кнігу ў Ваўкавыскую цэнтральную раённую бібліятэку, то па загаду загадчыцы бібліятэкі яе сталі хаваць ад чытачоў. Таму наступныя кнігі я ўжо туды не насіў, а самі бібліятэкі ў кнігарнях іх не закупляюць. Так што, калі каму для працы спатрэбяцца мае кнігі, то ім па іх прыйдзецца ехаць у бібліятэкі Мінска або Гародні.

...Мае погляды на гісторыю адрозніваюцца ад афіцыйнай гісторыі кіруючай улады. Так, напрыклад, у сваіх артыкулах слова „вызваліцелі" ў адносінах да Чырвонай арміі верасня 1939 года я бяру ў двукоссе... Або распавядаю пра змаганне Арміі Краёвай, пра якую ў Ваўкавыскім ваенна-гістарычным музеі нават не жадаюць узгадваць.

Спадар Мікола, адчуваю, што Вы па-ранейшаму працягваеце шукаць звесткі па гісторыі роднай Ваўкавышчыны. Якія ў Вас гісторыка-краязнаўчыя планы?

– Пошукі звестак мною не прыпыняюцца. Але зараз звычайнаму пенсіянеру цяжка на малую пенсію адкласці грошы на пошукі ў архівах. Той невялікі прыбытак, што атрымліваю ад продажу сваіх кніг, якія выходзяць невялікім накладам, трачу на выданне іншых. Тым не менш ездзіць у архівы і бібліятэкі трэба і буду, бо для напісання наступных задуманых кніг без гэтага не абысціся. Затое цяпер вольнага часу на пенсіі шмат. Выкарыстоўваю яго з раніцы да вечара седзячы за камп'ютарам і пішучы тэксты, бо працы таксама шмат, тым болей, што ў маім хатнім архіве многа чаго назапашана. А задумана напісаць яшчэ тры кнігі. Гэта — „Гісторыя рымска-каталіцкага касцёла на Ваўкавышчыне", „Другія Саветы: Ваўкавышчына 1944-1953" і „Гісторыка-геаграфічны слоўнік Ваўкавыскага павета". Гэта пакуль такія планы, а там, як гаворыцца, што Бог дасць.

Сяргей Чыгрын ■

Odszedł ostatni łowczy białowieski

Od momentu zniesienia przez ustawę o lasach z 1991 roku służby łowieckiej, Lecha Miłkowskiego nazywano ostatnim łowczym Puszczy Białowieskiej. Ten nieoficjalny tytuł nosił on do końca swych ziemskich dni. Na „wieczne łowy" odszedł 18 grudnia 2015 roku, po długiej i ciężkiej chorobie.

Lech Miłkowski urodził się w 1928 roku w Siedlcach. Rodzice jego pochodzili z Podhala. W Siedleckie przybyli za pracą. Zatrzymali się we wsi Olszyc Szlachecki (gm. Domanice) – ojciec został tutaj kierownikiem szkoły, a matka nauczycielką.

Wybuch wojny zakłócił kształcenie syna. W 1942 roku Lech rozpoczął naukę w Szkole Rzemieślniczej dla Przemysłu Drzewnego, którą ukończył po dwu latach. W 1945 roku kontynuował naukę w technikum i liceum dla dorosłych. W następnym roku zdał tzw. małą maturę, a w 1947 roku – maturę typu matematyczno-fizycznego. Studiował na Wydziale Leśnym SGGW w Warszawie, dyplom magistra inżyniera leśnictwa otrzymał w 1951 roku. W czasie studiów chętnie wertował pisma łowieckie.

Pracę rozpoczął 15 stycznia 1952 roku w jednym z nadleśnictw Puszczy Białowieskiej – Starzynie. Objął stanowisko zastępcy nadleśniczego, którym był wówczas Mikołaj Bogdanowicz. Miłkowski trafił tutaj z nakazu pracy. Miał wprawdzie do wyboru jeszcze Narewkę, ale po wizycie w niej zrezygnował, głównie pod wpływem żony, która zagroziła mu rozwodem, jeśli zgodzi się na ten teren. W ogóle to Miłkowski chciał pracować w Olsztyńskiem. Pociągały go duże lasy i jeziora.

Polować zaczął zaraz po przybyciu do Puszczy Białowieskiej. Łowiectwo go zawsze pociągało, ale skąd wzięła się ta pasja, nie potrafił powiedzieć, w jego rodzinie nikt nie polował. Po raz pierwszy uczestniczył w polowaniu w sierpniu 1938 roku, mając zaledwie 9 lat. Wieszał na trokach kaczki upolowane przez kolegów jego ojca. Po powrocie z łowiska dostał lanie od rodzica, bo wcześniej nie raczył go poinformować o swojej „łowieckiej wyprawie".

Po czterech latach pracy w Starzynie objął stanowisko adiunkta w Nadleśnictwie Hajnówka. Od 1 marca 1956 roku zaczął pracować w Nadleśnictwie Zwierzyniec na stanowisku nadleśniczego. Nadleśnictwo to w ciągu kilku lat uczynił wzorowym w regionie. Na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych pełnił funkcję komisarza ds. akcji wilczej. W 1964 roku powołano go na stanowisko inspektora obwodowego OZLP w Białymstoku.

1 stycznia 1970 roku w Puszczy utworzono teren polowań dewizowych. L. Miłkowski został zastępcą nadleśniczego ds. łowieckich, ale przysługiwał mu też tytuł łowczego. Łowczy koordynował pracę służby łowieckiej, która składała się wtedy z 11 osób (Puszcza Białowieska była podzielona na 9 obwodów łowieckich, w tym 7 dewizowych). W 1991 roku, po wprowadzeniu nowej ustawy o lasach, która nie przewidywała istnienia służb łowieckich, Miłkowski otrzymał funkcję starszego specjalisty ds. łowieckich. Zmiana ta bardzo go zabolała. Od tamtej pory nie przysługiwał mu nawet mundur pracownika lasów.

Z dniem 1 stycznia 1994 roku przeszedł na emeryturę. Na jego miejsce nie powołano już nikogo. Jako emeryt Miłkowski organizował jeszcze polowania dewizowe na terenie nadleśnictw Hajnówka i Białowieża, prowadził wycenę trofeów łowieckich. I tak wspominał swych podwładnych: „Miałem to szczęście, że w pracy ocierałem się o ludzi, którzy pracowali w Puszczy Białowieskiej jeszcze przed wojną. To byli całkiem inni ludzie, inaczej patrzyli na łowiectwo niż my teraz. Autentycznie swój zawód kochali. To byli ludzie prości, bez wiedzy ekologicznej, biologicznej, jaką mają obecni pracownicy, ale mieli coś więcej niż obecni – mieli serce. Oni kochali zwierzynę, z poświęceniem dla niej pracowali. To były piękne postacie – ostatni specjalista od głuszców Sergiusz Wołkowycki, stary Stefan Niemcunowicz, który miał niesamowitą intuicję do drapieżników, p. Władysław Wiśniewski, stary Aleksander Bołbot, którego syna Jana też dobrze wspominam. Wszyscy oni już nie żyją. Dla nich łowiectwo było czymś jedynym, niezwykłym" („Głos Białowieży" nr 11-12/1997).

W historii Białowieży Lech Miłkowski zapisał się między innymi jako współorganizator (wspólnie z Towarzystwem Przyjaciół Białowieży oraz Wydziałem Oświaty i Kultury Prezydium PRN w Hajnówce) dużej wystawy pod nazwą „Trofea łowieckie w Puszczy Białowieskiej 1945-1970", dla uczczenia 25-lecia Polskiego Związku Łowieckiego. Wystawa odbyła się w lipcu 1970 roku. Miłkowski był jej komisarzem. Na wystawie pokazano 97 wieńców jeleni, 78 sztuk parostków rogaczy (samiec sarny) i 11 sztuk oręża dzików. Białowieski łowczy był też kuratorem drugiej wystawy trofeów łowieckich z Puszczy Białowieskiej, którą w listopadzie 2003 roku zorganizowały nadleśnictwa puszczańskie w sali wystawowej Białowieskiego

Ośrodka Kultury. Opracował katalog tej wystawy.

Lech Miłkowski zostawił swój ślad w białowieskiej turystyce. W latach siedemdziesiątych wspólnie z leśniczym Jackiem Wysmułkiem opracował leśną ścieżkę dydaktyczną, łączącą aspekty historyczne i przyrodnicze Starej Białowieży. Ścieżkę nazwano „Szlakiem Dębów Królewskich i Wielkich Książąt Litewskich". Otwarta w maju 1979 roku, stała się niebawem atrakcyjnym miejscem, chętnie odwiedzanym przez turystów i wycieczkowiczów. Łowczy udzielał się także jako wykładowca na kursach przewodnickich i na zajęciach dokształcających w Kole Przewodników PTTK w Białowieży. Spotkania z nim zawsze cieszyły się dużą frekwencją, przychodziły na nie również osoby nie będące przewodnikami.

W pamięci białowieżan łowczy zapisał się także jako zdecydowany obrońca puszczańskiej zwierzyny przed kłusownikami. Ci, w odwecie, na początku lat osiemdziesiątych otruli mu psa. Natomiast w 1983 roku włamali się do jego leśniczówki i skradli broń. Rozpuścili przy tym plotkę, że Miłkowskiemu wcale sztucera nie ukradziono, ale oddał go „Solidarności" (była akurat rocznica Sierpnia). Milicja natychmiast pozbawiła Miłkowskiego uprawnień łowieckich, co w jego przypadku mogło oznaczać odebranie możliwości wykonywania zawodu. Represje spotkały również syna Miłkowskiego, będącego akurat w czynnej służbie. Jemu również odebrano prewencyjnie broń i pozwolenie. Wkrótce znalazł się znajomy, który dotarł aż do generała Kiszczaka i przysięgał, że Miłkowski nie chce w pojedynkę obalać ustroju. Winnych w końcu złapano, ale uniknęli oni kary. Miłkowski znał ich z imienia i nazwiska.

W 1994 roku tak mówił o kłusownictwie dziennikarzowi „Gazety Współczesnej" (nr 145/1994): „Obecnie na terenie puszczy kłusownictwo nasiliło się ponownie. Miejscowi traktują je jako sposób na pozyskanie mięsa i poroża na sprzedaż. Ostatnio w okolicach Białowieży policjanci znaleźli u chłopa trzy sztuki samodzielnie wykonanej broni i worek amunicji. Walka z kłusownikiem jest trudna i niebezpieczna. To są ludzie niebezpieczni, którzy w czasie spotkania w lesie ze strażnikiem nie mają skrupułów. Ludzie boją się z nimi walczyć. W takich małych środowiskach, gdzie wszyscy wszystkich znają, łatwo o zemstę. Kilka lat temu, zimą, w Białowieży urządzono polowanie na kłusowników, którzy mordowali jelenie. Złapano dwóch na gorącym uczynku, patroszących zabitego byka. Mieli przy sobie broń. Po trzech tygodniach prokuratura umorzyła postępowanie, ponieważ nie potrafiła stwierdzić, który z nich zastrzelił zwierzę. W takiej sytuacji strażnicy nie mają motywacji do walki z kłusownictwem".

Miłkowski był członkiem Wojewódzkiej Rady Łowieckiej w Białymstoku i przewodniczącym Komisji Wyceny Trofeów. W 1982 roku został powołany do Komisji Wyceny Trofeów i Wystaw Łowieckich Naczelnej Rady Łowieckiej w Warszawie.

Łowczy sięgał też po pióro. Opracował miedzy innymi przewodnik dla myśliwych pt. „Łowiectwo w Puszczy Białowieskiej", który został wydany w lipcu 1970 roku, w serii „Wszystko w Białowieży". Opublikował także około dziesięciu artykułów o gospodarce łowieckiej, inwentaryzacji zwierzyny i biologii zwierząt łownych w prasie fachowej („Łowiec Polski", „Las Polski", „Sylwan", „Kontrasty", „Niedersächsischer Jäger"). W 2003 roku zamieścił na łamach „Głosu Białowieży" siedem artykułów w cyklu „Pasje życia", w których opisał swoje najciekawsze polowania. Współpracował także z białowieskimi naukowcami – efektem tej współpracy stało się współautorstwo pięciu prac naukowych, opublikowanych w „Acta Theriologica" i „Polish Ecological Studies". W 1992 roku łowczy opracował wraz z Januszem Dawidziukiem, Tomaszem Gątkiewiczem, Czesławem Michalczukiem i Piotrem Brożkiem „Strategię gospodarki leśnej w Puszczy Białowieskiej", na potrzeby grantu Banku Światowego.

Wystąpił w kilku filmach dokumentalnych i reportażach telewizyjnych. Jesienią 1987 roku nagrana została z nim rozmowa do filmu dokumentalnego Wacława Florkowskiego pt. „Nie ma litości dla jelenia". Łowczy rozważał, czym są w rzeczywistości polowania? W początku 1994 roku zrealizowany został z jego udziałem półtoragodzinny reportaż telewizyjny „Krzyk puszczy" Tamary Sołoniewicz dla programu 1 TVP. Świeżo emerytowany łowczy przedstawił w nim aktualny obraz Puszczy – tragiczny w swej wymowie. Najwięcej mówił o gospodarce łowieckiej, która przeżywała agonię z całą Puszczą, tj. o zmianie zasad polowań, stopniowej likwidacji służby łowieckiej, rozpanoszonym kłusownictwie. Przywoływał w pamięci wcześniejsze lata pracy, porównywał, wyciągał wnioski. Zwrócił też uwagę na niszczenie zasobów drzewnych Puszczy i wszelkie nie-

Lech Miłkowski, źródło: Éva Sebök – „Lengyel teakeverék" (Budapest 1978)

korzystne tego następstwa. Mało pochlebnie wyrażał się o obecnym pokoleniu leśników. W 1994 roku Lech Miłkowski wystąpił również w krótkim reportażu, zrealizowanym przez Piotra Garbarczyka dla „Telewizyjnego Kuriera Województw". Opowiedział przed kamerą o aktualnej sytuacji w puszczańskim łowiectwie.

Łowczy dość często udzielał wywiadów także dziennikarzom prasowym. Ostatni artykuł o nim ukazał się w „Łowcu Polskim" w marcu 2014 roku. Jego autorem jest Bartosz Marzec.

Lech Miłkowski lubił czytać, był częstym gościem w miejscowej bibliotece gminnej.

Białowieski nemrod został nagrodzony srebrnym (1969) i złotym (1973) Medalem Zasługi Łowieckiej. W 1983 roku otrzymał najwyższe odznaczenie łowieckie „Złom", a w 1998 roku pierwszy w regionie Złoty Medal za zasługi dla Łowiectwa Białostockiego. W 2003 roku uhonorowano go Medalem św. Huberta.

W pamięci ludzi, którzy zetknęli się z „ostatnim łowczym Puszczy Białowieskiej", pozostaje on jako człowiek uczynny, skromny i serdeczny, opowiadający z miłością o Puszczy, którą poznał bardzo dokładnie.

Pozostała po nim także bogata kolekcja trofeów myśliwskich, której ozdobą jest ryś, upolowany w 1976 roku dla Piotra Jaroszewicza – premier jednak nie znalazł czasu na jego odebranie. W skład kolekcji wchodzą też liczne złotomedalowe trofea dzików i jeleni. W ciągu swego życia łowczy upolował ponad sto rogaczy, około stu jeleni i cztersta dzików.

Piotr Bajko ■

Fotograf dawnego Polesia

Lubimy stare fotografie. Możemy dzięki nim nie tylko zobaczyć, jak fizycznie wyglądał dawny świat, ale też dotknąć jego mentalności i sposobu myślenia. Stare fotografie obfitują w niespodzianki. Nagle okazuje się, że świat, który sobie jakoś wyobrażaliśmy, który zbudowaliśmy w swoich głowach – okazuje się nieco inny. Swoje tajemnice odkrywa mimochodem i nierzadko są to szczegóły, które wcale nie zaprzątały wówczas głowy fotografa. Niespodziewanie bohaterem staje się aktor drugiego planu lub jakiś fragment otoczenia, którego oczywistość nie zaprzątała głowy ówczesnym, a która dzisiaj może zaskakiwać. To sprawia, że oglądanie starych fotografii jest pasjonujące.

Taką przygodą stały się dla mnie fotografie Izaaka Serbova – białoruskiego etnografa i archeologa, który fotografował białoruskie Polesie w latach 1911-1912, czyli chwilę przed wybuchem I wojny światowej i rewolucji październikowej, które przeorały zarówno krajobraz jak i osobowość mieszkańców Polesia. Serbovowi udało się w ostatniej chwili uchwycić dawny świat, który trwał na poleskiej ziemi od wieków, a który – jak się okazuje – nie był już taki archaiczny, gdyż wiek pary i elektryczności wdzierał się w najbardziej odległe zakątki poleskiej ziemi. Oprócz fotografii Izaak Serbov zostawił swoje zapiski. I tak w sprawozdaniu z wyprawy w 1913 napisał: „Długi czas pozostawało Polesie w swoim pierwotnym pięknie nietknięte. Ale obecnie tak nie jest. Wycinane są lasy, osuszane bagna. Przesiedleńcy, robotnicy i różnego rodzaju przemysłowcy nasycili nie tylko poleskie miasteczka, ale nawet najbardziej zapadłe wioski. W nieprzebytej głuszy zadymiły fabryki i przedsiębiorstwa, ruszyły parowozy. Nie ma obecnie ani wolnych pastwisk, ani lasów, ani wolnych ziem. Chcąc-niechcąc powolny Poleszuk ruszył się za zarobkiem w obce kraje, nawet za granicę – do Ameryki". Etnograf zauważa, że największe zmiany zachodzą wokół większych centrów kulturalnych i linii kolejowych, gdzie kultura traci swoje indywidualne rysy a „pierwotne życie przyjmuje zupełnie inny charakter".

W strefach przygranicznych i otoczeniu większych miast zauważa, że dawna zabudowa, codzienne sprzęty gospodarstwa domowego, zwyczaje i sposób ubierania się coraz bardziej przypominają miejskie. Szczególnie miało dotyczyć to młodego pokolenia, które najszybciej porzucało dawne obyczaje, a widać to było szczególnie w sposobie ubierania się. Jako pierwsze w odstawkę poszło tradycyjne kobiece nakrycie głowy – *namitka* – która ustępowała miejsca lżejszym, kwiecistym chustom, które można było kupić na targach. Chustka na głowie kobiet staje się swoistym papierkiem lakmusowym, który wyznacza rejony bardziej zapóźnione cywilizacyjnie od tych modernizujących się. W ślad za nakryciem głowy zmienia się reszta ubioru. Znika samodziałowa, ręcznie szyta i haftowana odzież na rzecz perkalu, który szturmem zdobywa poleską wioskę. Następuje „równanie do góry" – wiejskie dziewczęta chcą wyglądać jak miejskie elegantki. Sprawia to problem Serbovowi, który jako etnograf chce dokumentować ginące obyczaje, a jednocześnie stanowi paliwo i motywację do pracy, której sens wyczuwa coraz dosadniej. Stare miesza się z nowym, a wioski bardziej archaiczne z tymi nowocześniejszymi. Naukowiec nierzadko zmuszony jest do proszenia miejscowych, by powyciągali z kufra starodawną odzież i ubrali się w nią jedynie w celu wykonania fotografii, by w ten sposób ocalić odchodzący świat.

Pomimo tych trudności na zdjęciach Serbova widzimy mnóstwo dawnego Polesia. Szczególnie interesujące wydały mi się zdjęcia niepozowane, z szerszym planem, wykonane na wiejskich ulicach czy kiermaszach, na których uwieczniono przypadkowych ludzi podczas zwykłych, codziennych czynności. Widzimy na nich pięknie ubranych Poleszuków, zwłaszcza w dni świąteczne, gdzie odświętnie ubrana wioska wylegała na ulicę, by wspólnie spędzać czas, plotkując na ławeczkach i bawiąc się. Tradycyjne, samodzielnie uszyte i ręcznie wyhaftowane stroje zapierają swą urodą dech w piersiach i naiwnie każą zapytać o powody zamiany ich na fabrycznie wyprodukowane, tandetne odpowiedniki.

W ogóle na zdjęciach Serbova uderza zamożność i dostatek Polesia, uważanego przecież za najbiedniejszy i najbardziej zacofany region Europy, wręcz modelowy przykład biedy, brudu i ciemnoty. Prawie nie widać ludzi bosych, stroje są czyste, domy przestronne a ludzie wydają się syci i zadowoleni. O kołtunie, sztandarowym symbolu zacofania i biedy pisze: „Kołtun niespecjalnie jest rozpowszechniony. Nawet na Polesiu prawie się go nie zauważa". Gdy już uda mu się trafić na posiadacza takowego kołtuna – jak Hauryła Palikarpczuk, 37-letni mieszkaniec miasteczka Lubaszów w rejonie pińskim – obfotografowuje jego posiadacza z każdej strony, z czapką i bez, by dokładniej pokazać to niecodzienne zjawisko. Podobnie wyraża się o innym relikcie przeszłości – *kurnych chatach,* mówiąc: „Kurne chaty to wielka rzadkość, spotka się je tylko u biedaków". Można się zastanawiać, na ile obraz świata, który chce przekazać Serbov, odpowiadał prawdzie, a na ile był wyrazem jego życzeń czy też patriotycznej propagandy, ale jest faktem, że czas od uwłaszczenia chłopów w 1861 r. do wybuchu I wojny światowej był dla Polesia czasem intensywnego rozwoju i bogacenia się wsi. Chłopstwo uwolnione z okowów pańszczyzny po raz pierwszy od stuleci dostało szansę pracy na własny dobrobyt i z tej szansy skorzystało. „Miejscowi Poleszucy to ludzie zaradni, żwawi. Poza rolnictwem i hodowlą bydła pracują w lesie i wynajmują się do prac sezonowych. Wielu z nich mieszka w Ameryce, pracuje w fabrykach i wysyła rodzinom spore pieniądze" – pisał o Poleszukach Serbov i dodaje: „To ludzie inteligentni, żywi i pracowici. Na pierwszy rzut oka Poleszuk wydaje się być niezgrabny i senny, szczególnie jeśli porusza się wołem przez bagno, ale w rzeczywistości jest on sprytny i zwinny. (...) Żyją Poleszucy w dużym dostatku, mają ładne budynki, dużo bydła i wystarczająco zboża. Sadzy i brudu, z którymi się zwykle kojarzy wieś na Polesiu, już nie ma. Tutaj przeciwnie, we wszystkim można spostrzec porządek, czystość i zaradność". Serbov fotografuje nowe wioski, polany leśne karczowanepod osady przesiedleńców przybyłych w poszukiwaniu pracy, leśne przedsiębiorstwa przetwórstwa drewna, kopanie kanałów melioracyjnych, by wyrywać naturze tereny pod zasiewy i budownictwo.

Plany ogólne wiosek uderzają uwrażliwione ekologicznie współczesne oko zupełnym brakiem drzew. Nam, ludziom XXI wieku – walczącym o najmniejszy skrawek dzikiej przyrody, o każde stare drzewo w naszych miejscowościach, czy toczącym boje o przepisy dotyczące na przykład ogławiania przydrożnych drzew – ten zupełny brak zieleni wydaje się niepojęty! Owszem, spotka się tu i tam jakieś drzewo, ale najczęściej jest to rachityczne drzewko owocowe w ogródku, którego obecność daje się uzasadnić jakaś praktyczną korzyścią. Wydaje się, że pojęcie przestrzeni wspólnej i dbanie o nią wydawało się obce ówczesnej społeczności, podobnie jak fanaberia posiadania drzew dla samej przyjemności patrzenia czy walorów estetycznych, z którą spotkać się możemy raczej w otoczeniu szlacheckich dworów niż na chłopskiej wiosce, skoncentrowanej na wyciskaniu maksymalnych korzyści materialnych z każdego skrawka rzeczywistości. Sporo za to widać tu i tam kłód i pni drzew ściętych, przygotowanych do tego, aby je wykorzystać w gospodarstwie. Nowe, przestronne domy trzeba było z czegoś budować, a rosnące drzewo wydawało się zapewne mniej użyteczne od przerobionego na sprzęty domowe.

Jako etnograf poszukuje jednak Serbov życia dawnego. Fascynują go Dregowicze – starodawne plemię poleskie, w którym przechowało się najwięcej archaizmów. Na początku XX wieku zachowało się jeszcze wystarczająco wiele zjawisk kulturowych pozwalających odróżniać społeczności między sobą. W 1914 roku Serbov odwiedził południową część mińskiej guberni: „W okolicach Lubaszowa przebiega wyraźna granica etnograficzna pomiędzy Dregowiczami a Drewlanami. Spotkałem tam zupełnie inny naród, który ma odmienny tryb życia, a osobliwy, miękki, śpiewny język przypomina dialekt południoworosyjski". Pomiędzy Słuckiem a Osipowiczami odnajduje niewielką społeczność *sakunów,* których identyfikuje jako cząstkę wielkiego plemienia Dregowiczów. Nazwę *sakuny* wywodzi od twardego sposobu wymawiania końcówek czasowników „sa" a nie „sia" (np. *wyspałsa, nahukałasa*). Ich społeczność szacuje na ok. 10 tys. osób zamieszkałych w kilku wsiach (m.in. Życin, Drażna, Jurewicze).

Znajduje wśród nich prawie nietkniętą, archaiczną kulturę Dregowiczów i uwiecznia ją na swoich fotografiach. O zachowaniu dawnej kultury zadecydowało położenie geograficzne. Wioski *sakunów* powstały na niewielkich nizinnych wysepkach wśród nieprzebytych bagien, a oni odcięci od cywilizacji i „zapomniani przez wszystkich zachowali wiele z pierwotnego stanu". Na zdjęciach możemy obejrzeć wnętrze chaty z tradycyjnym glinianym piecem w kształcie dzwonu, w której „nie ma podłogi ani

stołu", wygląd obejścia i wioski, orkę za pomocą wołów i dawne sposoby hodowli pszczół na drzewach. W zapiskach pozostawił Serbov wiele smakowitych kąsków, których ze względu na brak miejsca nie sposób przytoczyć. Opisując gospodarcze budynki wymienia na przykład suszarnie, służące do suszenia lnu i konopi, które przypominają mu z wyglądu białoruskie łaźnie i podobnie jak one budowane są na brzegu rzeczki lub bagna ale – podkreśla z przekąsem – *sakuny* nie uznają żadnych łaźni, bo uważają, że człowiek myje się w życiu jedynie dwa razy – gdy się urodzi i gdy umrze. Domy *sakunów* mogły mieć tylko trzy okienka – jedno wychodzące na ulicę i dwa na podwórze. Czwartego okna *sakun* za nic na świecie nie wyrąbie. Zdarzyło się raz, że wyrąbano czwarte okienko – w budynku przeznaczonym na szkołę, ale stało się to jedynie po tym, gdy pobłogosławił to dzieło kapłan i pozwolenie dała całą społeczność.

O tym jak smutne mogło być życie dawnych społeczności, skoncentrowanych głównie na przeżyciu fizycznym i pracy, świadczy notatka o życiu młodych: „Młodzieży, dziewcząt i chłopców, prawie nie zauważa się, gdyż *sakuny* żenią swoje dzieci bardzo wcześnie. 20-letni chłopiec i 18-letnia dziewczyna są uważani za starych. Z tego powodu nie znają tutaj ani wesołych korowodów, ani beztroskich zabaw, ani panieńskich wieczorków". Autor, przytaczając te wszystkie opowieści, nieustannie podkreśla pozytywne strony ich życia: „Dzięki swojej pracowitości *sakuny* żyją całkiem zamożnie. Budynki mają dobre, odzieży wystarczająco, chleba wystarcza do nowego roku, zwierząt trzymają wiele, na przykład w średnim gospodarstwie bywa do 10 głów rogacizny".

Swoją uwagę kieruje nie tylko na chłopstwo, ale i na szlachtę, chociaż jego refleksje co do jej pochodzenia i sposobu życia mogą zdziwić polskiego czytelnika. Odwiedza rejon miasteczka Miadźwiedziczy, w całości zamieszkanego przez szlachtę wyznania rzymskokatolickiego. Mimo iż wiele osób z ich otoczenia skłonnych było przypisywać im polskie pochodzenie, sam Serbov sprzeciwia się takiemu zakwalifikowaniu, uważając ją za szlachtę typowo białoruską: „Niczego polskiego tutaj nie ma, ani przyrodzonego, ani przeszczepionego. Prawdą jest, że miejscowi szlachcice bardziej są zamożni, ale oni, tak jak wszyscy Białorusini, są mili, wstydliwi i dobroduszni. W budownictwie, przedmiotach, odzieży zachowali oni tak wygląd jak i nazwy białorusko-dregowickie". Jakby na potwierdzenie swoich słów fotografuje szlachcianki boso i w gorszej jakości ubraniach, tak że rzeczywiście trudno odróżnić ich od zwykłych chłopów, jeśli w ogóle. W miasteczku Wujwiczy (rejon piński) fotografuje szlachciankę na ganku swojego domu, obierającą ziemniaki i zapisuje: „Część tutejszych Poleszuków zalicza się do szlachty, ale oni zupełnie niczym nie odróżniają się od otoczenia: żyją i rozmawiają po rusku, wyznają wiarę prawosławną. Tak jak na przykład wójwicka szlachcianka Anna Babryunik".

Oprócz typów ludzkich i wiosek Serbov fotografował wiele innych miejsc i aspektów dawnego życia. Ukazuje prace polowe, toczenie garnków na kole czy różne rodzaje plecionych koszyków. Dzisiaj niezwykłym wydaje nam się widok bydła wypasanego w lesie, ale przez całe wieki było to coś naturalnego. Las oferował bardziej zróżnicowane i urozmaicone menu w postaci nie tylko traw i ziół, ale i różnych gatunków liści na młodych drzewkach. W ten sposób zostały „wyjadane" całe połacie młodego lasu, zaburzając następstwo pokoleń. Wstęp do lasu był oczywiście ściśle reglamentowany, istniały specjalne pozwolenia, ale i z zakazami chłopi potrafili sobie poradzić. Las, który rósł koło ich domów, od zawsze był mentalnie postrzegany jako „swój", niezależnie od tego, który pan brał go w posiadanie. Niedostatek ziemi i pastwisk, przysłowiowy „głód ziemi", to stała bolączka chłopstwa.

O mentalności i życiu (oraz śmierci) w tamtych czasach wiele mówi fotografia cmentarza w Turowie. Widać na niej całe mnóstwo niewielkich, drewnianych krzyżyków, brak trwałych nagrobków, a nawet – brak samych grobów! Gdzieniegdzie jedynie zaznaczający się bardziej lub mniej usypany kopczyk, który lada dzień stanie się niewidoczny podobnie jak całą reszta. Krzyżyki są anonimowe (któż wówczas umiał czytać i pisać?). Kto jest gdzie pochowany, pamiętała tylko najbliższa rodzina. Dla odróżnienia od dziesiątków podobnych czasem wieszano na krzyżyk ręcznik lub wstążkę. Wysoka śmiertelność i ograniczone miejsce powodowały, że groby często przekopywano, by użyć ich do chowania kolejnych osób. To wszystko nie sprzyjało kultywowaniu pamięci. O tym, gdzie kto jest pochowany, pamiętało się przez jedno, dwa pokolenia, a potem zarówno miejsce, jak i pamięć zacierał czas.

Chyba najmniej, z punktu widzenia współczesnego widza, zmieniły się cerkwie, kościoły, czy tzw. święte źródełka. W większości drewniane, chociaż zdarzały się i murowane, stanowiły punkt odniesienia i znak wieczności na ziemi, która trwała i trwa nadal, wydaje się – niewzruszenie, mimo iż kolejne pokolenia przychodzą i odchodzą.

Izaak Serbov (1871-1943) wykonał około dwóch tysięcy zdjęć dawnego Polesia i Białorusi, wszystkie na zlecenie Północno-Zachodniego Oddziału Rosyjskiego Imperatorskiego Towarzystwa Geograficznego z siedzibą w Wilnie. Do naszych czasów dotrwało ok. sześciuset fotografii. Większość kolekcji przechowywana jest w Bibliotece Uniwersytetu w Wilnie, ponad sto fotografii posiada Muzeum Historyczne w Mińsku. Część tego unikatowego zbioru można obejrzeć do końca lutego na wystawie zorganizowanej przez Muzeum Podlaskie w Białymstoku.

Ewa Zwierzyńska

Даўняе Палессе
ў фатаздымках
Ісака Сербава

Жанчыны з дзецьмі (Германчукі). Вёска Дражын, Бабруйскі павет 1911

Статак авечак. Аўцюкі, Мазырскі павет 1912

Гаўрыла Палікарпчук.
37 гадоў. З каўтуном.
Мястэчка Любашаў,
Пінскі павет 1912

Месца старажытнага манастыра. Мястэчка Тураў, Мазырскі павет 1912

Вуліца. Шляхцянкі. Мястэчка Мядзведзічы, Слуцкі павет 1912

Вёска Аўцюкі, Рэчыцкі павет 1912

Вуліца ў святочны дзень. Вёска Дражын, Бабруйскі павет 1911

Гаспадарка заможнага селяніна Піліпа Юдэнкі. Вёска Парычы, Бабруйскі павет 1912

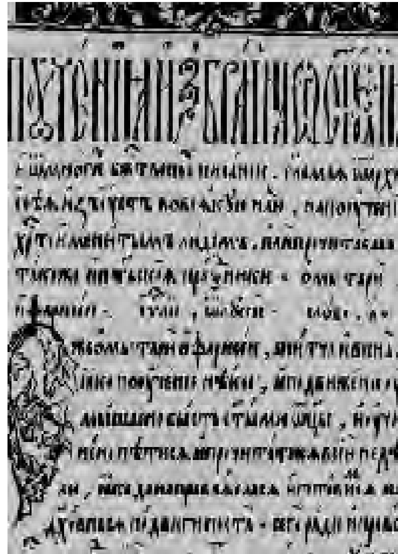

Календарыюм

Люты – гадоў таму

700 – пачатак панаваньня ў 316 г. князя Гедыміна – будаўніка старабеларускай дзяржавы Вялікага Княства Літоўскага. Загінуў у 1341 г. падчас здабываньня крыжацкай крэпасьці Баербург.

690 – гарадзенскі князь Давыд у 1326 г. вядзе пераможны паход супраць крыжацкага саюзьніка – Брандэнбургіі. Ваюе ў ваколіцах сучаснага Франкфурту-на-Одэры.

470 – 7.02.1546 г. нар. Фёдар Еўлашоўскі (пам. каля 1616 г.), грамадзкі дзеяч, пісьменьнік, аўтар „Дыярыуша" – самага раньняга мемуару на беларускай мове, багатай крыніцы зьвестак пра тагачаснае жыцьцё Беларусаў.

400 – 28.02.1616 г. памёр Мікалай Кшыштоф Радзівіл (Сіротка) – нар. 12.07.1549 г. у Несьвіжы, дзяржаўны дзеяч Вялікага Княства Літоўскага, перайшоў з пратэстанцтва ў каталіцызм, падарожнічаў па Блізкім Усходзе (1583 – 1584) і вёў дзёньнік, у Несьвіж запрасіў італьянскага архітэктара Я. М. Бэрнардоні, пабудаваў у Несьвіжы замак, езуіцкі, бэнэдыкцінскі і дамініканскі манастыры, з 1590 г. быў ваяводам троцкім.

270 – 12.02.1746 г. у косаўскім касьцёле на Берасьцейшчыне быў ахрышчаны Тадэвуш Касьцюшка.

210 – 17.02.1806 г. у Лагойску нар. Канстанцін Тышкевіч – археоляг, гісторык, аўтар шматлікіх краязнаўчых прац, разам з братам Яўстафіем у 1842 г. заснаваў у Лагойску археалягічны музэй.

200 – у 1816 г. у вёсцы Ваські каля Нарвы ў дробнашляхецкай сям'і нарадзіўся Мацьвей Лавіцкі (пам. каля 1900 г.), лекар, філёзаф-асьветнік, грамадзкі дзеяч.

165 – 28.02.(12.03.)1851 г. у Чуднаве на Валыні памёр Ян Баршчэўскі (нар. у 1794(?) г. у Мурагах на Полаччыне) – паэт і празаік, вучыўся ў Полацкай езуіцкай калегіі, выдаваў у Пецярбургу альманах «Niezabudka» (1840 – 1844), аўтар зборніка прозы «Szlachcic Zawalnia czyli Białoruś w fantastycznych opowiadaniach» (Petersburg 1840).

155 – 19.02.1861 г. цар Аляксандар II падпісаў Маніхвэст аб вызваленьні прыгонных сялян ад паншчыннай залежнасьці. Ад гэтай пары сяляне тэарэтычна сталі паўнапраўнымі грамадзянамі.

125 – 14.02.1891 г. нар. у в. Заўшыцы Слуцкага павету Павал Корчык (Лагіновіч) – нацыянальны дзеяч, удзельнік слуцкага збройнага чыну. Забіты саветамі 15.04.1940 г.

110 – 6.02.1906 г. у Пярхулеве на Дзісьненшчыне нар. Тамаш Падзява – каталіцкі сьвятар, марыянін, пасьвячоны ў 1934 г., з 1935 г. быў на місіі ў Харбіне (Манчжурыя), у 1948 г. арыштаваны і перададзены органамі савецкай бясьпекі; да 1955 г. быў у лагеры ў Тайшэце, затым пераехаў у Польшчу, а ў 1969 г. – у Рым і далей – у Лёндан, дзе памёр 2.10.1975 г.

110 – 14.02.1906 г. у. в. Віцькаўшчына каля Менска нар. Мікалай Улашчык (пам. 14.11.1986 г. у Маскве, пахаваны на Чыжоўскіх могілках у Менску) выдатны гісторык, археоляг, рэдактар і выдавец беларускіх летапісаў.

105 – 26.02.1911 г. в. Трашчычы Наваградзкага павету нар. а. Лявон Гарошка (пам. 8.08.1977 г. у Рыме), беларускі сьвятар, рэлігійны і грамадзкі дзеяч, дасьледчык гісторыі рэлігіі ў Беларусі, літаратар, аўтар многіх артыкулаў, кніжак, між іншым склаў грэка-лацінска-царкоўнаславянска-беларускі слоўнік (20 тыс. слоў).

100 – 5.02.1916 г. у Казельску каля Калугі (бацькі падчас бежанства выехалі з Пружанаў) нар. Валянціна Жукоўская (па мужу Пашкевіч), настаўніца, мовазнавец. Закончыла Віленскі ўнівэрсытэт. З 1949 г. жыла ў Канадзе. Між іншым напісала падручнік „Беларуская мова", склала „Ангельска-беларускі слоўнік". Памерла 25.03.2004 г.

100 – 15.02.1916 г. выйшаў з друку ў Вільні першы нумар беларускай газэты „Гоман".

100 – 17(5).02.1916 г. у Старым Двары Лідзкага пав. памерла Алаіза Пашкевіч «Цётка», беларуская паэтэса і дзеячка беларускага адраджэньня. Нар. 15(3).07.1876 г. у фальварку Пешчын Лідзкага пав. Вучылася ў

Фота з Вікіпедыі

Алаіза Пашкевіч «Цётка»

прыватнай гімназіі Прохаравай у Вільні, пасьля якой атрымала пасьведчаньне хатняй настаўніцы. У 1901 г. пачала настаўнічаць у вёсцы, у 1902 г. паехала ў Пецярбург, дзе экстэрнам здала экзамен за поўны курс Аляксандраўскай жаночай гімназіі і паступіла на курсы П. Лесгафта, дзе рыхтавалі выхавацелек і кіраўніц фізічнай адукацыі. У Пецярбурзе ўключылася ў дзейнасьць Беларускай рэвалюцыйнай Грамады. У 1904 г. пакінула курсы і вярнулася ў Вільню , працавала фэльчаркай у псыхіятрычнай лячэбніцы ў Нова-Вілейцы (Новай Вільні). Арганізавала рэвалюцыйныя рабочыя гурткі, пісала і распаўсюджвала рэвалюцыйныя праклямацыі, пачала пісаць вершы на беларускай мове. Пад канец 1905 г. эмігравала ў Галіцыю, уцякаючы перад арыштам. Спачатку жыла ў Львове, дзе паступіла на Філасофскі факультэт Львоўскага ўнівэрсытэта. У 1906 г. у Жоўкві каля Львова былі надрукаваныя зборнікі яе вершаў «Хрэст на свабоду» і «Скрыпка беларуская». Прымала ўдзел у выданьні «Нашай долі». У 1906 г. у Пецярбурзе выйшла друкам яе «Першае чытаньне для дзетак беларусаў». У 1908-1909 гг. жыла ў Кракаве, дзе вучылася на гуманітарным аддзяленьні Ягелёнскага ўнівэрсытэта. У 1911 г. выйшла замуж за літоўскага сацыял-дэмакрата Сьцяпанаса Кайрыса і вярнулася на радзіму. Ездзіла з тэатрам І. Буйніцкага па Беларусі як актрыса. У 1912 г. у Вільні, Нававілейцы і Лідзе арганізавала некалькі тайных беларускіх школ. У 1914 г. у Менску рэдагавала часопіс для дзяцей і моладзі «Лучынка» (выдала 6 нумароў). У 1915 г. працавала ў Вільні сястрой міласэрнасьці ў салдацкім тыфозным бараку. Калі ў пачатку 1916 г. даведалася, што захварэў тыфам яе бацька, адразу паехала ў Ліду, але жывога яго ўжо не застала. Засталася ў Старым Двары, каб ратаваць ад тыфу сваіх землякоў і сама захварэла. Яе творы шмат разоў перавыдаваліся, стала класікам беларускай літаратуры. *(Чытайце ніжэй успамін пра яе Антона Луцкевіча).*

70 – 2.02.1946 г. атрад Pogotowia Akcji Specjalnej Narodowego Zjednoczenia Wojskowego пад камандаваньнем капітана Рамуальда Райса „Бурага” спаліў частку вёскі Зані каля Браньска ды забіў 24 беларусаў, жыхароў вёскі.

70 – 18.02.1946 г. у вёсцы Ягуштова (Аўгустова) каля Бельска на Беласточчыне нар. Надзея Артымовіч, выдатная беларуская паэтка, член Беларускага літаратурнага аб’яднаньня „Белавежа”, з 1986 г. Саюзу Польскіх Пісьменьнікаў. Друкуецца з 1970 г., аўтарка шматлікіх паэтычных зборнікаў. Жыве ў Бельску. *Віншуем з юбілеем!*

70 – у лютым 1946 г. у нямецкім Рэгенсбургу выйшаў з друку першы нумар часопіса Беларускага Праваслаўнага Аб’яднаньня „Зьвіняць званы Сьвятой Сафіі”. Рэдагаваў Юрка Віцьбіч.

65 – 11.02.1951 г. у Саўт-Рывэры (ЗША) адбыўся І кангрэс Беларуска-Амэрыканскага Кангрэсавага Камітэту.

60 – 18.02.1956 г. у парахвіі Мар’янова на Сакольшчыне пам. Янка Семашкевіч (Янка Быліна, нар. 30.10.1883 г. у Лакцянах на Свянцяншчыне), паэт, грамадзкі дзеяч.

60 – 26.02.1956 г. у Беластоку адбыўся І арганізацыйны Зьезд Беларускага Грамадзка-Культурнага Таварыства. Адначасна быў надрукаваны сыгнальны нумар беларускага тыднёвіка ў Польшчы „Ніва”.

50 – 18.02.1966 г. у Рабэрціне каля Варшавы памёр Вацлаў Аношка (нар. 14.03.1899 г. у Паплаўшчыне на Магілёўшчыне), беларускі ўніяцкі сьвятар, пасьвячоны ў 1924 г., з 1926 г. служыў у Альпені на Палесьсі, з 1935 г. у Дзяляцічах на Наваградчыне (да 1944 г.), пасьля вайны ў Польшчы.

Апрацавалі **Лена Глагоўская** і **Вячаслаў Харужы**

Калісь пісалі

Алёізьа с Пашкевічаў Кейрысовая («Цётка»). + 4/5 лютага 1916 г.

З іменьнем «Цёткі» злучаюцца першыя зачаткі беларускай работы ў Вільні – у 1904 – 1905 гадох, калі, поруч з рэволюцыйным рухам па усей Расеі, пачаўся ў шырокіх народных масах беларускі рух...

Незвычайная living рознароднасьць грамадзкай працы, жаданьне ўсюды прылажыць руку да сьвятой справы адраджэньня беларускага народу і авоцнасьць работы сьведчаць аб духовым багацьці гэтай першай беларускай паэткі і пісьменьніцы...

Як усе натуры, каторыя працуюць парывамі, выбухова, «Цётка» пачынала пісаць многа, але давадзіла да канца толькі незначную частку распачатых прац. Ды ў гэтым адыграла сур'ёзную ролю яе хвароба – сухоты, с каторай нашай пясьнярцы даводзілася змагацца пры вельмі цяжкіх варунках...

Праз усё сваё жыцьцё «Цётка» папраўдзі гарэла, і шыбка таялі яе сілы, каторыя так шчодра аддавала беларускай справе. І, шыбаючы ўверх – да сонца і да зор, яна разам чула сваю слабасьць, бязсільнасьць...

«Цётка» пакінула даволі багатую літэратурную спадчыну ў рукапісах, але ў ваенным часе нельга было ні пазнаёміцца з імі, ні выкарыстаць іх. Гэта праца для будучыны, каторая мо адкрые новыя староны ў душы і творчасьці без пары зыйшоўшай са сьвету выдатнай грамадзкай работніцы і пясьняркі.

A. Nowina [A. Łuckiewicz] («Našy pieśniary»)
«Беларускае жыцьцё» № 20, 7.11.1919 г., с. 4-5

Шануйце роднае слова!

Роднае слова!

З малых дзён чуем мы цябе з матчыных вуст. Ты нам тлумачыш усе дзівы свету, якія дзіцячае вока бачыць навокал сябе першы раз. І табе выказваем мы свой дзіцячы жаль, крыўду, жаданне, радасць...

Што можа быць даражэй сэрцу чалавека, як у сталых гадах пачуць цябе, роднае слова, у чужой старане? Здаецца, быццам з далёкай чужыны пераносіш ты нас у родны край — родну вёску, дзе мы ўзраслі, дзе першыя думкі складалі, дзе гора і радасць першы раз спазналі...

Чаму ж, роднае слова, гэтак часта забываюць цябе людзі — нават тут, між сваімі? Чаму сыны нашага народа так лёгка адракаюцца ад матчынай гутаркі?

Кажуць: бо цёмны нашы беларусы. Але гэта няпраўда: забываюць родную мову, адракаюцца бацькоў і братоў сваіх найбольш тыя, хто дайшоў навук, выйшаў у людзі. Яны няцёмны: яны пераймаюць чужое — дзеля карысці.

У сэрцы такіх людзей загасла любоў да свайго народа і роднай мовы. Дачэсная карысць, жаданне пашаны ў чужых, смешны гонар — усё гэта заняла мейсца ў апусцеўшай іх душы. А за іх прыкладам і наша вясковая моладзь, наламываючы сябе, пачынае праз несвядомасць чурацца таго, што яе выдзяляе з-паміж іншых народаў, пачынае глядзець на ўсё сваё, роднае, чужымі вачыма, думаючы, быццам гэта добра, калі людзі «вышэйшых станаў» так робяць...

Але няма на свеце такіх скарбаў, што б вечна цешылі нашае сэрца. Хваробы, калецтвы, смерць паказываюць, якую малую цану маюць дастаткі, гонар, высокае становішча. Здрада, ашуканства — вось адплата за прыязнь і любоў да вышэйшых ад нас. Чым больш пазнаем мы свет, тым меншую цану маюць для нас яго скарбы, тым болей бачым благога, болей здзеку, крыўд і слёз...

Бедны той, хто, апрача грошы, апрача багацця, каторае пры першым няшчасці счэзне дазвання, не мае скарбаў вечных — скарбаў душы. Такі скарб, каторы ніхто і ніколі адабраць ад нас не здалее, гэта любоў да бацькаўшчыны, да свайго народа, да роднай мовы, — гэта вялікае мілаванне чалавека — слабога, пакрыўджанага.

Яркім полымем гарыць такая любоў у душы, саграває яе, асвятляе дарогу ў жыцці. Хто любіць свой народ, хто ў кожным бачыць брата-чалавека, той не сагнецца перад крыўдай і перад здзекам: ён бачыць навакол сябе мільёны падобных сабе, і яго думкі, яго жаданні зліваюцца з думкамі і жаданнямі вялікай людской грамады. Такі чалавек ніколі не будзе адзін — самотны і пакінуты.

Але поруч з любоўю да сваіх братоў патрэбна яшчэ нешта, што злучае людзей у суцэльны народ — гэта родная мова.

Яна, быццам цэмент, звязывае людзей. Яна дае ім найлепшы спосаб разумець адзін аднаго, адной думкай жыць, адной долі шукаць. **Хто адрокся мовы бацькоў сваіх, хто ўздзеў чужую апратку — той адышоў ад народа далёка-далёка. Ён чужы ў роднай вёсцы, у сваёй сям'і. І на яго браты глядзяць, як на чужынца...**

Да нашай моладзі звяртаемся мы з гэтымі словамі. Вы, маладыя, найчасцей пападаеце між чужых людзей, што вашай мовы не шануюць, «простай», «мужыцкай» завуць. З вас часта насмяхаюцца, калі гаворыце па-свойму. І вы, чуючы гэта, пачынаеце саромецца матчынай мовы, свайго народа, сваёй радні. Так разрываецца тая жывая звязь, што злучае вас з беларускім народам. Аб ім вы забываеце. Чужых багоў прымаеце: чужую гутарку, звычаі, чужое імя.

Для сваіх вы прападаеце. Адны служаць чужым — бо свайго бога не маюць, бо ад вялікай грамады народнай адарваліся, як галіна ад дрэва. Другія — затым, што добрую плату даюць ім... Але няма такой заплаты, што дае забыццё ад здрады. Юдавы срэбнікі не ўцешаць іх, калі, змогшыся жыццём і няшчасцямі, захочуць яны знайсці спакой душы, сагрэць яе чыстай любоўю.

Быў у нас пясняр, што ў час спячкі народнай першы адважыўся клікаць беларусаў, каб шанавалі мову бацькоў і дзедаў сваіх. **«Не кідайце мовы сваёй, каб не ўмёрлі»**, — пісаў Мацей Бурачок да беларусаў. І гэты вокліч збудзіў прыспаныя сэрцы. Народ прачнуўся. Ён пазнаў, хто ён. Родная мова яго — загнаная, пагарджаная — паднялася высока і стае ўжо поруч з «панскімі» мовамі. І здабывае пашану ў людзей: людзі бачаць, што мы яе шануем, што яна для нас мае вялікую цану, — ды самі пачынаюць інакш глядзець і на нас, і на яе.

На вас — моладзі — ляжыць вялікая павіннасць: развіваць далей родну мову, узбагачываць свой народ знаннем і культурай. Вы здабываеце навуку для сябе, дык дзяліцеся ёю з тымі, хто для вас цяжкай працай здабывае кусок хлеба. Толькі не кідайце роднай мовы: бо запраўды для свайго народа тады вы ўмёрлі!

Мейце сілу і адвагу дзяржацца роднага слова. Мейце смеласць усюды голасна казаць па-свойму. І, гледзячы на вас, асмеляцца і іншыя, зразумеюць, што шчырае сэрца беларускае б'ецца не толькі пад мужыцкай сярмягай, паверацъ у ўласныя сілы свае і пойдуць цвёрдай ступой да лепшай будучыны, да ясных зор шчасця народнага.

1914 г.

Алаіза Пашкевіч (Цётка)

Плённыя кантакты журналіста з прафесарам

2. (Pocztówka Kraków – Wawel – Kurza Stopka, wysłana 26.03.1962 r. z Krakowa na adres: SzP. Mgr Maciej Konopacki, Białystok, Redakcja „Niwy” („Нівы”, ul. Wesołowskiego 1).

24/III.62

Szanowny i drogi Panie,

Zrobił mi Pan tak miłą niespodziankę swoją uprzejmą recenzją z I cz.[ęści] mego „Pogranicza polsko-białoruskiego”, przekraczającą swą życzliwością drobny ten odcinek wstępny większej pracy z tej [dzie]dziny. Bardzo miła to będzie dla mnie pamiątka z Białegostoku i z nawiązania naszej korespondencji. Prosiłbym tylko bardzo o jeszcze jeden egz.[emplarz] tego nru „Niwy” – chciałbym bowiem mieć całość recenzji na dwu stronach tego samego arkusza, co utrudnia włączenie jej do moich wycinków. Dziękuję z góry za uprzejmość i dłoń serdecznie ściskam. T. St. Gr.

Prof. Tad. Stan. Grabowski
Al. Słowackiego 56, m. 15
L. cz. 193/VI/62 Kraków, 21.VI.62

Szanowny i drogi Panie,

Najuprzejmiej dziękuję za list i przesłane mi wycinki oraz książki od p. Stefana Aleksandrowicza z Mińska. Bardzo się cieszę z tego nawiązania znajomości i kontaktów literacko-naukowych z Mińskiem. Tylko czemu Pan nic nie pisze, kto to jest taki, jaką zajmuje pozycję w Mińsku i jak można mu się wywdzięczyć za „Staronki bratniaj drużby”. Panu też serdecznie dziękuję za tak wspaniały dar w postaci „Antologii biełaruskaj paezii”. Ogromnie się te publikacje przydadzą do wykładów z literatury białoruskiej, jakkolwiek na rok przyszły nie są one przewidziane, lecz raczej narzucono mi wykład monograficzny z literatury serbskiej i chorwackiej.

Doprawdy zwariować przyjdzie na tej rzekomej emeryturze! Dlatego proszę się nie dziwić, że tak długo nie odpowiadałem na Pańskie listy i przesunąłem odwiedziny Pańskie w Krakowie aż na sam koniec czerwca. Ten przeklęty system „terminatorski” w dziedzinie naukowej wszystkich nas po prostu zabija. Terminy w uniwersytecie, terminy w Akademii, terminy w komisjach historyczno-literackich i slawistycznych i do tego wieczne buchalteryjne obliczanie. W końcu człowiek nie wie, czy jest naukowcem, czy czynownikiem rachunkowym w Nowej Hucie.

A do tego wszystkiego przygotowania do 600-lecia U.J. i 1000-lecia RPP, akademie naukowe ku czci to Prusa, to Kochanowskiego, to Dąbrowskiej, nie licząc już zacnych braci Słowian, jak Andrić, Szewczenko, Dobrovsky, czy nawet Cyryl i Metody – wszystko to razem wprowadza taki mętlik w codzienną i systematyczną pracę, że ja stary i już dziś kaleka nie mogę temu wszystkiemu nadążyć.

Niech się Pan jednak tym nie zraża i kiedy Panu odpowiada termin, przyjeżdża do Krakowa, aby omówić nasze wspólne sprawy. O ile by Panu nie odpowiadał koniec czerwca, to jestem w Krakowie do 27-go lipca, po czym wyjeżdżamy z żoną na miesięczny odpoczynek do Szczawnicy.

A zatem raz jeszcze dzięki za pamięć i książki – i do rychłego zobaczenia w Krakowie. Cześć! *T. St. Grabowski*

Сустрэча з прафесарам Тадэушам Грабоўскім

Польскае славяназнаўства мае ў асобе свайго выдатнага прадстаўніка, прафесара Ягелёнскага універсітэта Тадэуша Станіслава Грабоўскага сур'ёзнага даследчыка ў галіне польска-беларускіх літаратурных узаемаадносін. Гэты факт выклікаў увагу «Нівы» да дзейнасці вучонага. А спроба, каб наладзіць з ім нейкія кантакты, неўзабаве пераўтварылася ў ажыўленую перапіску. З яе мы даведаліся аб вельмі прыязных адносінах Т. Грабоўскага да нашага часопіса, якога пастаянным чытачом з'яўляецца. Асабліва ў дні святкавання 80-годдзя з дня нараджэння Народнага Паэта Беларусі Янкі Купалы рэдакцыя атрымала шэраг цёплых пісем. Адзначым, што польскі вучоны добра памятае першыя літаратурныя крокі аўтара «Паўлінкі», а ў сваіх лекцыях аб Беларусі, яшчэ ў дарэвалюцыйны час, часта прыгадваў вытрымкі з яго твораў, адлюстроўваючых тагачаснае гаротнае

жыццё беларускага народа. У 12 нумары «Нівы» ад 25 красавіка (павінна быць: сакавіка – Л. Г.) г.г. мы мелі ўжо аказію прысвяціць кракаўскаму даследчыку ўвагу. Там, менавіта, абмяркоўвалася праца праф. Грабоўскага аб 40-ых і 50-ых г.г. XIX ст. у гісторыі польска-беларускага літаратурнага збліжэння. Яна, як вядома, была змешчана ў «Памятнай кнізе», выданай з выпадку 50-годдзя навуковай дзейнасці Станіслава Пігоня.

У ліпені мне давялося пабываць у праф. Грабоўскага ў Кракаве, дзе ён пастаянна пражывае. Сустрэча з вучоным была тым больш прыемнейшай, што ён у адным са сваіх апошніх лістаў, ідучы насустрач нашым жаданням, выказаў таксама жаданне пагаварыць з намі, як даслоўна адзначаў, «аб нашых супольных справах». Зразумела, што тут мелася на ўвазе сувязь Т. Грабоўскага з Беларуссю, яго доследы над узаемаадносінамі паміж польскай і беларускай літаратурамі. А «Ніва», удзяляючы самую сур'ёзную ўвагу гэтым узаемаадносінам, лічыла вельмі карысным правядзенне падобнай сустрэчы. Перыяд водпускаў звычайна спрыяе такім мерапрыемствам. Аднак, як аказалася, праф. Грабоўскі і зараз напружана працуе. Яго турбуюць шматлікія справы. Падрыхтоўка да святкавання 600-годдзя заснавання Ягелёнскага універсітэта, да адзначэння Тысячагоддзя Польшчы, захады, звязаныя з ўзнаўленнем «Бібліяграфіі польскага славяназнаўства» – усё гэта не спрыяе спакойнаму адпачынку. А што ў нашым выпадку найбольш знамянальнае, гэта, менавіта, тое, што зараз вучоны падрыхтоўвае манаграфію прысвечаную польска-беларускаму пагранiччу. Да яе мы яшчэ вернемся. А зараз хочам бліжэй пазнаёміць нашых чытачоў з польскім вучоным.

Прафесар Тадэуш Грабоўскі нарадзіўся ў 1881 годзе. Вышэйшую адукацыю здабываў на філасофскім аддзяленні Ягелёнскага ўніверсітэта ў Кракаве і часткова ў Празе, Загрэбе і Вене, дзе ў 1910 годзе атрымаў ступень доктара філасофіі. У 1907-1918 г.г. працаваў у кракаўскіх сярэдніх школах, а таксама выкладчыкам чэшскай і серба-харвацкай моваў у Ягелёнскім універсітэце. У гэты перыяд Т. Грабоўскі адбыў цэлы рад падарожжаў па Чэхаславакіі, Лужыцах, Паўднёвай Славяншчыне, наведваў Расію, Беларусь і Украіну. Падчас падарожжаў знаёміўся з гісторыяй гэтых краін, з іх літаратурным і наогул культурным рухам. А наладжаныя знаёмствы з мясцовымі пісьменнікамі і літаратурнымі крытыкамі аказалі пазней дабратворны ўплыў на навуковую і грамадскую дзейнасць вучонага.

Пасля першай сусветнай вайны Т. Грабоўскі спярша з'яўляўся паслом у Балгарыі, а пасля на працягу 11 год быў паслом і паўнамочным міністрам у Бразіліі. Напярэдадні нападзення гітлераўскай Германіі на Польшчу працаваў дырэктарам Інстытута культурнага супрацоўніцтва з заграніцай. У гады вайны Т. Грабоўскаму давялося весці заняткі на т. зв. камплектах са студэнтамі канспірацыйнага Варшаўскага ўніверсітэта. Пасля заканчэння вайны прафесар вярнуўся да дыдактычна-навуковай дзейнасці ў Ягелёнскім універсітэце.

Свой творчы шлях пачаў Т. Грабоўскі каля 1910 года. Ён асабліва заняўся літаратурным рухам у Харватыі, прысвячаючы свае даследчыя працы К. С. Гяльскаму, С. С. Краньчэвічі, І. Войнавічу – аўтару вядомай «Дубраўніцкай трылогіі». На ўвагу таксама заслугоўвае літаратурны нарыс п. з. «Польскі рамантызм сярод славян».

Падарожжа па Беларусі, у якой праф. Грабоўскі быў у 1907-1918 г.г. тры разы, сутыкнула яго з мясцовым грамадствам, з яго буйным духоўным жыццём. Ужо тады польскі даследчык быў здзіўлены невычэрпным багаццем беларускай вусна-паэтычнай народнай творчасці. Як адзначаў, неаднаразова наведваў вечарыны, дажынкі, бываў на вяселлях на Палессі. Асабліва ўрэзаліся прафесару ў памяць розныя абрадныя звычаі і народныя песні.

– Усюды, дзе б я толькі не быў, а найбольш мусіць на Палессі кідалася ў вочы страшэнная галеча; сялян проста з'ядалі хваробы, а непасільная праца гнула дугою мужыцкія спіны, – успамінае Т. Грабоўскі. Мусіць і таму, як падкрэсліваў, больш тут бытавала тужлівых, чымсьці вясёлых і жыццерадасных мелодый. У той час вучоны звярнуў увагу на паэтычную творчасць Купалы, бачачы ў ім годнага прадстаўніка свайго народа. Урэшце тагачасная польская літаратурная крытыка сачыла за творчасцю маладога песняра. Вось, напрыклад, у кракаўскім часопісе «Свят славянскі» ад 1912 г. з'явіўся цікавы нарыс В. Р. Вегняровіча пра маладую беларускую літаратуру, дзе разглядалася таксама Купалаўская паэзія. Аказваецца, Вегняровіч быў слухачом лектарата серба-харвацкай мовы, які вёў праф. Грабоўскі перад першай сусветнай вайной у Ягелёнскім універсітэце.

У пачатковым перыядзе сваей дзейнасці, г. зн. яшчэ перад 1918 г., Т. Грабоўскі побач з вывучэннем гісторыі літаратур паўднёва-славянскіх краін займаўся даследваннем культурнай спадчыны беларускага народа. Уважліва чытаў першыя тагачасныя беларускія выданні, а сярод іх і «Нашу ніву». Знамянальна менавіта тое, што гэты часопіс уяўляў сабою для Т. Грабоўскага крыніцу доследаў над мінулым і тагачасным становішчам Беларусі. Зрэшты, увагу вучонага прыцягвалі шмат якія іншыя публікацыі аб беларускім грамадска-культурным руху, якія змяшчаліся ў польскіх, чэшскіх і украінскіх выданнях. У 1915 г. у Пятркове праф. Грабоўскі выступіў з лекцыяй аб Беларусі, якая пазней з'явілася ў друку асобным выданнем. У сваім выступленні даследчык спыніўся над гістарычным шляхам краіны, яго культурай, літаратурай і асабліва сканцэнтраваўся над жыццём беларусаў пасля рэвалюцыі 1905-1907 г.г. Выступаючы ў абарону маладой беларускай паэзіі перад атакамі нацыяналістычных цемрашалаў, праф. Грабоўскі падкрэ-

сліваў яе высокія вартасці. У словах, поўных любві да беларускага народа, разумення яго гістарычнага прызначэння так вось польскі вучоны гаварыў аб тагачаснай рэчаіснасці ў наднёманскім краі. Прыгадваю гэтае выказванне ў арыгінале, каб не пазбавіць яго вялікай паэтычнай прывабнасці: „Zaprawdę dnieje na Białorusi... Rumiana zorza wiosny złoci młodości promieniem te pierwsze, różane płatki majowego kwiecia. Wiotkie one i delikatne jak puch kwitnących jaśminów, jak mgły wiosennych obłoków... W konarach ich macierzy płynie jednak krew silna i zdrowa, – płyną soki, co przetrwały już niejedną burzę i liście swe żywiły wśród najcięższych głodów... Wichrów północy jeno nienawidzą, więc tulą i kryją swe majowe kwiaty, by podmuch brutalny gdzieś spóźnionej zimy nie zwarzył pąków, drzew nie ogołocił...”

Ва ўяўленні Т. Грабоўскага найлепшым выказнікам запаветных спадзяванняў беларусаў быў Янка Купала. Яго непахісную веру ў канчатковую перамогу справядлівасці і свабоды бачыў у поўных рэвалюцыйнага запалу вершах паэта.

Гэтае выступленне вучонага належыць да першых у польскім грамадстве галасоў, узнімаючыхся ў інтарэсах беларускага народа і таму заслугоўвае самай вялікай увагі.

Дыпламатычная служба адарвала Т. Грабоўскага на значны час ад навуковай дзейнасці. З вялікім жалем адхіліў ён у 1925 годзе прапанову кіравання кафедрай славянскіх літаратур пры засноўваючайся ў той час Славянскай студыі Ягелёнскага ўніверсітэта. Адчуваў, што не маючы на працягу даўнейшага часу дачынення з даследчай дзейнасцю, не патрапіць належным чынам выканаць сваіх абавязкаў. Толькі пасля апошняй вайны вярнуўся да навуковай працы. Т. Грабоўскаму давялося папаўняць свае веды, узнаўляць сувязі са славянскімі літаратурамі. Ужо ў першыя пасляваенныя гады лекцыі прафесара па іх гісторыі ў Вроцлаўскім і Варшаўскім універсітэтах згуртавалі значную колькасць слухачоў-славістаў. Пачынаецца ў вучонага плённы перыяд у галіне доследаў над пісьменніцтвам славакаў і лужычан, выходзяць з друку працы, множацца публікацыі. Т. Грабоўскі зноў бярэцца за беларускую літаратуру, знаёміцца з яе сучасным станам, чытае публічныя лекцыі аб Беларусі ў Славянскім клубе ў Кракаве. Побач з гэтым вядзе дыдактычную дзейнасць са студэнтамі Ягелёнскага універсітэта, вывучаючымі гісторыю беларускага пісьменніцтва. Зараз завяршае праф. Грабоўскі працу над сваёй манаграфіяй, прысвечанай Яну Баршчэўскаму, Казіміру Буйніцкаму і Міхалу Федароўскаму. У гэтым годзе яна ўжо будзе здадзена ў друк. Т. Грабоўскі намагаецца ў манаграфіі прадставіць літаратурную спадчыну забытага гісторыяй Я. Баршчэўскага. Аўтар пакажа ўплывы Міцкевіча на адэскія санеты Баршчэўскага, пазнаёміць нас з яго малавядомай паэмай «Жыццё сіраты», напісанай пад сільным уздзеяннем «Дзядоў». Належным чынам будзе таксама асветлена плённая дзейнасць К. Буйніцкага, а асабліва М. Федароўскага, якія маюць вялікія заслугі ў збіранні і публікаванні багатай беларускай фальклорнай спадчыны. Прафесар Грабоўскі падрыхтоўвае таксама шырокую рэцэнзію аб астатніх, выданых пасля вайны тамах «Люду беларускага» Федароўскага. Увагі заслугоўваюць захады вучонага ў справе выдавання чарговых тамоў «Бібліяграфіі польскага славяназнаўства», якая выходзіла яшчэ ў часы Польскай Акадэміі Умеентнасці пад рэдакцыяй Эдмунда Каладзейчыка. У гэтай бібліяграфіі будуць адзначаны беларускія матэрыялы ў польскім друку ў 1908-1918 г.г.

Знаёмячыся з асабістым кнігасховішчам Т. Грабоўскага, я меў аказію пераканацца, што ў «Польскай літаратурнай бібліяграфіі» ад 1956 года адзначаны таксама першыя публікацыі «Нівы» аб польска-беларускіх літаратурных сувязях. Тут, у бібліятэцы вучонага, можна сустрэцца і з сучаснымі, праўда, нешматлікімі беларускімі выданнямі. На жаль, як падкрэсліваў у размове неаднаразова Т. Грабоўскі, Кракаўская славістыка адчувае недахоп неабходных крыніц для вывучэння гісторыі беларускай літаратуры. А гэты факт, у сваю чаргу, сур’ёзна ўскладняе справу чытання лекцый па гэтаму прадмету ва ўніверсітэце. З вялікім задавальненнем адзначаў польскі вучоны наладжаную ў гэтым годзе сувязь паміж ім і вядомым у БССР даследчыкам польска-беларускіх літаратурных узаемаадносін Сцяпанам Александровічам. Вось, напрыклад, нядаўна праф. Грабоўскі атрымаў ад С. Александровіча яго працу п. з. «Старонкі братняй дружбы», дзе адзін з раздзелаў прысвечаны сувязям Купалы з польскай літаратурай. Умацоўваюцца кантакты польскага вучонага і з «Нівай». Нашаму рэдакцыйнаму калектыву прыемна было даведацца, што Т. Грабоўскі з вялікай павагай ставіцца да яго працы. Асабліва станоўча ацэньвае даследчыгк уклад «Нівы» ў папулярызацыю ў Польшчы і за яе межамі польска-беларускага літаратурнага пагранічча.

Час ад часу Кракаў наведваюць выдатныя прадстаўнікі беларускай савецкай грамадскасці. Праф. Грабоўскі не траціць тут ніводнай аказіі і сустракаецца з імі, каб пагутарыць аб навуковым жыцці Беларусі, якім паўсядзённа цікавіцца. Надзвычай прыемна ўспамінае Т. Грабоўскі сваю пабыўку ў Беластоку ў мінулым годзе ў час з’езду Польскага людазнаўчага таварыства. Як адзначае, хвалюючай для яго была сустрэча з беларусамі ў Белавежы, куды пасля заканчэння з’езда накіравалася частка яго ўдзельнікаў. Запомніліся мне словы прафесара, у якіх ён выказаў захапленне народнымі вырабамі, асабліва тканінамі, якія выйшлі з рук беларускіх жанчын. Гэтыя вырабы, як вядома, зкспанаваліся на выстаўцы ў Беластоцкім музеі, спецыяльна наладжанай з выпадку з’езду Людазнаўчага таварыства. «Гэта ж сапраўдныя скарбы! Я не мог адарваць вачэй

ад узорыстых тканін, якія заваражылі мяне», – адзначыў вучоны.

Дзейнасць праф. Тадэуша Грабоўскага – гэта яшчэ адна характэрная рыса сённяшняй рэчаіснасці, яшчэ адзін доказ новага ўкладу ўзаемаадносін, абапіраючыхся на высакародных прынцыпах дружбы.

Мацей Канапацкі

«Ніва», № 34, 26.08.1962 г., с. 3-5

Prof. Tad. Stan. Grabowski
Al. Słowackiego 56, m. 15
L. cz. 284/VIII/62 Kraków, dn. 29.VIII.62.

Szanowny i drogi Panie,

Co też Pan powypisywał o mnie w tym tasiemcowym artykule ostatnim w „Niwie"! Ja myślałem, że to będzie krótki artykulik na temat rozmowy naszej o moich zainteresowaniach Białorusią i Białorusinami, jak i innymi Słowianami. A tymczasem drogi Pan wytoczył ogromną kolubrynę, która wygląda na reklamę, jeżeli nie autoreklamę!

Bardzo Panu dziękuję za pamięć o mnie i wysuwanie moich rzekomych zasług w stosunku do Białej Rusi i Białorusinów, ale przecież sam Pan widzi, że dorobek mój w tej dziedzinie jest bardzo szczupły i nie należy go wyolbrzymiać, bo ludziska zaczną dociekać, co też takiego ja zrobiłem dla Białej Rusi, a przy szczegółowym badaniu wypadnie rachunek dosyć minorowy. Co innego są t.zw. zainteresowania danym zagadnieniem, a co innego dokonany już dorobek, którym można by się pochwalić.

Nie piszę tych słów, aby Panu robić wyrzuty i zrobić mimowolną przykrość, tylko chciałbym zwrócić uwagę na konieczność stosowania współmiernej do t.zw. „zasług" oceny. A moje nawet wykłady uniwersyteckie nie zasługują na szczególne podkreślenie, gdyż z powodu reorganizacji katedry rusycystyki oraz zajęć młodzieży tej katedry ćwiczeniami praktycznymi w szkołach średnich, wykłady moje i ćwiczenia zarówno w odniesieniu do literatury ukraińskiej, której daleko więcej udało mi się poświęcić czasu, aniżeli białoruskiej, jak i wykłady z tej ostatniej dziedziny uległy znacznemu ograniczeniu i nigdy nie mogłem ich doprowadzić do końca. W końcu traktowanie tych przedmiotów w sposób wysoce lekceważący przez kierownictwo Katedry Rusycystyki tak mię zirytowało, że wyrzekłem się dalszego ich wykładania. I dziś nawet nie mam pojęcia, kto młodzieży te przedmioty wykładać będzie, nie mówiąc już o koniecznych ćwiczeniach.

Toteż w przyszłym roku szk., t.j. od października, zlecono mi wykład jedynie z jednej z literatur południowosłowiańskich.

Wysoki diapazon Pańskiego artykułu o mnie zobowiązuje mnie teraz do bardziej intensywnego i owocnego działania na polu białoruszczyzny, co mi nawet odpowiada. Nie wiem jednak, czy dam temu wszystkiemu radę wobec dawniejszych zobowiązań wobec „Slavii Occidentalis" i „Pamiętnika Słowiańskiego", dla których muszę przygotować niełatwą ocenę wielkiej trzytomowej historii literatury czeskiej (zbiorowej), charakterystykę i ocenę olbrzymiego dorobku naukowego i bibliograficznego prof. Stefana Wierczyńskiego oraz dać kontynuację „Slaviców wschodniosłowiańskich w 6-ciu olbrzymich tomach Bibliografii Literatury Polskiej zespołu prof. Wierczyńskiego w Poznaniu, za lata 1944-1949 i za rok 1956, co wymagać będzie dużej i żmudnej pracy, gdyż sama literatura rosyjska w odbiciu tej bibliografii stanowi olbrzymi materiał.

Tutaj jedyna dla mnie pociecha i satysfakcja, że będzie można uwzględnić w osobnym dziale literaturę białoruską, choć stanowi ona minimalną cząstkę w tej bibliografii. Będę się jednak starał potraktować ją dostatecznie wyczerpująco, aby wykazać konieczność coraz większego zainteresowania nią w Polsce dla stworzenia lepszej, niż dotychczas, atmosfery dla wzajemnych stosunków kulturalnych polsko-białoruskich.

(Працяг будзе)

Konstanty Kalinowski (Kastuś Kalinoŭski) w świadomości Białorusinów w Polsce

3. Latem 1958 r. na łamach „Nivy" rozpoczęło się rozprapagowywanie społecznej zbiórki środków na budowę domu-pomnika Konstantego Kalinowskiego w Białymstoku. Nawiązywano przy tym do zbliżającego się tysiąclecia państwa polskiego oraz przyjaźni i współpracy polsko-białoruskiej na przestrzeni wieków, wspominając m.in. bitwę pod Grunwaldem. Apelowano do Białorusinów o dobrowolne składki na rzecz inwestycji, mającej służyć zbliżeniu polsko-białoruskiemu: „Набліжаецца Тысячагоддзе Польскай Дзяржавы. Вялікая гэта дата! Яна будзе ўрачыста адзначацца ва ўсёй краіне. На працягу амаль усёй гісторыі польскага народа назіраюцца моцныя праяўленні творчага беларуска-польскага сяброўства і ўсебаковага супрацоўніцтва. (...) Успомнім светлую постаць славутага Кастуся Каліноўскага. Студзенскае паўстанне 1863 года перш выбухла на Беларусі, пад кіраўніцтвам Кастуся Каліноўскага, і на Беларусі найдаўжэй яно пратрымалася, дзякуючы іменна Каліноўскаму, якога падтрымліваў беларускі люд. Шляхецкія яго кіраўнікі, кіруючыся імперыяльнай палітыкай, імкнуліся да адна-

ўлення Польшчы ў межах 1772 года. Кастусь Каліноўскі выступіў супроць палітыкі, імкнуўся разбудзіць усеагульнае паўстанне, якое дало свабоду і незалежнасць усім народам, прыгнечаным царскай Расіяй. Погляды Каліноўскага падзялялі не толькі беларусы, але і палякі, польскія сяляне. Пад кіраўніцтвам Кастуся Каліноўскага ваявалі ўсе супольна за супольную справу. Нездарма Кастуся Каліноўскага завуць героем двух братніх народаў: беларускага і польскага. Камітэт па адзначэнню 120 годдзя з дня нараджэння Кастуся Каліноўскага, які існуе ў Беластоку, разгортвае сваю дзейнасць. Пастаноўлена пабудаваць Дом-помнік Кастусю Каліноўскаму, дзе знайшлі б сабе адпаведныя памяшканні гурткі мастацкай самадзейнасці, гурткі народнай творчасці і Беларускі хор і тэатр. Зразумела, што будуць тут пераховувацца рэдкія памяткі і дакументы аб Каліноўскім. Камітэт звяртаецца да ўсяго грамадства Беласточчыны і краіны з просьбай складаць добраахвотныя грашовыя ахвяры. Галоўнае Праўленне Беларускага грамадскакультурнага таварыства ўжо выасыгнавала і пераслала 10 тыс. злотых на рахунак Камітэта пабудовы помніка Кастусю Каліноўскаму. Неабходна таксама, каб усе аддзелы нашага таварыства прыступілі да збірання дабраахвотных грашовых складчын. Справа пабудовы Дома-помніка Кастусю Каліноўскаму – гэта справа ўсяго грамадства нашай краіны. Супольнымі сіламі пабудуем Дом – помнік Кастусю Каліноўскаму!" („Пабудуем Дом-помнік Кастусю Каліноўскаму", „Ніва", nr 34, z dn. 24.08.1958 r., s. 1).

Wkrótce podano numer konta w banku, na który można wpłacać dobrowolne składki wraz z informacją o jego stanie i o wpłaceniu nań 100 tysięcy złotych przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej: „Ужо сабрана 111.765 зл на пабудову Дома Помніка К. Каліноўскаму ў Беластоку, у тым ліку Камітэт атрымаў 100.000 зл ад Прэзідыума Ваяводскай рады нарадовай. Чытачы! Складайце добраахвотныя складчыны на пабудову Дома – Помніка". („Ніва", nr 40, z dn. 5.10.1958 r., c. 1).

Na łamach „Zorki" zwracano się ze szczególnym apelem do uczniów: „Яны – шыбеніцу, мы – помнік. Давайце пагаворым аб Кастусю Каліноўскім. Хто ён і чаму мы шануем яго памяць" – так распачаў свой урок з вучнямі настаўнік па беларускай мове ў вёсцы Н. (...) Цяпер у Беластоку пакліканы камітэт будовы помніка Кастусю Каліноўскаму. Цар і паны збудавалі яму шыбеніцу. Шыбеніца разляцелася. А мы супольнымі сіламі збудуем Каліноўскаму помнік..." (Ж. Дубок, Яны – шыбеніцу мы – помнік, „Зорка", nr 47, z dn. 23.11.1958 r., s. 1, 3.).

Akcja społeczna zbierania środków na budowę domu-pomnika nie przyniosła jednak oczekiwanych efektów. Wpłat było mało i ich wysokość nie była wysoka. W „Nivie" informowano o nielicznych wpłatach: „На „Дом-Помнік" К. Каліноўскаму, уплацілі: Ф. Баслык – 55 зл., Ул. Лазінскі 20 зл., Школа ў Седліскаx, павет Ольштын – 52 зл., ПСС у Беластоку – 2.000 зл. Просім чытачоў прысылаць свае дабраахвотныя складчыны на конта камітэта: ПКО – 12-9-315 у Беластоку" („Ніва", nr 19, z dn. 10.05.1959 r., s. 7). W „Zorce" Henryk Biernikowicz (syn Franciszka Biernikowicza) informował o zebraniu na ten cel w Siedliskach pod Giżyckiem 217 zł 60 gr (Г. Берніковіч, На Дом Каліноўскага, „Зорка", nr 22, z dn. 31.05.1959 r., s. 7).

Latem 1959 r. pod znakiem zapytania stanął problem budowy domu-pomnika ze względu na niskie wpływy środków ze społecznej zbiórki. Wywołało to na łamach „Nivy" dyskusję, czy będzie i czy w ogóle warto budować taki dom. Pytania takie stawiali czytelnicy, co świadczyło zdaniem redakcji o zainteresowaniu inwestycją: „Мы атрымалі некалькі лістаў, у якіх нашы чытачы пытаюць, ці будзе пабудаваны Дом-помнік К. Каліноўскага, аб якім мы даволі шырока пісалі з канцы мінулага і на пачатку гэтага года. Лісты з пытаннямі нашых чытачоў гавораць аб тым, што памяць аб вялікім сыне беларускага і польскага народаў, Кастусю Каліноўскім, жыве ў нашым народзе. Бо сапраўды К. Каліноўскі на гэта заслугоўвае. І калі б такі Дом пабудаваць у Беластоку, гэта быў бы найлепшы помнік вялікаму герою. Ці будзе пабудаваны Дом? На гэтае пытанне нельга адказаць адным словам – так, або не. Пабудова Дома-помніка залежыць ад грашовых складчын нашага грамадства. Як дагэтуль, складчыны вельмі малыя. Камітэт пабудовы сабраў усяго 121.000 зл. Зразумела, што за гэтыя грошы не зможам пабудаваць Дом, у якім – як мы пісалі – быў бы беларускі тэатр, ці сцэна для мастацкіх гурткоў і г. д. Камітэт пабудовы Дома – помніка К. Каліноўскага запланаваў сваю дзейнасць да 1964 г. Да гэтага часу Камітэт павінен: 1) Перайменаваць вуліцу Новасасновую ў Беластоку на вуліцу К. Каліноўскага. 2) На радзіме К. Каліноўскага ў Мастаўлянах умураваць у новапабудаваную школу мемарыяльную дошку і прысвоіць гэтай школе яго імя. 3) На працягу 5 год Камітэт пры дапамозе ўсяго грамадства мае сабраць сродкі на пабудову Дома – помніка К. Каліноўскага ў Беластоку і ў 100-гадавіну смерці закласці фундамент пад гэты дом („Ці будзе пабудаваны Дом-помнік К. Каліноўскага?:, „Ніва", nr 34, z dn. 23.08.1959 r., s. 5).

W ramach dyskusji czytelnicy, jak np. Piecia Iwaniuk z Plosek, proponowali rozwinąć akcję zbioru środków przez czytelników „Nivy": „Вы пісалі ў апошнім нумары „Нівы", што грамадскі камітэт пабудовы Дома – помніка К. Каліноўскага сабраў мала грошай. На маю думку неабходна пабудаваць гэты дом і такім чынам ушанаваць памяць нашага героя. Патрэбна таксама дапамагчы камітэту ў зборы грашовых сродкаў. Я думаю найлепш было б, каб кожны чытач нашай газеты правёў працу ў сваім асяроддзі, сабраў грошы і выслаў на адрас Камітэта, або рэдакцыі. І таму, заклікаю ўсіх чытачоў распачаць збор грошай, і падтрымаць гэтым самым ініцыятыву грамадскага камітэта" (П. Іванюк, „Трэба па-

будаваць Дом-помнік К. Каліноўскага", „Ніва", nr 25, z dn. 30.08.1959 r., s. 7). Krytycznie o zbieraniu środków wyraził się również Franciszek Biernikowicz z Siedlisk: „на працягу амаль цэлага года Камітэт змог сабраць (...) 21 тыс. зл. (нельга лічыць 100 тыс. зл. атрыманых з ВРН у Беластоку). На аснове ўсяго гэтага можна сцвердзіць, што Камітэт бяздзейнічае, бо інакш гэта цяжка зразумець. Да гэтага часу, так здаецца, толькі рэдакцыя „Ніва" праяўляе ў гэтай справе якую небудзь ініцыятыву. Але рэдакцыя не можа кіраваць гэтай справай, і таму неабходна ажывіць Камітэт. На мой погляд, гэтай справай павінна больш заняцца Беларускае грамадска-культурнае таварыства. Трэба, каб яно паклікала пры ГП БГКТ падкамітэт будовы Дома-помніка. Падкамітэт павінен складаць на кожным пленарным пасяджэнні ГП БГКТ справаздачу аб сваёй працы. Думаю, што спаборніцтва ў гэтай справе польскага і беларускага грамадства ў нічым тут не пашкодзіць. Тым больш і дагэтуль такое спаборніцтва існуе, але існуе яно ў бяздзейнічанні. Пакрываць недахопы працы Камітэта пабудовы Дома – помніка тым, што падымалася для гэтага шмат акцый, нельга. У апошні час адзін з часопісаў паведаміў, што ў самым Беластоку, жыхары гэтага горада выпіваюць у год на дзесяткі мільёнаў зл. гарэлкі. Гэта зусім не гаворыць аб недахопе сродкаў. Справа пабудовы Дома-помніка Кастуся Каліноўскага – гэта важная справа не толькі таму, што гэтым умацуе памяць свайго народнага героя, хоць гэта і найважнейшая мэта, але і таму што, будуючы Дом-помнік, мы прыложым цаглінку да развіцця беларускай культуры. Гэтым самым мы падтрымаем аўтарытэт Беларускага грамадска-культурнага таварыства, а гэта не благая справа" (Ф. Берніковіч, Яшчэ раз аб пабудове Дома-помніка К. Каліноўскага (Артыкул дыскусійны), „Ніва", nr 36, z dn. 6.09.1959 r., s. 7).

Sprawa budowy domu-pomnika K. Kalinowskiego została ostatecznie rozstrzygnięta w 1964 r. W międzyczasie ulicę Nowososnową w Białymstoku nazwano imieniem K. Kalinowskiego. W 1959 r. w Mostowlanach zaś oddano do użytku nowo wybudowaną szkołę podstawową, którą miano nazwać imieniem K. Kalinowskiego. Z dziennikarskiego obowiązku udał się tam Sokrat Janowicz, ale nie nadano wówczas ani imienia patrona, ani nie odsłonięto dwujęzycznej tablicy na szkole. Relacje z rozpoczęcia roku szkolnego w Mostowlanach przedstawił w „Nivie": „Еду ў Мастаўляны. Яшчэ раз прыпамінаю ўказанне галоўнага рэдактара. Значыць маю зрабіць некалькі здымак з урачыстага распачацця першага навучальнага года ў школе імя Кастуся Каліноўскага ў Мастаўлянах. А ўжо абавязкова трэба было сфатаграфаваць мемарыяльную дошку ў двух мовах на сцяне школы! Гістарычная місія! Школьны будынак прывітаў пусткай. Пусткай дзіўнай майму прыўзнятаму настрою? Некалькі дзесятак дзяўчынак і хлопчыкаў сабралося на калідоры. Пачынаецца першы вучнёўскі ранішнік у наступаючым навучальным годзе. Кіраўнік Мікола Рэмжа сардэчна вітае ўсіх выхаванцаў. Я, як адзіны афіцыйны госць, таксама „дакладаю сваіх тры грошы". Пачатковай школе ў Мастаўлянах яшчэ не прысвоена імя Кастуся Каліноўскага. Гэтая ўрачыстасць мела адбыцца 2-га верасня г. г. Аднак тут нібы перашкодзіла рэарганізацыя Аддзела культуры ў Беластоку. На сценах школы не ўбачыў не толькі двумоўнай мемарыяльнай дошкі, але нават і школьнай шыльды. Старшыня мясцовай грамадскай рады Міхась Усовіч нешта прыпомніў, што крыху там узбіралася грошай на „гэтую дошку". Але, калі ніхто з уладаў гэтым не цікавіцца... то...? Дарэчы будзе дадаць, што Міхась Усовіч з'яўляецца членам Камітэта пабудовы помніку Кастусю Каліноўскаму, які існуе ў Беластоку". (С. Яновіч, „Зазвінеў званок", „Ніва", nr 36, z dn. 7.09.1958 r., s. 1).

Odsłonięcie dwujęzycznej tablicy ku czci K. Kalinowskiego w Szkole Podstawowej w Mostowlanach przeniesiono na 22 lipca 1959 r., ówczesne święto odrodzenia Polski. Już w maju 1959 r. informowano o tym na łamach „Nivy": „22 ліпеня г. г. на радзіме вялікага змагара за вызваленне польскага і беларускага народа К. Каліноўскага, у Мастаўлянах, у новапабудаванай школе будзе ўмуравана мармуровая мемарыяльная дошка, грошы на якую сабрала мясцовае насельніцтва" ((мб), „Мемарыяльная дошка К. Каліноўскаму", „Ніва", nr 21, z dn. 24.05.1959 r., s. 2). Relacja Piotra Czerniakiewicza z odsłonięcia tablicy i jednocześnie nadania szkole imienia K. Kalinowskiego wskazuje, jak postać K. Kalinowskiego wykorzystano do uczczenia 15. rocznicy Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego: „Невялікая вёска Мастаўляны, урачыста адзначыла свята 22 ліпеня. Дзень пятнаццацігоддзя спалучыўся тут з урачыстым адкрыццём мемарыяльнай дошкі, умураванай у сцяну мясцовай школы і прысваеннем гэтай школе імя Кастуся Каліноўскага. Тут у Мастаўлянах 121 год таму назад нарадзіўся Кастусь КАЛІНОЎСКІ – змагар за сацыяльнае і нацыянальнае вызваленне беларусаў і палякаў, арганізатар і кіраўнік студзеньскага паўстання на Беларусі і Літве. З самага ранку 22 ліпеня да Мастаўлян пачалі збірацца жыхары з навакольных вёсак. Прыбываюць мастацкія калектывы і госці. Перад будынкам мясцовай школы распачынаецца агульны мітынг. З дакладам аб 15 гадавіне Польскай Народнай Рэспублііеі выступае старшыня Прэзідыума ПРН гр. Яўгень Стшалкоўскі. З гонарам пералічвае дасягненні нашай краіны за мінулыя 15 год. Затым з кароткім прывітаннем і пажаданнямі з выпадку слаўнага юбілею выступае сакратар Павятовага камітэта Польскай Аб'яднанай Рабочай партыі тав. Аляксандр Камінскі. Старшыня ПРН гр. Стшалкоўскі ўручае дзеячам павета дзяржаўныя ўзнагароды. Пасля сакратар Галоўнага Праўлення Беларускага грамадска-культурнага таварыства ў Польшчы Віктар Швед расказаў аб жыцці і дзейнасці ўраджэнца вёскі Мастаўляны

КАСТУСЯ КАЛІНОЎСКАГА. Пры поўнай цішыні з мемарыяльнай дошкі ўмураванай у сцяну мясцовай школы пад рукой старшыні ПРН спадае пакрывала. На дошцы ў польскай і беларускай мовах: „У вёсцы Мастаўлянах 21.III.1838 г. нарадзіўся КАСТУСЬ КАЛІНОЎСКІ змагар за нацыянальнае і сацыяльнае вызваленне палякаў і беларусаў, арганізатар і кіраўнік студзеньскага паўстання на Беларусі і Літве. Загінуў з рук царскіх сатрапаў 10.III.1864 г. у Вільні. Ушаноўваючы памяць героя жыхары Мастаўлян прысвойваюць школе яго імя. Сакавік 1959.” Школе ў Мастаўлянах прысвойваецца імя КАСТУСЯ КАЛІНОЎСКАГА. Старшыня ПРН гр. Стшалкоўскі віншуе кіраўніка са знамянальнай падзеяй і ўручае школьнікам партрэт Кастуся Каліноўскага, з пажаданнем поспехаў у жыцці і вучобе. У адказ на словы старшыні ПРН школьнікі запэўняюць, што прысваенне школе імя КАСТУСЯ КАЛІНОЎСКАГА адзначаць яшчэ лепшымі поспехамі ў вучобе. На гэтым заканчваецца афіцыйная частка мітынга. На прышкольным пляцы пачынаецца мастацкая частка, у якой прыняў удзел Калектыў ГП БГКТ з Беластока, мастацкі калектыў пры ПДК у Міхалове, калектыў з Гарадка і іншыя. Да позных гадзін прадаўжаецца народнае гулянне. Да ўвагі ўдзельнікаў рэчавая і кніжная латарэі, буфет і іншыя мерапрыемствы. Радасна сустрэлі і весела правялі слаўны юбілей 15-годдзя нашай дзяржавы жыхары Мастаўлян і ваколіц” ((пч), „На радзіме К. Каліноўскага”, „Ніва”, nr 31, z dn. 2.08.1959 r., s. 1-2). Jerzy Wołkowycki we wspomnieniach podkreślił białoruski charakter święta 22 lipca w powiecie białostockim: „Моцным беларускім акцэнтам адзначыў Беластоцкі павет сёлетняе ліпеньскае свята. У Мастаўлянах у сцяну мясцовай школы ўмуравалі мемарыяльную дошку. (…) Павятовая рада падарыла школе і партрэт Кастуся Каліноўскага, заказаны на ўрачыстасць у Любы Красоўскай. Так выканалі мы другое рашэнне Камітэта пабудовы дома-помніка К. Каліноўскага, першае – прысваенне імя беластоцкай вуліцы – здзейснілі раней. Засталося апошняе – Дом. Тэрмін – 1964 год, а сабралі толькі 121000 зл.” (Г. Валкавыцкі, Віры..., с. 55).

Лена Глагоўская

(Працяг будзе)

Асоба

Прыгадаем Пятра Першукевіча

Культурна-грамадскі і літаратурны месячнік „Летапіс Таварыства Беларускай школы” за кастрычнік-лістапад 1933 года апублікаваў на вокладцы вялікі партрэт прыгожага юнака-студэнта матэматычнага факультэта Віленскага ўніверсітэта Пятра Першукевіча. Але гэты партрэт, на вялікі жаль, быў змешчаны ў чорнай рамцы. А пад партрэтам тэкст: Пятро Першукевіч. Памёр у Наваградку 4.XII.33.

Моладзь Заходняй Беларусі, даведаўшыся пра смерць Пятра Першукевіча, атрымала шок. Для беларусаў смерць юнака з Наваградчыны была вялікай неспадзяванасцю і горам.

Пятро Першукевіч быў вельмі таленавітым юнаком. З тых звестак, якія ўдалося сёння сабраць, вядома, што ён нарадзіўся ў вёсцы Паплавы на Наваградчыне. Пра гэта сказаў мне дзятлаўскі краязнавец Валерый Петрыкевіч. Дарэчы, Валерый Петрыкевіч – сын Міхася Петрыкевіча, які некалі вучыўся ў Наваградскай беларускай гімназіі. Па словах Валерыя Петрыкевіча, яго бацька памятаў Пятра Першукевіча, які, хоць і быў старэйшы за яго, але ў гімназіі ўсе юнака ведалі, бо ён вылучаўся матэматычным талентам і быў добрым спартсменам.

Вёскі Паплавы ўжо не існуе. Знаходзілася яна недалёка ад мястэчка Нягневічы. Моладзь Нягневічаў была даволі дзейснай і актыўнай пры Польшчы. Я маю на ўвазе актыўнай ва ўсіх беларускіх культурна-масавых мерапрыемствах у тыя 1920-я – 1930-я гады. У Нягневічах, дзякуючы Пятру Першукевічу і яго сябрам, была набыта вялікая хата. І гэту хату вясковая моладзь пераабсталявала пад Народны дом, дзе паказвалі беларускія спектаклі, чыталі розныя лекцыі, паказвалі канцэрты мастацкай самадзейнасці. Гэты Народны дом будзе створаны пазней – дзесьці ў пачатку 1930-х гадоў, калі Пятро Першукевіч вучыўся ў Вільні.

Першапачатковую адукацыю юнак атрымаў у Наваградскай беларускай гімназіі. Андрэй Чэмер у сваёй кнізе „Наваградская беларуская гімназія (Вільнюс, 1997) прыгадвае, што Пятро Першукевіч быў вельмі стараннным і акуратным, як большасць вучняў з-пад Нягневіч і Шчорсаў. А яшчэ, як успамінае Андрэй Чэмер, Пятро Першукевіч быў здольным матэматыкам і спартсменам.

Пасля заканчэння беларускай гімназіі ў Наваградку, хлопец адразу паступіў на матэматычны факуль-

тэт Віленскага ўніверсітэта. Там ён не толькі старанна вучыўся, а актыўна ўключыўся ў беларускі моладзевы рух. З 1920 года ў Віленскім універсітэце імя Стэфана Баторыя дзейнічаў Беларускі Студэнцкі Саюз (БСС). У снежні 1932 года Пятро Першукевіч становіцца вольным сябрам ураду БСС. А ў студзені 1933 года яго абіраюць сакратаром Беларускага Студэнцкага Саюзу.

Напачатку Калядных канікулаў Беластоцкая Акруговая Управа запрасіла студэнтаў Віленскага ўніверсітэта Марыю Мілючанку (Мілюць), Пятра Чэчку і Пятра Першукевіча, а таксама студэнта Варшаўскага ўніверсітэта Мікалая Орсу на Беласточчыну дзеля таго, каб яны прачыталі беларусам цыкл навукова-папулярных лекцый. І студэнты пагадзіліся. У Беластоку да іх далучыўся і сябра ТБШ Васіль Лукашык.

Пятро Першукевіч у Беластоку прачытаў лекцыі на тэмы „Што мы павінны ведаць аб сусвеце?" і „Цуды тэхнікі", у вёсцы Тапільцы – „Людское жыццё і прырода", у вёсцы Валілы – „Аб прымяненні тэхнікі на вёсцы" і г.д. Пятро Першукевіч становіцца адзін з самых актыўных сяброў не толькі Беларускага Студэнцкага Саюзу, але і Таварыства Беларускай школы ў Заходняй Беларусі. Ён з сябрамі абыйшоў пяшком усю Беласточчыну. Выступленні вельмі падабаліся людзям, асабліва сялянам. На кожнай сустрэчы прысутнічала шмат люду. Сяляне ішлі паслухаць выступоўцаў за 10-15 кіламетраў. Яны шчыра віталі лектараў, просячы іх зноў прыязджаць, не забываць іх. Амаль пасля кожнай лекцыі, задавалі выступоўцам сотні пытанняў. А ў некаторых вёсках маладых, адукаваных беларусаў не хацелі адпускаць. „Мы ўжо іх карміць, апранаць і, як найлепей, даглядаць будзем", – казалі вяскоўцы. Паслухаць студэнтаў прыходзілі сяляне, якім было ўжо па 70 і болей гадоў.

ЛЕТАПІС
Т-ВА БЕЛАРУСКАЕ ШКОЛЫ
КУЛЬТУРНА-ГРАМАДЗКІ і ЛІТЭРАТУРНЫ МЕСЯЧНІК
№ 5-6. Вільня, Кастрычнік – Лістапад. 1933. Год I

Вокладка часопіса з партрэтам Пятра Першукевіча

Старэйшыя беларусы вельмі былі здзіўлены, што хлопцы і дзяўчаты з гарадоў, дзе яны вучацца, так адкрыта і смела гутараць з імі па-беларуску. Ад такіх доўгіх гутарак, сустрэч, маладыя лектары не паспявалі часам вярнуцца ў Беласток, таму прыходзілася начаваць у вяскоўцаў. Людзі з радасцю іх прымалі дома, стараліся як найлепей сустрэць і пачаставаць іх, просячы прабачэння, калі што не так.

Акрамя лекцый і дакладаў Пятро Першукевіч, Марыя Мілючанка, Мікалай Орса і Васіль Лукашык у памяшканні ТБШ у Беластоку наладзілі вячэрнія заняткі для дарослых. Марыя Мілючанка выкладала гісторыю беларускай літаратуры, Васіль Лукашык – гісторыю і беларускую граматыку, Мікалай Орса – біялогію, анатомію і прыроду, а Пятро Першукевіч – матэматыку і фізіку. Заняткі адбываліся амаль месяц.

Не забываў Пятро Першукевіч і сваю родную Наваградчыну. Ён актыўна рыхтаваўся да мерапрыемстваў у сваім Нягневіцкім Народным доме. Найперш юнак планаваў правесці цыкл лекцый „Культура і народ" для вяскоўцаў. Але зрабіць гэта не паспеў. 4 снежня 1933 года яго не стала. Што здарылася з Пятром – пакуль застаецца загадкай. Па адной з версій – ён памёр ад сухотаў. Але ў гэта мала верыцца, бо юнак быў фізічна моцным, дагледжаным і матэрыяльна забяспечаным, бо, калі яго не стала, ён ужо вучыўся на чацвёртым курсе ўніверсітэта. Ёсць і іншая версія. Андрэй Чэмер у сваёй кнізе „Наваградская беларуская гімназія" сцвярджае, што Пятро Першукевіч памёр „без пары з-за аварыі з аўтобусам, якая пакінула сляды". Магчыма, Пятро Першукевіч аднойчы ехаў у аўтобусе і трапіў у аварыю, якая і нанесла шкоду юнаку. Што гэта была за аварыя, калі і дзе яна здарылася і ці, наогул, яна была – пакуль невядома. Але беларуская грамада і, найперш моладзь, страціла вельмі перспектыўнага і здольнага чалавека. Пра смерць Пятра Першукевіча напісалі і прыгадалі многія віленскія беларускія выданні. Той жа „Летапіс ТБШ" (1933, № 5-6) пісаў: „Усё сваё маладае жыццё ён ахвяраваў працоўнаму народу, ад якога сам паходзіў… Да самай смерці, пакуль білася сэрца, ён не сыходзіў з поля бітвы за асвету народную… Маладая галава не ўмела хіліцца перад няўдачамі. Ён даводзіў задуманае так, як гэта можа зрабіць толькі сапраўдны змагар… Зусім яшчэ мала сярод беларусаў такіх інтэлігентных сілаў, што ўсёй душой лучыліся бы з сялянствам і работніцтвам, і вось таму гэта страта для нас асабліва балючая… Пакрыўджаны і прыніжаны беларускі народ пазбаўляецца свайго маладога абаронцы, а наша старонка слаўнага сына…".

Віленскі часопіс „Шлях моладзі" (1933, № 13) таксама балюча ўспрыняў смерць Пятра Першукевіча: „…Ён многа чытаў беларускіх лекцый і ладзіў беларускія прадстаўленні. Смерць Першукевіча сумным рэхам адбілася сярод беларускага студэнцтва і старэйшага грамадзянства…".

З таго часу, калі не стала Пятра Першукевіча, прайшло больш за 82 гады. Таму сёння хоць гэтая згадка няхай будзе данінай светлай памяці забытага беларуса з Наваградчыны.

Сяргей Чыгрын

Маё жыццё пад пушчай

2. Ужо чуць было водгукі вайны. Штодзень было гучней – чуваць, што ўжо недалёка. Мы перабраліся на свой хутар. О, там недалёка дарога тады была, мая дарога няшчасная. Але нямецкае войска ехала па той дарозе. Мы, дзеці і жанчыны, сядзелі ў выкапанай зямлянцы, там насыпалі саломы і паклалі пасцель, каб дзецям было дзе адпачыць. Мужчыны ўсе былі ў той бярэзіне, што я раней пісала. Не ведаю, чаму наша карова хадзіла каля нас. Прыйшлі немцы і забралі карову на мяса. Мама ўзяла малога на рукі і мы – я, брат і сястра, пайшлі за мамаю. Мама прасіла немцаў, каб аддалі карову, плакала і паказвала на нас. Відаць, добры быў немец, бо аддаў карову, і мы ўсе задаволеныя вярнуліся з каровай дахаты.

На другі дзень раніцай прыляцеў рускі «кукурузнік»-разведка, выйшла з яго двух салдат, пыталіся, калі тут былі немцы, пагаварылі, распыталі і паляцелі. Мы вярнуліся на свой хутарок. Вайна ўжо нас мінула, пагналі немца далей.

Ужо жыта паспела, настала жніво, трэба было жыта жаць. Усё было развалена, дах з усіх будынкаў быў сарваны.

Жыта жалі сярпамі, машын тады не было. Тата, калі быў у няволі ў немца, навучыўся касіць жыта касою, бо рабіў у гаспадара ад цямна да цямна. І так работы было многа, не было часу сядзець. Ужо было дзве каровы, пару авечак. Сталі патроху ўсяго нажываць. Ад рускіх салдат купілі за гарэлку і сала малую кабылку. Была яна спакойная, я на ёй ездзіла вярхом, памагала бацькам ва ўсім што магла рабіць. Зближалася восень, выкапалі бульбу.

Ужо пасля вайны адкрылі школу. Пайшлі ў яе ўсе перарослыя вучні, і я пасля капання пайшла. Брат раней пайшоў, а я толькі тады, бо работа была. Хадзіла я ў школу да вясны, пакуль пачалася ў полі работа. Вось і быў тут канец маёй вучобы, хаця я вельмі хацела вучыцца. Мама сказала, што ў вёсцы вучоба непатрэбна. Трэба ўмець усё рабіць, гатаваць яду, хлеб спячы, кароў падаіць, свіней накарміць... У полі рабіць, жаць, сена пратаць. Усё рабілася рукамі. Конны плуг, каса, серп, матыка, барана, граблі – вось і ўсе машыны. Дзяўчына павінна была ўмець абрабляць лён. Церлі лён на яме: капалі яму, клалі жэрдкі, збіраліся жанчыны, якія лічылі, колькі трэба льну і колькі жанчын. Трэба каб была добрая пагода. Раніцаю гаспадар распальваў агонь у яме, клаў на жэрдкі лён, пакуль пазбіраюцца жанчыны, трэба каб лён быў сухі. Церлі яго ўвесь дзеь, у абед вып'юць па кілішку, пасля падаказваюць, пасля зноў за работу. І так у кожнае па чарзе, пакуль не скончаць церці лён. Пасля пачыналі яго трапаць, але то ўжо кожная гаспадыня рабіла сама. А калі многа было льну, то нават два тыдні трэба было махаць трачкаю аб кадлубак і барабаніць цэлы дзень. Пасля трэба было яго часаць на жалезнай шчотцы, каб ужо наканец быў чысты і надаваўся каб прасці яго на калаўротку. Да святога Міхайла канчалі часаць, канчалі прасці, і так аж да Вялікага посту стараліся жанчыны ўсё паспець. Мелі яны многа работы, хадзілі з кудзелямі, збіраліся па чарзе то ў адной, то ў другой, гаварылі больш папраўдзе чым у сябе дома. І там зачынаўся пост, зачыналі ставіць кросны і ткаць. Трэба было ўсяго – аж кашулі да мяшка – наткаць. Трэба каб было ўсё сваё. Купіць не вельмі тады было дзе. І так усю зіму работы жанчыны мелі вельмі многа. Не было калі адпачываць. Калі заставаўся няпрадзены лён, можна было яго здаць на скупцы – тады прымалі, абы быў. Цяпер нічога не трэба, ды маладыя не ўмеюць ані прасці, ані ткаць, бо цяпер не трэба: можна ўсё купіць.

Вось так я і вучылася ўсё рабіць на гаспадарцы. Сястра і брат хадзілі ў школу, а я – калі мела час – ад іх вучылася. Чытала многа кніжак, каб толькі быў вольны час. На жаль, яго было ў мяне вельмі мала. Навучылся вышываць, вязаць шкарпэткі, швэдры, нават модныя «гарсонкі» з воўны. Так што мала было часу на ўсялякія «разрыўкі».

Ужо я стала дарастаць да дзяўчыны. Дзяўчат на нашым хутары не было. Быў адзін хлопец, але якась мы з ім не ладзілі. Мае каляжанкі былі далёка, адна жыла бліжэй мяне, так што бачыліся, збіраліся толькі ў нядзелю і то ў дзень, калі яны прыходзілі да мяне. Тады маглі пабыць даўжэй, бо яны былі цэлай групай. А я была адна, так што вечарам баялася праз малады лес ісці. Вось такая была мая маладосць. У той час было ўжо радыё, і гэта была адзіная мая забаўка. Любіла я, як спявалі рускія песні і хутка іх вывучала. Мела дзевятнаццаць гадоў, хацела вучыцца шыць. Трэба было вучыцца год, а гэта было задоўга. Бо прыйдзе лета, і зноў трэба будзе рабіць. Брат вучыўся ў Міхалове ў механічнай школе тры гады, а я мусіла памагаць бацькам. Даведаліся бацькі, што ў Беластоку вядуцца шасцімесячныя курсы, але трэба было плаціць за іх не ведаю колькі. І я пайшла на пяць месяцаў, бо ўжо курсы месяц ішлі. Зіму вучылася шыць – на паперы гэта называецца «kurs szycia i modelowania", а вяла гэтыя курсы кіраўнічка Стэфанія Гэнэткевіч. Так я вучылася – для мяне не было часу. Вядома, за пяць месяцаў я многа не навучылася – пашыць сукенку, блюзку, спадніцу, жакет. Ну, што ж, відаць такі лёс.

Час ішоў. Я пазнала хлопца, які мне падабаўся. Пачаў прыходзіць ён да мяне, а праз год пачаў гаварыць пра вяселле. Бацькі не вельмі хацелі мяне аддаць за яго, а мне ён падабаўся. На Тройцу адбылося вяселле. Тады

яшчэ да вянца ехалі коньмі. Была пагода, сонейка свяціла. Вяселле было два дні, не так як цяпер – праз ноч, і ўжо па вяселлі. На другі дзень мой муж забраў мяне да сябе, у чужую хату, дзе была бабуля, свякруха яшчэ маладая і дзве дзяўчыны, з якіх адна ўжо працавала, а другая была дома.

Было вельмі цяжка прывыкнуць. Вельмі хутка мяне заставілі гатовіць ежу. Я ж была маладая, а было пяць асоб, трэба было ўсіх накарміць, а не было вельмі што наварыць.

Вось так пачыналася маё новае жыццё. Праз год нарадзіўся сын. Гаспадарка невялікая, грошай не было, а яшчэ ў тае дзяўчыны не вельмі што было. Я мела сама адзецца і абуцца. Калі залоўка ішла кудысьці на забаву, то прасіла ў мяне штосьці апрануцца. Я давала, бо што ж мела рабіць – хацела, каб было добра і быў спакой у хаце. Пачало клеіцца ў яе вяселле. Трэба было ўкарміць парсючка. Бульбы не хапала, асыпка была. Трэба было падсвінка карміць зеллем. Мужавай сям'і ад гэтага галава не балела, хаця мужавай маці было толькі сорак гадоў, ну і бабуля не была яшчэ такая слабая. Ну і тая дзяўчына, якой шыкавалася вяселле. Было іх тры ў хаце, а я адна. Мамін сынок ці не бачыў, ці, можа, не хацеў бачыць, як усё адбываецца. Калісь, калі людзі палеткі абраблялі, было дзе нарваць зелля. Ніхто з хаты не хацеў пайсці рваць зелле, а я мусіла чымсь карміць свінак. Калісь мяшкі былі вялікія, тканыя, увахадзіў туды метар бульбы. Вось пайду я з тым мяшком, нарву зелля. Яшчэ тое зелле ўтаўку, каб больш улезла ў мех, і цягну, калі не ўзвалю на спіну. А было несці далёка. Я была слабая, дзіцё карміла грудзьмі, хаця была высокая, ды худая. Вось так я і карміла свінак.

Адправілі вяселле, як павінна быць. Пасля таго вяселля я з мужам засталіся з даўгамі. Трэба было аддаваць пазычанае. Не было вельмі з чаго, але якась памалу разлічыліся. Жыццё ішло сваім шляхам. Сынок рос. Быў ён вельмі спакойнае дзіцё. Праз зіму пачаў бегаць, гаварыць. Летам у сенакосы – на нашы сенажаці было далёка – ехалі мы на ўвесь дзень. Малога пільнавалі свякруха і бабуля, а мы з мужам былі каля сена. Час ішоў. Я спадзявалася другога дзіцяці, але на мяне ніхто не звяртаў увагі – ці мне не цяжка. Мусіла ўсё рабіць адна. Зімою нарадзіўся другі сын. Старэйшаму было два годзікі, і зноў малы. Стала яшчэ цяжэй, але ж дзеці невінаватыя. Я дзетак вельмі любіла, хаця было мне вельмі цяжка. Муж таксама быў для мяне не вельмі добры, не шанаваў мяне, не памагаў, каб мне было лягчэй. Бывала, у дзень я так натамлюся, а ў начы дзеткі не даюць спаць. У дзень, калі работа была, было каму іх пільнаваць, а ўначы радня яшчэ злавалася, чаму малы плача, спаць не дае. Старэйшы быў спакойны, а другі быў вельмі нядобры. У дзень было нармальнае дзіцё, а ўначы быццам хто што на яго наслаў. Узяла я яго да сябе спаць, хоць трохі было лягчэй. Свякруха знайшла сабе работу дзесь у агародніка ў Беластоку, сказала, што яна дзяцей гадаваць не будзе. Бабуля засталася з намі, памагала мне як магла, вось так і жылося. Калі меншаму было чатыры гады, нарадзіла я дачушку. Мужава маці кінула работу, вярнулася дамоў. Малая была спакойная, хлопцы ўжо падраслі, і было мне лягчэй. Летам колькі сілы памагала бабуля, вельмі любіла нашу маленькую. Яе ўсе любілі, была такая прыгожая. Пад восень бабуля захварэла, у капанне бульбы (яшчэ яе не дакапалі, крыху засталося) памерла. Зімою свякруха пайшла замуж за багатага, прыехаў і забраў яе. Праз зіму мая дачушка падрасла, вясною ўжо гуляла з хлопцамі. Старэйшаму было сем гадоў, малошаму пяць, а дачушцы пайшоў другі. Найгорш было ў сенакос – не было з кім пакінуць дзяцей. Муж сам ездзіў: прывязе сырое, а я расцягваю траву і сушу...

А я яшчэ жыла.

Праз лета якась перабілася. Хлопцы і дачушка, калі было цяпло, гулялі на панадворку. У мяне работы было многа. На восень старэйшы пайшоў у школу, двое было каля мяне. Муж зарабляў дзе далося, вазіў пясок на дарогу. Коні былі добрыя, а трэба было зарабіць грошы. Усё было б добра, але мне вельмі балела спіна, так што не магла хадзіць. Паехала да доктара, мяне прасветлілі. Доктар сказаў, што якісь дыск выскачыў – я не ведала што такое. Доктар загадаў зрабіць аперацыю, але год часу нельга яе рабіць. Я не згадзілася – дзеці малыя, гаспадарка, хоць невялікая, але рабіць трэба. Лекар сказаў, што трэба зрабіць пас і накіраваў мяне ў Беласток. Паехала я зрабіць прымерку і сказалі мне прыехаць праз два тыдні. Праз два тыдні паехала, падабрала сабе пас і стала мне лягчэй хадзіць, хаця было нявыгадна, бо вельмі цесна, але не так балела спіна. Год часу я насіла гэты пас, пакуль не парвала ў капанне бульбы, калі капала на каленях. Дачушцы ішоў чацвёрты годзік. Абодва хлопцы хадзілі ў школу.

Час ляцеў. Ужо было добра. Дзеткі падраслі. Калі хлопцы былі ў школе, я ехала на ровары з малою памагаць мужу накідаць пясок на фуру, каб больш вывез, бо праца была не на днёўку, а ад таго колькі вывезе. Падыходзіў сенакос, а я зноў адчувала сябе кепска, учапілася хвароба. Мужава сястра прыехала з Беластока і кажа: «Я завязу цябе да ўрача па жаночых хваробах». Я паехала. Завяла мяне да доктара, абследаваў мяне, прапісаў лекі і сказаў мне, што маю рабіць. Ездзіла я да яго з пяць раз, і ён мяне вылечыў. І зноў жыццё пакацілася сваім шляхам. Прыйшла восень, хлопцы пайшлі ў школу, муж вазіў пясок на дарогу. У той час рабілі дарогі, спачатку навозілі пясок, а пасля жвір. А я то кароў, то свінак упраўлю, усё капала бульбу. Восень была вельмі цёплая і сухая, было добра, мая малая была са мною на полі, гуляла. Раскіну якуюсь плахту, дам цацак, малая пагуляе і засне, а я капаю. І так час ішоў – дзеці, работа. Было ў нас чатыры каровы, двое коней, свінкі,

куркі, індыкі. Трэба было ўсё дагледзець. Дзяцей трое. Мыццё рукамі, нават парашку добрага не было, часам прыходзілася рабіць свой з попелу, называлі гэта лугам. Якась усё рабілася раз горш, раз лепш – здавалася, будзе добра. Але ж так няма як мы хочам. Я зноў пачала хварэць. Доктар сказаў, што маю язву ў страўніку і накіраваў у бальніцу. Але ж як паедзеш – дзеці, муж не ўмеў даіць кароў ані накарміць свіней, дзецям есці наварыць. Столькі работы! Яшчэ год я так мучылася. Муж пачаў вучыцца даіць кароў, дзеткі ўжо былі большыя. Я трапіла ў бальніцу, была там два тыдні. Прыняла серыю ўколаў і таблеткі, і мне стала лепш. Вярнулася дахаты, ледзь дайшла да толку. Усюды было брудна, кругом балаган, але ўжо гэта не бяда, рукі ўсё зробяць.

І зноў усё пайшло сваім шляхам. Летам сенакосы. Сенажаці далёка, і многа яшчэ уручную – машын мы не мелі, а сена трэба многа – было што карміць.

Я не ўмела сядзець ані хадзіць кудысьці на плёткі. Як мела трохі вольнага часу, магла штось пашыць ці сабе, ці каму. Вольнага часу не было.

Нашай дачушцы пайшоў сёмы годзік, а я зноў была цяжарная. На восень трэба перабудаваць печы. Зрабілі мы парадак у хаце, вядома, як выглядае пасля такой бруднай работы.

Муж пайшоў на працу ў цагельню, патрэбныя былі рабочыя. Мне работы прыбавілася. Уставала я ў чатыры раніцы, выпраўляла мужа на работу, гатовіла, каб было што з'есці і канапкі ўзяць у школу. Ішла карміць кароў, кабылку, даіць кароў, будзіла хлопцаў каб паелі, сама везла малако ў малачарню, пакуль хлопцы былі яшчэ ў хаце...

Час ляцеў хутка. Зბліжалася свята Каляд. Мужава маці, а мая свякруха штосьці не ладзіла са сваім партнёрам і вярнулася да нас. Троху мне памагала. Набліжаўся час родаў. Я адчувала сябе вельмі кепска. Муж вызваў скорую. Мяне забралі і завезлі ў бальніцу. Прыйшоў доктар, абследаваў мяне і пытаецца, ці я была ў лекара. Я кажу, што не, пытае мяне чаму. Далёка, кажу. Пачаў на мяне крычаць і пытаецца, ці мне на могільнік блізка. Кажу, што блізка. Доктар сказаў, што ў мяне будзе двое. Думаю: што я цяпер зраблю, як я з усім гэтым дам рады? Забрала мяне скорая ў нядзелю, а ў сераду рана нарадзіліся мае блізняткі: сынок і дачушка. Два тыдні пабыла я ў бальніцы і вярнулася з дзеткамі дахаты. Дзеткі былі слабенькія. Пагаварылі мы з мужам, каб прыйшлі жанчыны ў адведкі, возьмем кумоў ахрысцім, хай жывуць з Богам. Свякруха паехала да дачкі ў Беласток, мне трэба спячы хлеб. Вечарам расчыніла, рана муж даў есці каровам і кабылцы – была ўжо з жараб'ём, і паехаў на працу. Я падаіла кароў і выправіла хлопцаў у школу. Пакупала і накарміла малых. Трэба пячы хлеб. Замясіла, паглядзела – мала дроў. Пайшла я па дровы. Не падумала, што мне нельга падымаць многа. Набрала я дроў больш, каб не хадзіць па іх больш. І нарабіла сабе бяды. Пайшла кроў. Толькі хлеб усадзіла ў печ зноў мае малыя адазваліся. Не мела я часу глядзець на сябе. А ўжо і абед збліжаўся, трэба жывёлу пайсці карміць, павалу пайшла і дала есці. Прыйшла дахаты, трэба пялюшкі памыць, малых аж двое... А я не маю сілы. Мая дачушка – яна кончыла сем годзікаў – глядзіць на мяне і кажа: мама, ты хворая.

Прыйшла нядзеля, прыехалі мае бацькі, брат з брацíхай, пачалі мне памагаць, а свякруха ў Беластоку злавалася, нашто мне гэтыя дзеці. Ахрысцілі малых, паразыходзіліся, мае бацькі памаглі папратаць і паехалі, а я – такая слабая, што чуць хаджу. Так мучылася яшчэ тыдзень, і скорая з дзецьмі забрала мяне ў бальніцу. Зрабілі што трэба, далі кроў. Я была такая слабая, што калі быў лячэбны абыход, лекар пытаўся, ці я жывая. Была я доўга ў бальніцы, падлячылі мяне, і я вярнулася дахаты.

(Працяг будзе)

Вера Радзіванюк, Міхнаўка

Успаміны з 1998 г.

***1.* Польшча.** У першай палове 1998 г. ад 31 кастрычніка 1997 года, пасля прам'ер-міністра У. Цімашэвіча, прэм'ер-міністрам быў Ежы Бузэк з Акцыі Выбарчай „Салідарнасць". Пры ім яшчэ ў першай палове 1998 г. паменшылася беспрацоўе ў Польшчы з 10,8% у студзені 1998 г. да 9,6% у чэрвені 1998 г. і паменшылася інфляцыя з 14,9% у 1997 г. да 11,8% у канцы 1998 г. Сярэдні заробак да снежня 1998 г. узрос з 1061 зл. да 1239 злотых, што ў пералічэнню на валюту ЗША было 355 долараў. Аднак прырост натуральны насельніцтва паменшыўся з 0,9 праміля ў 1997 г. да 0,5 праміля ў 1998 г.

1 студзеня атрымалі гарадскія правы масцовасці: Пётркаў-Куяўскі, Ценжкавіцэ, Мілакова, Міламлын і Радзёнкуў.

3 студзеня выбралі апошнюю тону вугля з шахты КВК „Сасновец".

10 студзеня ў Слупску ў суботу а гадзіне 19,45 Пшэмыслаў Чая ішоў з тлумам балельшчыкаў з баскетбольнага матча, а побач тлуму ехала паліцыйная машына. У нейкі момант на чырвоным сігнале на вуліцы група балельшчыкаў не затрымалася, а перабегла на другі бок вуліцы. Тады з паліцыйнай машыны выйшаў паліцыянт Дарыюш Возняк і пабег за перабегшымі

балельшчыкамі. Ён дабег да П. Чаі і ўдарыў яго паліцыйнай палкай па галаве так, што ён хутка памёр. Балельшыкі прасілі паліцыянтаў вызваць хуткую дапамогу ды тыя не згадзіліся і ад'ехалі. Тады ў Слупску некалькі начэй ішла барацьба між балельшчыкамі і паліцыяй. Балельшчыкі кідалі ў паліцыянтаў бутэлькі і камяні, знішчылі ім 22 машыны. Паліцыя не прызнавалася да забойства, аб'явіла, што П.Чая забіўся сам, бо ўдарыўся галавой аб слуп. Новы ваявода Слупска стварыў следчую групу, якая даказала віну паліцыянта ў забойстве П.Чаі. Пасля паліцыянт быў асуджаны на 8 год зняволення.

20 студзеня прэзідэнт А. Кваснеўскі стварыў першую Раду Народнай Бяспекі.

30 студзеня паднялі сцяг на навукова-даследчым караблі Марской Акадэміі ў Шчэціне MS Nawigator XXI.

13 -тага была закончана ў ФСЦ прадукцыя грузавіка ФСЦ Жук.

15 лютага ў катастрофе самалёта Мі-2 на возеры Снярдвы згінула 7 асоб.

21 лютага ў Познані прайшла сустрэча кіраўнікоў дзяржаў Веймарскага Трохкутніка.

23 лютага наступіла ратыфікацыя Канкардату між Польшчай і Ватыканам.

24 лютага ў шахце ,,КВК Ніўка-Маджэюў" ў Сасноўцу згінула 6 шахтных ратаўнікоў, якія без дазволу ўвайшлі ў шахту.

20 сакавіка на пажыццёвае зняволенне засудзіў суд двух мужчын і жанчыну за забойства 22-гадовай Ёлянты Бжазоўскай ў студзені 1996 г.

7 красавіка ва вёсцы Сады ля Познаня паўстала новая фабрыка аўтобусаў МАН.

У красавіку я выкупіў 4 месцы на два тыдні ў двух пакоях ў доме адпачынку на ліпень у Крыніцы-Марской ля Балтыйскага мора.

25 красавіка ўступіў у сілу Канкардат між Польшчай а Ватыканам.

26 мая ў Варшаве пачала працаваць станцыя метро ,,Цэнтрум". Даўжыня лігіі меро павялічылася да 12 км.

25 чэрвеня вечарам забілі ў Варшаве каля яго кватэры ген. Каменданта Паліцыі Марка Папалу. Да сённяшняга дня не знайшлі яго забойцу.

Беларусь

Фінансавы крызіс, які пачаўся ў Расіі ад сакавіка, ударыў у гаспадарку Беларусі. Гаспадарка Беларусі адчула яго ў другой палове 1998 года. Нават не вельмі верагодная статыстыка Беларусі падае абніжэнне ВУП з 8,4% у 1998 годзе да 3,4% у 1999 годзе. Найбольш адчулі яго банкі – выплыла многа замежнай валюты з дзяржавы і павялічылася інфляцыя ў дзяржаве. Напрыклад, курс беларускага рубля ў студзені 1998 рода з 30 тысяч беларускіх рублёў вырас у студзені 1999 года да 220 тысяч рублёў за адзін долар. А ў студзені 2000 года адзін долар ЗША каштаваў ужо амаль адзін мільён беларускіх рублёў. Нават у Расіі не было такой інфляцыі. Сярэдняя месячная інфляцыя ў цэнах на тавары ў Беларусі ў 1998 г. згодна з беларускай статыстыкай была на пачатку 1998 г. 9,3% , а пад канец года была 7,2 разоў вышэйшая. Тады А. Лукашэнка ўвеў змены. Валютныя аперацыі былі затрыманы. Згоду на інвестыцыйную куплю і на куплю сыравіны за мяжой выдаваліся пад уважным вокам прэзідэнцкіх чыноўнікаў. Пачаўся ручны спосаб кіравання гаспадаркай і банкамі. У 1998 годзе Нацыянальны Банк быў фактычна падпарадкаваны Савету Міністраў, а старшынёю яго быў Пётр Пракаповіч.

Заработная плата ад 1997 года павысілася на 94,4%, у прамысловасці вырасла на 108,1%, на транспарце да 103,4 % , а ў калгасах толькі на 67,1%. Намінальная зарплата ў пералічэнню на долары паменшылася ва ўсіх сектарах у 1998 годзе ў параўнанні да 1997 года. Згодна з беларускімі данымі, сярэдні заробак у студзені 1998 года налічваў 302421, а ў чэрвені 1998 г. налічваў 417679 беларускіх рублёў. А апроч таго Беларусь мела даўгі ў ,,Газпрома" ў Расіі за газ. Калі ў снежні 1997 г. Беларусь мела доўг 167 мільёнаў долараў, то да канца студзеня 1998 г. доўг дайшоў да 247 мільёнаў. У палове сакавіка 1998 г. Газпром" паменшыў пастаўкі газу на 30%, паведаміў аб гэтым афіцыйна Беларусь.

Да 1998 года рэзідэнцыя прэзідэннта А Лукашэнкі знаходзілася некалькі крокаў ад Плошчы Перамогі, на Вайсковым завулку. Тут яму не спадабалася. Спадабаліся яму Дразды, на ўскрайку Мінска, названыя ў гонар аднайменнага вадасховішча. А там жылі замежныя паслы. І першым вельмі гучным скандалам, які здарыўся вясной 1998 года, было высяленне замежных паслоў з іх рэзідэнцый у Драздах. У красавіку беларускія ўлады назначылі тэрмін, калі яны маюць пакінуць свае рэзідэнцыі. Далі ім тэрмін да паловы ліпеня. Падалі фармальную прычыну – рамонт каналізацыі. Усе паслы былі забраныя ў свае дзяржавы на кансультацыі. 8 чэрвеня пасол ЗША Даніэль Спекхард расказаў на прэс-канферэнцыі аб сітуацыі ў Драздах. Тады 10 чэрвеня А.Лукашэнка прадоўжыў яму на 10 дзён тэрмін высялення з Драздоў.

У Драздах А Лукашэнка стварыў сабе адну з вялікіх рэзідэнцый улады пасярод лесу, наглуха закрытую ад выпадковых наведнікаў і непадалёку комплексу з некалькіх дзесяткаў катэджаў, у якіх пасяліліся міністры. Гэта комплекс з больш чым паўсотні разнастайных будынкаў. Самая галоўная рэзідэнцыя – гэта дом больш чым 2000 кв. м. для А. Лукашэнкі. Для афіцыйных прыёмаў прыгатоўлены два будынкі па 850 кв. м. Там пабудаваны Спорткомплекс (1000 кв. м) і басейн (750 кв. м) і там знаходзяцца дзве лазні. У рэзідэнцыі ёсць асобны рэстаран, бар і буфет і крама. Для аховы здароўя прэ-

зідэнта збудавалі станцыю абезжалезвання вады. Для афіцыяльных прыёмаў прыгатоўленыя два будынкі па 850 кв. м. Аднак не кожнага замежнага госця А. Лукашэнка запрашае ў Дразды. Для іх ёсць іншыя, не такія прэстыжныя рэзідэнцыі. Для запрошаных ёсць спецыяльны дом для прыезжых, утрая меньшы за галоўны будынак. Знаходзіцца на тэрыторыі Драздооў больш за 30 катэджаў па выселеных замежных паслах. Гэта не тыя катэджы, якія належаць наменклатурнай эліце. Чыноўнікі жывуць за плотам некалькі кіламетраў ад рээзідэнцыі прэзідэнта.

11 сакавіка ў Гомелі наступіла першая сустрэча кіраўнікоў пагранічных ведамстваў Беларусіі, Расіі і Украіны.

26 чэрвеня запрасілі прэзідэнта А.Лукашэнку на эканамічны форум у Кран-Мантана ў Швейцарыю. Там у сваёй прамове не на эканамічную тэму пачаў ён гаварыць аб супярэчнасцях між Старым Светам а ЗША. Прамова была скандальная, бо ў ёй ён заявіў, што ў еўрапейскія структуры прымаюць дзяржавы, у якіх з гармат расстрэльваюць парламент, а ў Беларусі ніхто ў парламент не страляў. Хіба ён гаварыў аб Расіі. Яго прамова вызвала незадавальненне дэлегатаў і кіраўніка, які зрабіў яму заўвагу. Тады А.Лукашэнка пакінуў залу і форум. У Беларусі не стралялі да парламента, толькі яго сілай разагналі.

У 1998 годзе пачалі на Беларусі арыштоўваць і караць зняволеннем за крытыку і насмешку над прэзідэнтам А.Лукашэнкам. **11 лютага** арыштавалі Андрэя Клімава, а пасля судзілі Вадзіма Любковіча і Аляксея Шыдлоўскага за нарысаване ў Стоўбцах антыпрэзідэнцкага графіці, хаця яшчэ не быў прыняты Палатай прадстаўнікоў закон звязаны з абражаннем годнасці і гонару прэзідэнта Беларусі. Закон гэты прынялі толькі 5 чэрвеня. З гэта часу за абразу прэзідэнта мелі караць зняволеннем да 5 гадоў. І калі Лабковіч і і Шыдлоўскі атрымалі толькі паўтара года зняволення за графіці, то Андрэй Клімаў, дэпутат Вярхоўнага Савета XIII скліканння, які не захацеў увайсці ў створаную А. Лукашэнкам Палату прадстаўнікоў, быў арыштаваны тройчы. Першы раз арыштавалі яго 11 лютага і абвінавацілі па двух крымінальных артыкулах. Аб іншых яго арыштах напішу потым. У 1998 годзе пачалося праследаванне кіраўнікоў розных палітычных партый, якія былі ў апазіцыі да прэзідэнта А.Лукашэнкі. Да адміністратыўнай адказнасці прыцягнулі старшыню Аб'яднанай грамадзянскай партыі дэпутата Вярхоўнага Савету 13-га склікання С.Багдановіча, намесніка старшыні АГП, таксама дэпутата ВС 13-га склікання А.Дабравольскага і лідэраў АГП дэпутатаў ВС 13 склікання А.Лябедзьку і Л. Гразнова, выконваючага абавязкі старшыні Беларускага Народнага Фронту Л. Баршчэўскага, намеснікаў старшыні БНФ „Адраджэнне" В. Вячорку і Ю. Хадыку, сакратароў БНФ „Адраджэнне" А.Бяляцкага, В.Сіўчыка і А. Чахольскага, старшыню Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыі „Народнай Грамады" М. Статкевіча, і аднаго кіраўніка гэтай партыі дэпутата ВС 13-га склікання П. Знаўца.

Расія

1 студзеня прайшла дэнамінацыя рубля, пачаўся абмен старых купюр на новыя. Старыя купюры, якія абясцэніліся ад інфляцыі абменьваліся 1000:1. Згінулі купюры мільённыя, паявілася капейка.

1 студзеня на станцыі метро „Трэцьякоўская" ў Маскве наступіў выбух, які параніў 3 асобы.

26-27 студзеня ў Брусэлі прайшло першае спатканне міністраў замежных спраў Савета супрацоўніцтва ЕС з Расіяй.

27 студзеня ноччу ля вёскі Хрэновае ў Варонежскай вобласці наступіла катастрофа цягніка з Украіны ў Пензу. Выйшла з рэек 19 вагоноў. Ахвяр не было.

29 студзеня наступіў старт касмічнага карабля Саюза ТМ-27 з касманаўтамі Талгатам Мусабаевым, Мікалаем Бударыным і французскім касманаўтам Леапольдам Эйартцам. Прыстыкаваліся яны да касмічнай станцыі „Мір".

30 студзеня ў Вашынгтоне прадстаўнікі ЗША, Расіі, Японіі, Канады, Бельгіі, Даніі, Францыі, Германіі, Італіі, Галандыі, Нарвегіі, Іспаніі, Швецыі, і Вялікабрытаніі падпісалі міждзяржаўную згоду на супрацоўніцтва пры будове і эксплуатацыі міждзяржаўнай касмічнай станцыі „Альфа".

2 лютага на Шылаўскім палігоне ля Новасібірска згінула 4 салдаты пад танкам, а 4 было параненых.

11 лютага ў Маскве ў пажары будынку Росморфлота пацярпела 41 асоба

14 лютага ад выбуху бомбы ў Саратаве згінула 3 асобы.

19 лютага прызямліўся касмічны карабель Саюз ТМ-26 з касманаўтамі Анатоліем Салаўёвым, Паўлам Вінаградавым і французскім касманаўтам Леапольдам Эйартцам.

Ад 26 лютага да 1сакавіка ў Маскве быў з візітам прэзідэнт Украіны Л. Кучма. Падпісаны быў дагавор з Расіяй аб эканамічным супрацоўніцтве між дзяржавамі і Праграма гэтага супрацоўніцтва.

16 сакавіка Пастаянны прадстаўнік Расіі пачаў працаваць у НАТА.

23 сакавіка адстаўка прэм'ер-міністра Віктара Чарнамырдзіна, які кіраваў урадам ад снежня 1992 г.. Б. Ельцын адправіў яго ў адстаўку ў сувязі з бюджэтным крызісам, калі ўрад кожны месяц плаціў 1,5-2 разоў больш грошай чым сабраў з падаткаў. Ужо некалькі месячэў не плацілі многім зарплату, пачаліся акцыі пратэстаў з жаданнем адстаўкі ўрада. На месца В. Чэрнамырдзіна ўвайшоў малодшы Сяргей Кірыенка, які меў 35 год. 10 красакавіка Дума адкінула С. Кірыенку,

тады Б. Ельцын паставіў яго другі раз. 17 красавіка Дума адкінула яго другі раз, тады прэзідэнт паставіў яго трэці раз. Калі б Дума адкінула б яго трэці раз, то згодна з Канстытуцыяй прэзідэнт распусціў бы Думу. І 24 красавіка Дума згадзілася, каб прэм'ер- міністрам быў С. Кірыенка.

26 сакавіка наступіла сустрэча ў Маскве прэзідэнта Барыса Ельцына з канцлерам Нямеччыны Гельмутам Колем і прэзідэнтам Францыі Жакам Шыракам. Дагаварыліся яны аб інтэграцыі Расіі ў Еўропу.

30 сакавіка Расія ратыфікавала Еўрапейскую Канвенцыю аб абароне чалавека і аснаўных свабодах. Уступіла яна ў сілу 5 мая.

12 мая Б. Ельцын першы раз выступіў у Інтэрнэце і адказаў на 14 пытанняў.

14 мая шахцёры Анджэра-Суджэнска блакавалі рух на Транссібу, пратэстуючы супраць невыплачвання праз 5 месяцаў ім зарплаты. За імі селі на рэйкі шахцёры ў іншых рэгіёнах Расіі і жадалі адстаўкі ўрада і прэзідэнта. Дзяржава заплаціліла шахцёрам грашамі з міжнароднай пазыкі.

15-17 мая ў Бірміргеме прайшла сустрэча,,вялікай васьмёркі". Расія першы раз была на ўсіх пасяджэннях, як поўнапраўны ўдзельнік.

11 чэрвеня прыехала ў Маскву 250 шахцёраў, стварылі палатачны лагер на Гарбатым мосце ля Белага дома і аб'явілі, што будуць там да часу, калі Б.Ельцын не пойдзе ў адстаўку. Лагер стаў месцам для апазіцыі. 19 чэрвеня шахцёры ўвайшлі да будынку Думы і зрабілі там пікет з гукамі шахцёрскіх касак. Дума стварыла камісіі, якія мелі разглядзець пратэсты шахцёраў.

З 20 на 21 чэрвеня ад урагана ў Маскве і ў Маскоўскай вобласці згінула ад 8 да 11 асоб. Амаль 200 асоб было параненых.

30 чэрвеня ў Омску ў жылым доме ад выбуху газу згінула 5 асоб, было разбурана 8 кватэр.

Іншыя дзяржавы

4 студзеня прайшоў моцны ўраган над Вялікабрытаніяй, паўночнай Францыяй і Нямеччынай.

4 студзеня ў чыгуначнай катастрофе ў Таджыкістане згінула 13 асоб, а 20 асоб было параненых.

11 студзеня ў Алжыры ісламісты напалі на вёску Сіды і забілі там 103 жыхароў вёскі.

13 студзеня ў катастрофе самалёта АН-12 ВП ў Афганістане згінула 51 асоба.

15 студзеня Харвацыя заняла ўсходнюю Славонію.

22 студзеня ў ЗША наступіў 89 старт (STS-89) па праграме Спейс Шатл і 12 палёт шатла Індэвора з касманаўтамі Тэрэнсам Уілкатам, Джо Эдвардсам, Джэймсам Райлім, Майклам Андэрсонам, Боні Данбарай, расійскім касманаўтам Саліджанам Шарыпавым і Эндру Томасам. Наступіла восьмая стыкоўка з расійскай касмічнай станцыяй ,,Мір". Пакінулі на касмічнай станцыі ,,Мір"Эндру Томаса і забралі з яе Дэйвіда Вулфа. Прызямліліся 31 студзеня.

25 студзеня ад тэракта тамільскіх паўстанцаў у Шры-Ланцы згінула 16 асоб.

2 лютага ў катастрофе самалёта Дугласа ДЦ-9 на Філіпінах згінулі 104 асобы.

3 лютага амерыканскі самалёт перарэзаў у Італьянскіх Даламітах ў Кавалезе сталёвы трос фунікулера. Кабіна з фунікулера ўпала ў прорву і ўсе 20 пасажыраў згінулі.

4 лютага ад землятрусу між Афганістанам і Таджыкістанам згінула 3 тысячы людзей. Землятрус разбурыў амаль 2 тысячы дамоў.

7 лютага ад землятрусу ў Афганістане згінула больш чым 4500 асоб.

З 7 да 22 лютага прайшлі ў Японіі ў Нагана XVIII зімовыя алімпійскія гульні. Першае месца заняла Нямеччына (12 залатых, 9 срэбных і 8 бронзавых медалёў), другое месца заняла Нарвегія (10 залатых, 10 срэбных і 5 бронзавых медалёў) і трэцяе месца заняла Расія (9 залатых, 6 срэбных і 3 бронзавых медалёў).

14 лютага ў Яундэ ў сталіцы Камеруна згінула больш чым 120 асоб ад выбуху 2 бензамашын.

24 сакавіка ў ЗША ў штаце Арканзас у Джонсборо двух падлеткаў забілі пры дапамозе зброі чатырох вучняў і настаўніка.

29 сакавіка на выбарах на Украіне ў Вярхоўную Раду большасць галасоў атрымалі камуністы.

2 красавіка наступіў выбух бомбы ў Латвіі ў Рыжскай сінагозе.

4 красавіка ў шахце на Украіне ў раёне горада Данецка згінулі 63 шахцёры.

6 красавіка ў Рызе недалёка ад расійскага пасольства наступіў выбух супрацьтанкавай міны. Ахвяр не было.

9 красавіка ў Мецы згінула 107 ісламскіх паломнікаў.

17 красавіка ў ЗША наступіў 90 старт (STS-90) па праграме Спейс Шатл і 25 палёт шатла Калумбія з касманаўтамі Рычардам Сірфосам, Скотам Олтманам, Рычардам Лінеханам, Катрынай Хайрай, з касманаўтам з Канады Давідам Уільямсам, Джэем Баклім і Джэймсам Павельчыкам. Калумбія прызямлілася 3 мая

Ад 18 да19 красавіка ў Сант'яга-дэ-Чылі прайшоў другі саміт амерыканскіх дзяржаў, у якім прынялі ўдзел усе дзяржавы амерыканскага кантыненту за выключэннем Кубы.

20 красавіка ў катастрофе самалёта Боінга Б-727-230 ля Баготы-Эльдарада ў Калумбіі згінула 53 асобы.

24 красавіка ў Руандзе пакаралі смерцю 22 асобы за забойства тутсі ў 1994 годзе.

5 мая ў катастрофе самалёта Боінга Б-737-282 у Перу ў Андоясе згінула 74 асобы.

11 мая ад выбуху метана ў шахце ,,Петроўская" ў

Данецку на Украіне згінула 5 шахцёраў, а 4 было параненых.

13 мая Індыя правяла ядзерны выбух і стала шостай ядзернай дзяржавай.

18 мая тысячы студэнтаў у Інданезіі захапілі будынак парламента ў Джакарце і змусілі рэжым Сухарта да адстаўкі.

20-26 мая прайшла другая шасцідзённая грузіна-абхазская вайна ў Гальскім раёне Абхазіі, дзе раней жылі грузіны. Яны спачатку пакінулі Абхазію падчас вайны ў 1992-1993 годзе, а пасля вярнуліся і стварылі атрады самаабароны, якія пачалі нападаць на абхазскія ўстановы. 20 мая абхазскія атрады пры падтрымцы танкаў і артылерыі ўвайшлі ў Гальскі раён і да 26 мая атрымалі кантроль над ім. Згінула больш чым 600 асоб.

21 мая прэзідэнт Інданезіі Сухарта пайшоў у адстаўку пасля 33 год кіравання дзяржавай.

28 мая за Індыяй Пакістан правёў ядзерны выбух і стаў сёмай ядзернай дзяржавай.

2 чэрвеня у ЗША прайшоў 91 старт (STS-91) па праграме Спейс Шатл і 24 палёт шатла Дыскаверы з касманаўтамі Чарлзам Прэкортам, Дамінікай Горы, Франклінам Чанг-Дыазам, Уэндай Лоўрэнсай, Джанетай Кавандай, рускім касманаўтам Валерыем Руміным. Прайшла дзевятая і астатняя стыкоўка з расійскай касмічнай станцыяй „Мір”. Дыскаверы забраў са станцыі „Мір” касманаўта Эндру Томаса і прызямліўся 12 чэрвеня.

3 чэрвеня ў Нямеччыне была другая вельмі цяжкая чыгуначная катастрофа.

Ад 4 да 5 чэрвеня ў Ялце на 4-ай сесіі Чарнаморскага эканамічнага супрацоўніцтва кіраўнікі дзяржаў і ўрадаў 11 прычарнаморскіх краін падпісалі Устаў Арганізацыі Чарнаморскага эканамічнага супрацоўніцтва.

8 чэрвеня ўвайшла ў эксплуатацыю славацкая Махоўская Атамная Электрастанцыя.

9 чэрвеня ад урагана ля заходняга марскога берага Індыі згінула 1040 людзей.

19-20 чэрвеня ў выбарах у Чэхіі перамагла Чэшская сацыял-дэмакратычная партыя і прэм’ер-міністрам ад гэтай партыі стаў Мілаш Земан.

27 чэрвеня ад землятрусу ў паўднёва-ўсходняй Турцыі згінула 144 асобы.

Дзмітры Шатыловіч

Працяг будзе

Рэцэнзіі, прэзентацыі

Вяртанне Блюдніка ў будучыню

– Можна быць найлепшым паэтам сярод мастакоў, альбо найлепшым мастаком сярод паэтаў, а яшчэ можна быць Блюднікам, ці блУднікам які вяртаецца, хоць і ніколі, нікуды не сыходзіў, – казаў пра Уладзіміра Блюдніка з Беларусі і Познані пісьменнік з Познані і ўсяго свету Віталь Воранаў. На сустрэчы ў Беларускім музеі ў Гайнаўцы, куды гэтых мастакоў слова запрасілі на выставу з цыкла „Слоўнік беларускіх мастакоў” у студзені 2016 года. І дадаў, пакуль зайграў на дудах, каб дадаць яшчэ большага бляску ўрачыстасці:

– Мы жывем у такі час, калі межы па сутнасці застаюцца адно на палітычных мапах і ў галовах людзей, якія спазніліся на цягнік у сучаснасць. Глабалізацыя гэта факт, так як тое, што сёння я напішу тэкст у Празе, заўтра яго надрукуюць у Познані, а паслязаўтра прачытаюць у Мінску і ў Маларыце, а праз яшчэ нейкі час гэта нікога не здзівіць... Знікаюць межы, знікаюць краіны і народы, і як ні дзіўна, застаецца толькі тое, што паспявае віртуалізавацца. Можна было б па старой завядзёнцы паплакаць пра беспрытульны лёс беларуса, а можна прыняць яго як дадзенае часу, які нам

пашэнціла адмераць сваім жыццём. Сёння беларускім мастаком можна заставацца і ў Гародні, і на Марсе... І тое, чым ёсць вяртанне мастака Блюдніка на Радзіму, гэта не столькі вяртанне, колькі спроба пасадзіць бульбу ў калісьці ўзаранай баразне. Зусім неістотна, што яго ведаюць больш там, дзе ён жыве, а не там, дзе нарадзіўся, бо беларускім мастаком ён не рабіўся ды не пераставаў быць ніколі. Беларускасць гэта не элемент ягонага мастацтва. Беларускасць ёсць ягоным мастацтвам.

Блуднік? Той, што блукае? Не, Блюднік – той што блюдзе тое, што ўжо знайшоў і сцеражэ тое, што здабыў, пільнуе тае каштоўнасці-дасягнення, – так мяркуецца мне.

І вершы, і проза ў ягонай кнізе «Вяртанне» (2008 г.), як і малюнкі-графікі. «Зіма была лютая. Усю ваколіцу засыпала сухім, рыпучым ад марозу белым снегам. Па начох у трубах, навяваючы нуду і не даючы заснуць выў вецер. Затое ў дзень радавала сонца, якое залаціста-белым святлом залівала вёску». Зусім як у нас, пад Гайнаўкай, куды прыехаў Уладзя Блюднік са сваімі творамі з Беларускага культурна-асветніцкага цэнтра ў Познані, якому старшынюе Віталь Воранаў. А карціны ўжо вядомыя – пазнаёміцца можна было раней на Беласточчыне з беларускімі календарамі, выдадзенымі БКАЦ, на якіх змяшчаліся рэпрадукцыі жывапісу і графікі У. Блюдніка. Уладзімір Блюднік нарадзіўся 1 верасня 1975 г. у Дзятлаве Гарадзенскай вобласці. У 1993-1998 г. вучыўся ў Акадэміі мастацтваў у Познані, у 1998 г. атрымаў дыплом па літагравюры ў прафесара Люцыяна Мяноўскага; займаецца рысункам, жывапісам і графікай. Ягоныя працы знаходзяцца ў прыватных калекцыях у Беларусі, у Польшчы Канадзе, ЗША, Нямеччыне, Іспаніі, Галандыі і Венесуэле.

– Яго выстава ў Гайнаўцы, пачатая 30 снежня 2015 года – апошняя леташняя ў рамках „Беларускага слоўніка мастакоў”, – кажа дырэктар Беларускага музея ў Гайнаўцы Тамаш Ціханюк. – На Падляшша ён трапіў упершыню. Адначасова з'явіўся каталог пра асобу і творчасць Уладзіміра Блюдніка.

– Калі выстава адбываецца ў Беларускім музеі ў рэгіёне Польшчы, дзе жыве найбольш беларусаў, то я з гэтай нагоды рашыў знайсці ў сваёй творчасці працы, якія найбольш аддаюць беларускую тэматыку. Я сабраў графікі, жывапіс, большасць графік з 1998 года, па сённяшні дзень. І выбраў работы, якія найбольш характэрныя для маёй найбольш беларускай серыі «Вяртанне». Мне здаецца, што гэтая тэматыка для людзей, якія тут жывуць, па свайму ўставу, будзе больш зразумелая, чым для людзей з Варшавы ці Познані.

Фота Міры Лукшы

Адна з прэзентаваных на выставе працаў Уладзіміра Блюдніка

Фота Міры Лукшы

Уладзімір Блюднік (злева) з дырэктарам Гайнаўскага беларускага музея Тамашом Ціханюком і адным з наведвальнікаў вернісажа

Віталь Воранаў:

– Гэта наш мастак, таленавіты мастак, і адчуваецца нейкую метафізічную адсутнасць яго тут на Падляшшы і ў Беларусі, таму што Уладзя Блюднік паходзіць з Гарадзеншчыны, з беларуска-літоўскага памежжа. Ён даволі вядомы ў такіх краінах як Галандыя, Бельгія, Нямеччына, ягоныя карціны знаходзяцца ў розных галерэях, у прыватных зборах, вось а на Падляшшы і ў Беларусі ведаюць пра яго вельмі мала або нічога. Нейкі час таму, але гэта было вельмі даўно, яшчэ ў час студэнцтва, было ў яго некалькі выставак у Гародні. Але з таго часу – нічога ў гэтым плане не адбывалася. Таму я спадзяюся, што выстава ў Музеі ў Гайнаўцы – гэта першы крок па вяртанні Уладзіміра Блюдніка ў беларускую культуру. Не варта губляць нашых мастакоў, варта такімі таленавітымі мастакамі ганарыцца.

– Я шукаў заўсёды сувязь паміж мінулым і сучасным, і там шукаў сувязі паміж старой графікай XIX і XVIII стагоддзяў, гравюрамі па

дрэве, і сучаснасцю. І здаецца мне, што ў некаторых работах мне ўдалося гэта зрабіць. Я кахаю мінулае, гісторыю, антыкварыят. І гэта перакладася таксама на мае творы. Ствараю графікі ды карціны на палатне і на дошцы ў класічнай тэхніцы.

«Слоўнік беларускіх мастакоў» – піянерскі праект Беларускага музея ў Гайнаўцы. Такі «слоўнік» сёння маюць усе вялікія бібліятэкі Польшчы: у Познані, Варшаве, Вроцлаве, Кракаве, Гданьску. Гэты праект увесь час дапаўняецца. Пачалі адкрываць новыя імёны, пра якія раней не чулі. Некаторых мастакоў ужо няма. У гэтым слоўніку з'яўляцца штораз новыя асобы, папаўняюцца каталогамі асобных творцаў. Былі тут, між іншым, паказы твораў з гэтага слоўніка Аляксандра Грамацкага, а. Сафронія (Віленты), Віталя Сарасека, Міхала Коца, Анатоля Краўчука, Цімафея Ціханюка, Аляксандры Чарняўскай, Станіслава Паскробкі, Славаміра Смыка, Пятра Гагана (выстава Пятра Гагана „Белавежская пушча" працуе ў Музеі да лютага), Віктара Кабаца. Новай задумай Віктара Кабаца з'яўляецца заснаванне беларускага саюза мастакоў у Польшчы, сярод іх таксам будзе месца і Уладзіміру Блюдніку.

Міраслава Кастанчук

Benefis Mikołaja Woronieckiego

9 stycznia 2016 roku w świetlicy w Lewkowie Starym w gminie Narewka odbyło się uroczyste podsumowanie pracy twórczej Mikołaja Woronieckiego, miejscowego poety, piszącego wiersze w języku białoruskim.

Urodził się on 3 stycznia 1946 r. w pobliskiej wsi Olchówka, pracował zaś jako nauczyciel w szkołach w powiecie hajnowskim. Przez pięć lat był kierownikiem muzycznym zespołu artystycznego „Narauczanki".

Mikołaj Woroniecki zaczął pisać utwory poetyckie w 1970 roku. Pracował wówczas w szkole w swojej rodzinnej wsi. Jego wiersze były drukowane na łamach tygodnika „Niwa" m.in. w latach 1974-1977 oraz w latach 1981-1987.

Tworzy on dalej i chętnie jeździ na spotkania z czytelnikami. Bierze udział w konkursach literackich. Jest laureatem ogólnopolskiego konkursu białoruskiej poezji i prozy „Debiut". Do wielu jego wierszy Mikołaj Miażenny, kierownik muzyczny „Cegiełek", napisał nuty i są one śpiewane przez zespoły artystyczne „Cegiełki" (Lewkowo Stare), „Narewczanki" (Narewka) i „Wrzosy" (Czyże).

Organizatorzy benefisu – Urząd Gminy, Gminny Ośrodek Kultury oraz Komisja ds. Socjalnych i Społecznych Rady Gminy w Narewce – wydali tomik wierszy Mikołaja Woronieckiego „Żywuć piesni". Podczas uroczystości rozdawał on zaproszonym gościom książkę ze swoim autografem. Został też wyświetlony film o poecie w reżyserii Jerzego Rowińskiego. W części artystycznej wystąpiły dwa zespoły z gminy Narewka i jeden z Czyż. Śpiewały one piosenki do słów wierszy jubilata.

Na benefisie były gratulacje, piosenki i upominki dla jubilata. I był poczęstunek. W imprezie wzięli udział m.in. wójt gminy Mikołaj Pawilcz, dyrektor GOK Helena Rejent, radny powiatowy Mirosław Kulbacki oraz radni gminni Leon Chlabicz i Jan Ciełuszecki. Przyjechali też dziennikarze radiowi i telewizyjni z Białegostok, a także dziennikarka i poetka Mira Łuksza, która jest redaktorem zbiorku wierszy „Żywuć pieśni" Mikołaja Woronieckiego. Byli również obecni liczni koledzy autora z grupy literackiej, działającej w gminie Narewka.

Jan Ciełuszecki

Film o białoruskich lękach, postawach i marzeniach

„Siaroża", najnowszy dokument Jerzego Kaliny, to zarazem jeden z najważniejszych filmów o podlaskich Białorusinach.

Archimandrytę Gabriela, Doroteusza Fionika i Sergiusza Niczyporuka, bohaterów trzech ostatnich filmów dokumentalnych Jerzego Kaliny, wyprodukowanych dla Belsat TV, można uznać za przewodników, wprowadzających widzów w złożone losy podlaskich Białorusinów. Każdego z nich cechuje inny rodzaj duchowości. Religijna i społeczna duchowość wydaje się być kluczem do zrozumienia tych trzech obrazów i

Фота Янкі Целушэцкага

Мікалай Варанецкі падпісвае свой зборнік раднаму Лявону Хлябічу

Fot. Facebook

Jerzy Kalina z medalem św. Jana Klimaka otrzymanym za film „Siaroża”

zarazem Białorusinów na Białostocczyźnie.

Życie Siaroży Niczyporuka zaczęło się tuż po tragedii roku 1946 w cieniu osobistej tragedii rodziny i całej wsi. Ojciec stracił wówczas synów i ciężarną żonę, przy życiu pozostały córki. Założył potem nową rodzinę i miał nowe dzieci, w tym pana Siarożę.

A życie głównego bohatera pełne było punktów zwrotnych. Budował komunizmu, poszedł do seminarium duchownego, współtworzył na szczeblu lokalnym „Solidarność”, poprowadził własne, popularne gospodarstwo agroturystyczne. Wszystkich tych historii słuchamy razem z Jarosławem Iwaniukiem, dziennikarzem Polskiego Radia Białystok. Ich spacerom po malowniczych okolicach Puszczy Białowieskiej towarzyszy kamera Jerzego Kaliny. Jest z nimi, gdy oglądają powalone dęby, gdy obserwują stado żubrów czy gdy przygotowują do wędzenia kiełbasę. Aby nieco zobiektywizować opowieści głównego bohatera, redaktor Iwaniuk wybiera się do białostockiego oddziału IPN, gdzie pyta o okoliczności pacyfikacji białoruskich wsi w 1946 roku, jak też do archiwum państwowego w Białymstoku gdzie rozmawia o stosunku prawosławnych do „Solidarności”.

45-minutowy dokument pozostawia wielki niedosyt. Ważne dla naszego środowiska zagadnienia ukazuje w sposób skondensowany. Niekiedy brakuje momentu wytchnienia, od archiwalnych zdjęć związanych z pacyfikacją reżyser szybko przechodzi do komentarza historyków na temat roli, jaką w kształtowaniu tożsamości miejscowych Białorusinów spełniła ta tragiczna karta ich historii.

W filmie nie brakuje wyjątkowych kadrów wykonanych z lotu ptaka, w tym przypadku z lotu drona. Oglądamy w ten sposób m.in. cerkwie w Sakach i Dubiczach Cerkiewnych. Kamera dość często zatrzymuje się na twarzy głównego bohatera, dobre wrażenie robi też jego niski, interesujący głos.

Panu Sergiuszowi towarzyszymy podczas pracy na dachu, spotkania z grupą młodzieży w skansenie, podczas święcenia pokarmów przed Wielkanocą w Białowieży. Mierzymy się ze świadectwem jego życia, anegdotami i głębokimi przemyśleniami na temat miejsca człowieka na ziemi. Jego postać i charyzma buduje nastrój tego filmu. Opowiada historię swego życia ciekawie i szczerze.

„Siaroża” to bez wątpienia jeden z najważniejszych filmów w dorobku Jerzego Kaliny. To dokument opowiadający o całym powojennym pokoleniu podlaskich Białorusinów, o ich lękach, marzeniach i postawach. Pod koniec lat 90. Niczyporuk miał być bohaterem filmu Wojciecha Worotyńskiego, opowiadającego o wydarzeniach z 1946 roku. Tamten obraz nie został dopuszczony w TVP do emisji. O dokumencie Kaliny będzie jeszcze głośno. Pod koniec stycznia otrzymał już pierwszą nagrodę – medal św. Jana Klimaka – na Międzynarodowym Festiwalu Kinoforum w Dniepropietrowsku.

Tomasz Sulima

Две рôдны мовы

Памятаю як недзе ў 2002 годзе ў час беларускага рэйду па Беласточчыне начаваў ля мяжы, у Мастаўлянах. Гаварыў тады думна на сваёй беларушчыне якой ганарыўся. Нечакана мясцовыя назвалі мяне ўкраінцам. Маладому хлапчуку з Бельска стала крыўдна і незразумела. У студзені на старонцы «Нашай Нівы», а потым таксама ў сацсетках, прайшла дэбата наконт ідэнтычнасці Берасцейшчыны, якую пачала Наталка Бабіна. Яна зараз украінка, якая хоча зберагчы ўкраінскасць рэгіёна. Прапануе распаўсюд „Слоўніка Берасцейшчыны” Уладзіміра Леанюка, якога востра атакуе з беларускіх пазіцый Стас Карпаў, маўляў – „зрабіце ў нас другі Данбас”. Прапанова Алеся Чайчыца для палешукоў нейтральная: рэгіяналізм без палітыкі.

Тэма здаецца быць адкрытай таксама і на нашым Падляшшы, паколькі ўкраінскіх арганізацыяў у нас зараз багата. Яны прызнаны, фінансуюцца падобнымі сродкамі польскай дзяржавай як і беларускія арганізацыі. Такія часопісы як „Над Бугам і Нарвай” доўгі час вялі змаганне з беларускасцю Бельшчыны і Гайнаўшчыны кожны раз выходзячы з моўных пазіцый.

Пачаць трэба з гісторыі падляшска-палескага рэгіёна. Гэта папраўдзе ўскраіна Польшчы, старажытнай Літвы і Русі, якая стала Украінай. Доўгі час Брэст як і Бельск існаваў у Галіцка-Валынскім Кня-

стве. І тут праблема, ці гэта вытокі беларускай дзяржаўнасці, ці ўкраінскай? Дасучаснай. Канчаткова споры можна весці без канца. Народ Берасцейшчыны, як і вялікая частка палешукоў, быў доўгі час называны маларускім. Так пра праваслаўных жыхароў Бельска пісаў настаяцель Міхайлаўскага прыхода а. Тарановіч.

Але як растлумачыць і перакласці дасучасныя катэгорыі на сённяшні лад? Пачаць трэба ад таго, што нацыя, якую мы зараз ведаем, абгрунтавана на вузка прынятай культуры, гістарычнай міфалогіі ды кадыфікаванай мове, гэта твор толькі XIX ст. Таму нельга вызначыць маларусаў -- сённяшнімі беларусамі або ўкраінцамі. А прыкладамі такіх спробаў у дыскусіі з'яўляюцца Наталка Бабіна і Стас Карпаў. Наколькі добра зразумеў прапанову, справа ў тым, каб нарысаваць лінію дзе канчаецца беларускасць, а дзе пачынаецца ўкраінскасць. Таму што таго ад іх чакае сучасная нацыянальная міфалогія, якая не любіць перыфэрыяў ды культурніцкіх памежжаў.

Палессе можна і трэба разглядаць як культурніцкаю краіну, якая магла стаць асобнай дзяржавай, а палешукі нацыяй. Такім чынам як у Ноўгарадзе. Гісторыя склалася так, што наўгарадчане зліліся ў маскоўскім моры з іншымі этнасамі, а палешукам наканавана дзяліць Беларусь з Украінай. Але ж палескі патэнцыял дагэтуль моцны! Паводле палескага мовазнаўцы Фёдара Клімчука, палеская мова складае на сённяшні дзень 14 дыялектаў. Такая ж мова яшчэ нядаўнім часам на Падляшшы называлася каралеўскай. Як даказвае рэгіяналіст Дарафей Фіёнік, падляшукі трымаюцца моўнай спадчыны Вялікага Княства Літоўскага і дагэтуль, хаця вядома, што мова мяняецца. Фактычна, калі параўнаць гістарычны тэкст часоў Ягелонаў да сённяшняй гаворкі на Бельшчыне ці Кобрыншчыне, трэба прызнаць, што захавалі яны больш архаікі чым сучасныя, нацыянальныя мовы.

Дык чаму ж не прызнаць каралеўскай мове Падляшша і палескай Палесся статусу дзяржаўнай? Мова беларуская быццам бы адна, хаця ў двух правапісах. Але ж яна не аб'ядноўвае ўсёй тэрыторыі! Яна выключае жыхароў Берасцейшчыны маларускага паходжання. Мадэльная інтэрпрэтацыя мовы не служыць інтэграцыі, тым больш што афіцыйная мова ніколі не ўжываецца ў дакладным выглядзе ў вуснах карыстальнікаў. Гэтае закрытае становішча лічу памылковым. Боязь перад актывістам падляшскай мовы Янкам Максімюком як ідэалагічным сепаратыстам паказвае галоўную слабасць вузкай беларушчны пабудаванай на эксклюзіўнасці.

Беларусы маларускага паходжання, як падляшукі ці палешукі, невінаватыя ў гісторыі. Яны маглі стаць украінцамі, але так не склалася. У іх культурніцкае багацце і своеасаблівы ўклад у беларускасць. Шкада, што ідэалагізаваная частка беларусаў не хоча таго прыняць.

А берасцейская праблема ўкраінскасці будзе ажыццяўляцца ў будучыні такім чынам як на Падляшшы. Зараз яна ў падполлі як варожая лукашэнкаўскай дзяржаўнасці, але толькі калі памяняецца ўлада і стане нацыянальна-дэмакратычнай, палескае пытанне вернецца з усёй моцай.

У дзень роднай мовы, які святкуем 21 лютага, хочу вам сказаті што я белорус, но я знаю нэ то̂лько одну родну мову. Так як у мэнэ в сэрці По̂дляшэ і Белорусь, так і две свої, впоўне родны мовы.

Тамаш Суліма

Віслава Шымборская

Буфо

Спачатку міне нашае каханне,
пасля сто і дзвесце гадоў,
пасля зноўку будзем разам:

камедыянтка і камедыянт,
улюбёнцы аўдыторыі,
сыграюць нас у тэатры.

Малы фарс з куплетамі,
трохі танца і шмат смеху, трапны малюнак нораваў
і апладысменты.

Будзеш смешны нястрымна,
на той сцэне, з той раўнівасцю,
у гэтым галстуку.

Мая галава набок,
маё сэрца і карона,
лопае дурное сэрца
і ўпадзе карона ўніз.

Будзем сустракацца,
расставацца, смех у зале,
сем рэк і гораў сем
між сабою меркавалі.

І быццам нам было мала
сапраўдных параз і пакут
– даб'ем словамі адзін аднаго.

А пасля сагнемся ў паклоне
і будзе фарса канец.
Аўдыторыя пойдзе спаць,
пацешыўся намі да слёз.

Будуць яны жыць прыгожа,
прыручыўшы каханне,
тыгр будзе есці ім з рукі.

А вы вечна нейкія такія,
а мы ў шапках са звончыкамі,
у іх звон варварска
ўслуханыя.

Пераклад Міры Лукшы

Barbara Goralczuk, Bielsk

Nezwyczajny deń

Diś u naszych mołodeńkich
Nezwyczajny wielmi deń,
Bo to disiajka raneńko
Urodiwsia u jich syn.

Usie żdali, dohladali,
– a najbuolsz żdala wona –
Po żywotiku hłaskali,
Kob jak kwietka rozćwiła.

Nu, i chłopczyk narodiwsia,
Płacze bat'ko mołodyj,
I ne może nadiwit'sia,
Jakij hoży joho syn!

Mama synka prytulaje,
I śmiječć do mużyka.
Mnoha szczast'ia wam żadajem
Mama, tata i ditia!

Валянціна Мядзведзь, Беласток

Ачаравальныя вочы

Вочы чорныя разгарэліся,
проста ў вочы мае ўглядзеліся
і зноў ачаравалі мяне яны,
ізноў на многія гады.

Вочы гэтыя ачаравальныя,
вельмі, вельмі прыцягальныя,
усё чаруюць зноў і зноў,
абяцаюць мне любоў.

Гэта ўсё я добра бачу
і хачу так адказаць:
Калі хочаш быць са мною,
трэба кахаць, не чараваць!

Калі трава завяла, зблекла,
знікла ўся надзея.
Распырснуліся чары,
асталіся мары.

Лечымся зёлкамі

Чарнушка-нігела. Лечыць усе, акрамя смерці

Тое, што нашы продкі ведалі, сучасныя навукоўцы пацвярджаюць у шматлікіх даследаваннях (у цяперашні час больш за 700 даследаванняў): чарнушка (чорны кмен) на самой справе з’яўляецца панацэяй на многія хваробы.

Вось 20 прычын, з-за якіх чарнушку і алей з яе варта палюбіць:

1. Мае імунапратэкцыйнае дзеянне. Змешчаныя ў ёй злучэнні ўзмацняюць імунную сістэму, стымулюючы, у прыватнасці, сінтэз інтэрферону ды павелічэнне колькасці лімфацытаў і макрофагаў, якія стаяць на варце нашага здароўя. Варта пакарыстацца чарнушкай асабліва на рубяжы сезонаў, каб падмацаваць арганізм.
2. Паляпшае настрой людзей, пакутуючых алергіяй. Рэгулярнае спажыванне чарнушкі 6-8 тыдняў прыводзіць да значнага паляпшэнню сімптомаў. Чарнушка – як вітамін С – выдатны антыгістамінік.
3. Аказвае дапамогу астматыкам. За некалькі тыдняў выкарыстання алею з чарнушкі дасягаецца значнае паляпшэнне ў 80% хворых (асабліва дзеці рэагуюць станоўча), паляпшэнне функцыі лёгкіх, сціхаюць хрыпы і можна паменшыць дозу звычайных фармацэўтыкаў (інгалятараў).
4. Дапаможа справіцца з анеміяй. Шматлікія даследаванні паказалі, што рэгулярнае выкарыстанне чарнушкі падняло ўзровень гемаглабіну і эрытрацытаў. Няўжо неабходна харчаванне мёртвымі тканкамі жывёл, калі можна выкарыстоўваць чарнушку? Лекары ўпарта раяць «есці шмат мяса» ў анеміі. Як можаце ўбачыць, гэта спажыванне мяса гэта не адзіны спосаб, каб сказаць «да пабачэння» анеміі.

Чарнушка – чорны кмен (nigella sativa)

5. Чарнушка мае моцнае антыбактэрыйнае, супрацьвіруснае і супрацьгрыбковае дзеянне. Навукоўцы падазраюць, што з-за вялікага ўтрымання тымахінону. Спажыванне чарнушкі прывяло за 3-10-дзённы курс да спынення росту патагенных мікраарганізмаў, у тым ліку Candida Albicans. У эпоху паўсюднага росту цвілі, а таксама пры маючым адбыцца рубяжы сезонаў, як звычайна, пры росце прастуды, грыпу, інфекцыі пазух, бранхіту і г.д. трэба памятаць гэты факт: у чарнушцы сіла!
6. Валодае супрацьпаразітарнай актыўнасцю. Алей з чарнушкі паказаў у даследаваннях спрацьсаліцёрнае дзеянне ў дзяцей з ценіідозамі. Чарнушковыя курацыі аказаліся эфектыўнымі ў выпадку інфекцый

трэматодамі (przywry), не выклікаючы якіх-небудзь пабочных эфектаў. Чарнушка шляхам паляпшэння імуннай функцыі таксама эфектыўна змагаецца з вастрыцай, бластацытозай, і нават трыхінеламамі. У гэтых адносінах, алей з чарнушкі мае яшчэ больш моцныя эфекты чым часночны алей.

7. Чарнушка абараняе ад уздзеяння радыяцыі. У даследаваннях чарнушка прадухіляе пашкоджанні, выкліканае янізуючым выпраменьваннем у прамянёвай тэрапіі. Гэта важная інфармацыя для тых, хто падлягае апрамяненню ў прамянёвай тэрапіі рака.
8. Дапамагае пазбавіцца ад гіпертаніі. Чарнушка не толькі зніжае артэрыяльны ціск і памяншае рызыку ўзнікання згусткаў, але і прадухіляе залішні гомацыстэін, які прыводзіць да развіцця атэрасклерозу.
9. Яна прадухіляе ўзнікание камянёў у нырках. Зніжае канцэнтрацыю аксалатаў у мачы, і тармозіць узнікание камянёў у нырках.
10. Дзейнічае супрацьязвава ў страўніку. Алей з чарнушкі павялічвае колькасць слізістага сакрэту ў слізістай абалонцы страўніка. Чарнушка мае таксама даказаную эфектыўную здольнасць дзеяння супраць бактэрый Helicobacter Pylori. Прыносіць палёгку пры сімптомах страўнікава-страваводнага рэфлюксу.
11. Валодае цітатаксічнай – супрацьракавай актыўнасцю. Тармозіць развіццё крывяносных сасудаў і метастазіраванне ракавых клетак, стымулюе сінтэз цытокіны, інтэрлейкіны, TNF-α і інтэрферону, імунаглабулінаў, накіраваных супраць антыгенаў рака. Чарнушка таксама мае здольнасць індукаваць апоптоз (запраграмаваную гібель) ракавых клетак – яна моцны антыаксідант. Даследаванні былі зробленыя ў дачыненні да многіх відаў раку, у тым ліку лейкеміі, тоўстай кішкі, лёгкіх, маткі, прадсталёвай залозы, малочнай залозы, тоўстай кішкі, печані, галаўнога мозгу або нават вельмі небяспечнага і падступнага рака падстраўнікавай залозы. Чарнушка не робіць шкоды ў нармальных клетках.
12. Дапамагае кантраляваць змены скуры. Алей з чарнушкі традыцыйна выкарыстоўваецца ў выпадках акне (trądzik), псарыязу (łuszczyca) і атапічнага дэрматыту, стрыгучага лішая, сыпу, зменаў выкліканых бактэрыяльнай інфекцыяй або сонечнага апёку.
13. Мае супрацьдыябетнае дзеянне. Рэгулюе ўзровень цукру ў крыві: абараняе падстраўнікавую залозу, спрыяе яе рэгенерацыі і праліферацыі панкрэатычных астраўкоў бэта адказных за інсулін.
14. Абараняе ад пашкоджання печані і нырак. Заадно, калі шкодным фактарам з'яўляюцца цяжкія металы або ўваходзячыя ў сістэму ксенабіётыкі (напрыклад, лекі), чарнушка абараняе важныя органы: ачышчае сістэму ад таксінаў і аднаўляе нармальны ўзровень маркераў акісляльнага стрэсу.
15. Абараняе ад астэапарозу. Павелічае мінеральную шчыльнасць касцяной тканкі, дзякуючы кампактнасці тоўстых кіслот і моцнага антыаксідантнага і супрацьзапальнага дзеянняў.
16. Супакойвае цэнтральную нервовую сістэму. Было ўстаноўлена антыдэпрэсантнае, седатыўные (супакойваючае) і анксіялітычнае (спрацьлякавае) дзеянне чарнушкі. Можна сказаць, што дзейнічае як адаптаген, павялічваючы нашу ўстойлівасць да стрэсу, прадухіляючы дэпрэсіўныя станы і трывогу, паляпшаючы настрой. Перспектыўна бачыцца ў якасці зброі ў барацьбе з сімптомамі эпілепсіі або хваробы Паркінсана.
17. Карысная ў выпадку аўтаімунных захворванняў. Мае выдатныя супрацьзапаленчыя ўласцівасці, антыгістамінныя і зніжаючыя акісляльны стрэс, дзякуючы якім чарнушка прыносіць пацыентам паляпшэнне настрою і зніжэнне сімптомаў.
18. Ідэальна спраўляецца з праблемамі валасоў. Супрацьдзейнічае лысенню, прадухіляе выпаданне валасоў, дазваляе пазбавіцца ад перхаці і свербу, выкліканага запаленнем, стымулюе рост валасоў і павялічвае густасць чупрыны.
19. Паскарае гаенне ран. Язвы, парэзы, расколіны, гнойныя змены і г.д. гояцца хутчэй дзякуючы чарнушцы.
20. Аказвае станоўчы ўплыў на рэпрадуктыўную сістэму. Рэгулюе менструацыі, спрыяе лактацыі ў кормячых маці, павялічвае ўзровень тэстастэрону ў мужчын.

Як выкарыстоўваць чарнушку?

Чарнушка можа быць выкарыстана як мясцова (на скуру, валасы і пазногці) і ўнутрана. Выкарыстоўваецца або зерне (цэлыя, стоўчаныя ў ступцы або змеленыя ў кавамолцы), або алей з халоднага адціскання. На Блізкім Усходзе вераць у тое, што прафілактычнае жаванне «для здароўя» 10 зярнят чарнушкі ў дзень адлаляе ўсе хваробы.

У кухні прафілактычна, як спецыя змолатая чарнушка дасканала замяняе перац. У адрозненне ад яго, аднак, не раздражняе страўнікава-кішачны тракт і не закісляе арганізму (перац акісляе). Цэлае або молатае насенне можна дадаваць да хлеба і пірагоў (як пасыпка зверху), у супы, салаты, бутэрброды, у бігас і іншую тушаную гародніну, у хатні сыр, у віно ці пры квашанні гародніны.

У выглядзе напару: заварыць як чай ці заліць кіпячай вадой 1 сталовую лыжку здробненага насення, запарваем каля 20 хвілін і адцэджваем. Гэта напар можна падсаладзіць мёдам. Ужываць вонкава для мыцця зменeных участкаў скуры, паласкаць валасы, а таксама ўнутр (піць 1/2 шклянкі настою 2-3 разы на дзень).

У выглядзе алею: для выкарыстання звонку на скуру ці валасы і ўнутрана (гарбатная лыжка алею 2-3 разы на

дзень, дзецям палову дозы). Алей з чарнушкі таксама выпускаецца ў капсулах, але гэтак выходзіць нашмат даражэй, чым набыты ў бутэльцы. Купляйце чарнушку як алей толькі з халоднага адціскання. Пасля адкаркавання захоўваць яго ў халадзільніку.

У выглядзе настойкі: паўшклянкі молатай чарнушкі заліць шклянкай спірту 40% і пакінуць стаяць на працягу па меншай меры тыдня, а затым адфільтраваць праз вату. Можна выкарыстоўваць звонку ці знутры падобна як алей. У выпадку грыбковай інфекцыі (напрыклад, Candida) настойка на спіртавой аснове з'яўляецца больш эфектыўнай, чым напар.

У выглядзе зёлкамёду: на кожную лыжку мёду дадаць чайную лыжку молатай чарнушкі і сцерці разам у кашку, вельмі карысна пры прастудзе: дзейнічае адхарквальна, здымае кашаль і боль у горле. Гэтую кашку таксама можна выкарыстоўваць мясцова ў выглядзе масачкі, а калі змелем насенне трохі грубей – для пілінгу (злушчання).

Бяспека чарнушкі. Як прыправа чарнушка выкарыстоўвалася нашымі продкамі спрадвеку, і не існуе ніякіх супрацьпаказанняў для выкарыстання яе ў якасці спецыі, нават падчас цяжарнасці. Падобна як іншыя вастрэйшыя ў смаку спецыі лепш не даваць яе дзецям да 1 года. Калі ямо тэрапеўтычна зерне або алей, дык падчас цяжарнасці і ў перыяд лактацыі не рэкамендуецца яна для рэгулярнага спажывання. Не было сцверджана ніякіх пабочных эфектаў ад прымянення зерня або алею чарнушкі, калі трымацца рэкамендуемых доз. Як і з усімі зёлкамі, якія выкарыстоўваюцца тэрапеўтычна, таксама лепш час ад часу рабіць кароткія перапынкі ў яе ўжыванні.

Мірослава Кастанчук

Пісьмы, запрашэнні

Конкурс „Ах, што гэта быў за шлюб!"

Таварыства сяброў Нараўчанскай зямлі запрашае ўсіх ахвотных да ўдзелу ў конкурсе пад загалоўкам:

„Ах, што гэта быў за шлюб! – вясельныя абрады і абычаі ў Нараўчанскай гміне"

Рэпартажы, інтэрв'ю і фотаздымкі можна дасылаць да **30 ліпеня** гэтага года ў Гмінны асяродак культуры ў Нараўцы (адрас: ГАК, 17-220 Нараўка, вуліца Новая 3 „А").

За дэталёвай інфармацыяй можна звяртацца ў гмінную бібліятэку ў Гмінным асяродку культуры – да бібліятэкаркі Анны Стульгіс (яна член праўлення ТСНЗ): нумар тэлефона да яе 85 685 80 34, у гадзінах працы бібліятэкі ад 10 да 18 у працоўныя дні.

Конкурс „Пазнай Беларусь – 2016"

для дзяцей і моладзі асветных і культурных устаноў Польшчы

Тэрмін правядзення конкурсу

I этап: 11 студзеня 2016 г. – 8 красавіка 2016 г. *(прыняцце для разгляду матэрыялаў);*

II этап: 11 красавіка 2016 г. – 13 мая 2016 г. *(падвядзенне вынікаў конкурсу).*

Умовы конкурсу

У конкурсе могуць прымаць удзел дзеці і моладзь, творчыя калектывы, гурткі асветных і культурных устаноў Польшчы ва ўзросце ад 5 да 19 гадоў (намінацыі конкурсу маюць чатыры ўзроставыя катэгорыі: 3-6 гадоў, 7-12 гадоў, 13-15 гадоў, 16-19 гадоў).

Да ўдзелу ў конкурсе прымаюцца працы на беларускай і польскай мовах. Вітаюцца арыгінальнасць і творчы падыход да афармлення.

Намінацыі конкурсу

- малюнак, пластычная праца пра Беларусь у свабоднай тэхніцы;
- фотаздымак аб Беларусі ці беларусах;
- літаратурны твор „Беларусь і беларускасць у гісторыі маёй сям'і";
- паэтычны твор (верш);
- мультымедыйная прэзентацыя аб Беларусі.

Да работ дадаецца наступная інфармацыя: імя і прозвішча, узрост удзельніка, адрас да карэспандэнцыі, назва асветнай ці культурнай установы.

Прызы і ўзнагароды

Па кожнай намінацыі вызначаюцца пераможцы па ўзроставых катэгорыях з прысуджэннем дыпломаў першай, другой і трэцяй ступені. Пераможцы конкурсу ўзнагароджваюцца каштоўнымі прызамі.

Адрас да карэспандэнцыі

Галоўнае праўленне
Беларускага грамадска-культурнага таварыства
ў Польшчы
вул. Варшаўская, 11
15-062 Беласток

тэл.: 85 743 51 18,
факс. 85 743 57 18

Янка трымаў плуг, а Васіль паганяў коней. Іх бацька, Трахім, як заўсёды, стаяў і назіраў за працай. Зямля была яшчэ сырая. Сонца прыгравала і яна пацела вільготнай парай, якая, адарваўшыся ад ворыва, адплывала ў бок балота і гінула ў маладой альшынцы. Час ад часу з захаду на ўсход плылі, як галубы, белыя воблакі. Ім не было цяжка, у іх не было бацькаўшчыны. І вось Янка з Васілём змучыліся, яны аралі сваю бацькаўшчыну...

Аднойчы ў рубрыцы „Наша пошта” часопіса „Заранка” быў надрукаваны адказ рэдакцыі на ліст дасланы з Косава. А даслала гэты ліст на беларускай мове школьніца Марыя (Маня) Ласько. У лісце дзяўчына напісала і сваю казачку „Хітры цыган”. Рубрыку „Наша пошта” вяла асабіста Зоська Верас. Яна і паведаміла юнай аўтарцы з Косава, што „вельмі нас цешыць, што ты так ахвотна бярэшся пісаць у роднай мове... (далей у наступных нумарах)

Czasopis

Nr indeksu 355038, ISSN 1230-1876.
Wydawca: Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich.
Adres redakcji:
Białystok, ul. Lipowa 4/221.
Adres do korespondencji:
„Czasopis”, 15-001 Białystok, skr. p. 262. **E-mail**: redakcja@czasopis.pl
http://czasopis.pl
Tel. (85) 653 79 66

Redaktor naczelny: Jerzy Chmielewski, tel. 502 661 316. **Zespół redakcyjny**: Wiesław Choruży, Helena Kozłowska-Głogowska, Sławomir Iwaniuk, Tomasz Sulima (sekretarz redakcji), Jerzy Sulżyk.

Stali współpracownicy: Piotr Bajko, Siarhiej Czyhryn, Tamara Bołdak-Janowska, Agnieszka Goral, Mirosława

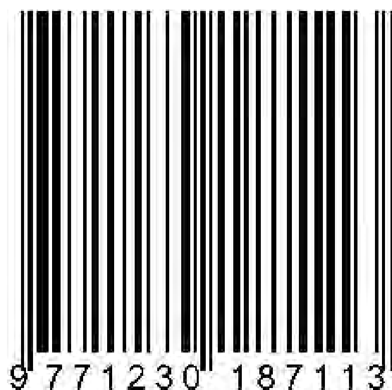

Łuksza, Mateusz Styrczula, Dorota Wysocka, Ewa Zwierzyńska.
Druk: Zakład Poligraficzny ARES, Białystok.

Prenumerata: Odpowiednio do liczby zamawianych egzemplarzy i okresu prenumeraty należy wpłacić wielokrotność 5 zł na rachunek: Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich: Bank PEKAO S.A. Białystok 30 1240 5211 1111 0000 4928 9343.

Беларускі грамадска-культурны часопіс, прысвечаны пытанням сучаснасці, гісторыі, літаратуры і мастацтва, месца чалавека ў свеце. Форум думкі беларусаў і ўсіх тых, каму блізкая беларуская тэматыка. Пазіцыі аўтараў тэкстаў не заўсёды адпавядаюць пазіцыям рэдакцыі. Не публікуюцца матэрыялы, якія прапагандуюць камуна-фашызм, расізм, нацыянальную варожасць.

Artykuły i listy publikowane są – o ile autor nie życzy sobie inaczej – w języku oryginału: po polsku lub białorusku. Redakcja zastrzega sobie prawo do skrótów, zmian tytułów i redagowania nadesłanych tekstów.
Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca.
Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Numer złożono 30 stycznia 2016.